

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

EGLĖ PALIOKAITĖ
Teisės fakulteto
Magistrantūros iššestinių studijų
Europos Sąjungos teisės programos studentė
Identifikacinis Nr. 082985

EUROPOS TEISĖS ĮTAKA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Raimundas Jurka

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPUŲ SĄRAŠAS	7
1. EUROPOS TEISĖS VEIKIMO MECHANIZMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESU.....	8
1.1. Europos teisės sąvoka	8
1.1.1. Lietuvos baudžiamojo proceso raidos ir Europos teisės santykis	9
1.2. Europos Tarybos teisės įtaka baudžiamajam procesui	12
1.3. EŽTK ir EŽTT įtaka nacionaliniam baudžiamajam procesui.....	16
1.4. ES teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui	20
2. TEISĖ Į PROCESĄ PER ĮMANOMAI TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ.....	30
2.1. Samprata ir turinį sudarantys elementai.....	30
2.2. Proceso trukmės vertinimo kriterijai	33
2.2.1. Vertinamasis periodas	34
2.2.2. Bylos sudėtingumas.....	36
2.2.3. Valdžios institucijų elgesys	39
2.2.4. Pareiškėjo elgesys	41
2.2.5. Proceso poveikis įtariamajam ar kaltinamajam.....	43
3. TEISĖS Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ PER ĮMANOMAI TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ RAIŠKA PRAKTIKOJE	45
3.1. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką įtaka Lietuvos baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui	46
3.1.1. Proceso per kuo trumpiausią laiką reikšmė ikiteisminio tyrimo stadijoje	46
3.1.2. Proceso per kuo trumpiausią laiką raiška teisminiame bylos nagrinėjime.....	53
3.2. Teisinės gynybos priemonės dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika	58
IŠVADOS	68
PASIŪLYMAI	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	81
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	83
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	84
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	85

IVADAS

Pasirinkta tema yra pakankamai plati ir gali būti analizuojama bei atskleidžiama įvairiais aspektais. Vienas iš jų – Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau tekste – EŽTT) jurisprudencijos įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui. Natūralu, kad Lietuvai ratifikavus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją¹ (toliau tekste – EŽTK) bei įstojus į Europos Sąjungą (toliau tekste – ES), atitinkamai formavosi ir nacionalinis baudžiamasis procesas. Tam reikšmės turėjo ir nusikalstamumas, kuris vis sparčiau plito tarptautiniu mastu. Nusikaltimai ir nusikaltėliai pasaulio modernėjimo kontekste „tobulėjo“, nusikaltimai sudėtingėjo, juose atsirado tarptautinis elementas, jų padarymo vieta neretai peržengė ne vienos valstybės ribas. Visa tai paskatino demokratines valstybes ieškoti tam tikrų naujų, tarptautinių priemonių kovai su jomis. Baudžiamajam procesui įtakos turi ir kiti Europos Tarybos parengti teisės aktai, kurie padeda valstybėms narėms atitinkamai derinti savo vidaus įstatymus. Tačiau bene didžiausią įtaką nacionalinio baudžiamojo proceso plėtrai, tiek formaliaja, tiek materialiaja prasme turi EŽTK bei jos oficialaus aiškintojo EŽTT priimami sprendimai. Lietuvos teismai vis dažniau sprendimuose remiasi EŽTT praktika, kurios svarbą yra pabrėžęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau tekste – Konstitucinis Teismas). Be to, vis daugiau asmenų kreipiasi į šį tarptautinį teismą dėl, jų nuomone, baudžiamajame procese pažeistų teisių.

Viena iš pagrindinių asmens teisių yra laikoma teisė į teisingą teismą, kuri kyla ne tik iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau tekste – Konstitucija), bet yra įtvirtinta EŽTK, kas leidžia teigti, kad ši teisė tiesiogiai kildinama iš Europos teisės. Teisė į teisingą teismą yra demokratinės ir teisinės valstybės pagrindas, o jos reikšmė ir svarba nenusileidžia kitoms EŽTK įtvirtintoms teisėms². Daugiausia įtakos nacionaliniam baudžiamajam procesui padarė EŽTK ir EŽTT, kurių reglamentavimo ir teismo nagrinėjimo dalykas tiesiogiai siejami su teise į teisingą baudžiamąjį procesą.

Darbo aktualumas. Magistriniame darbe analizuojamas vienas iš teisės į teisingą teismą elementų - teisė į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, kuri įtvirtinta EŽTK 6 straipsnio 1 dalyje. Nagrinėjama tema yra aktuali, kadangi teisė į teisingą teismą padarė bene didžiausią įtaką ne tik Lietuvos pozityviajai teisei, jos taikymui, bet ir baudžiamojo proceso mokslui. Tai pasakytina iš esmės apie visus šią kompleksinę teisę sudarančius elementus (nekaltumo prezumpciją, teisė į rungtynišką baudžiamąjį procesą, teisė į teisminę gynybą, nešališką teismą ir kt.). Tačiau atsižvelgiant į magistrinio darbo apimties reikalavimus, visi šią teisę sudarantys elementai negali būti išnagrinėti itin detalai. Atsižvelgiant į šių dienų teismų praktikos realijas,

¹ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr.156-7390.

² Štarienė, L., *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 11.

žiniasklaidoje, politikų, galiausiai – ir pačių teisininkų kalbose vis pasigirstančius nuogąstavimus dėl pernelyg ilgų baudžiamųjų bylų, ypatingai didelį atgarsį visuomenėje sukėlusius, nagrinėjimo trukmės, šiame darbe analizuojami klausimai, susiję su ilga baudžiamąjo proceso trukme. Lietuva kaip ir kiekviena valstybė ratifikavusi EŽTK, įsipareigojo užtikrinti kiekvieno asmens teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta per kiek įmanomai trumpiausią laiką. Tačiau statistika rodo, kad šio reikalavimo praktikoje nėra preciziškai laikomasi. Vis dar EŽTT vyrauja skundai dėl EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimų, tame tarpe dėl pernelyg ilgo baudžiamąjo proceso.

Pasirinktos temos aktualumą lemia ir tai, kad Lietuvos teismai vis dažniau savo sprendimuose konstatuoja, kad būtent dėl teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmų ir (ar) neveikimo baudžiamosios bylos ikiteisminis tyrimas ir teisminis nagrinėjimas užtruko nepateisinamai ilgai, dėl ko yra pagrindas švelninti kaltininkui skirtiną bausmę. Tokiu būdu teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas lemia ir viešojo, visuomeninio intereso pažeidimą ta prasme, kad visuomeninis interesas, be kita ko, reikalauja tinkamos ir teisingos bausmės paskyrimo kaltininkui. Šioje vietoje ir kyla diskusijų vertas klausimas – ar teisėsaugos institucijų pareigūnų neveiklumas gali būti vienas iš bausmės individualizavimo kriterijų? Jei taip, kokia apimtimi? Atsakymų į šiuos klausimus mokslinėje doktrinoje išties pasigendama. Paminėtina ir tai, kad Lietuva yra pralaimėjusi bylų EŽTT būtent dėl teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką pažeidimų.

Darbo naujumas ir ištyrimo lygis. Baudžiamąjo proceso trukmė užtikrina ne tik asmens, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis procesas, teisę, kad jo byla būtų ištirta ir išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, bet turi įtakos teismų priimamiems sprendimams, kaltu pripažinto asmens teisinei padėčiai baudžiamosios atsakomybės individualizavimo prasme, taip pat sukelia neigiamą visuomenės požiūrį į teisėsaugos institucijų veiklą. Todėl svarbu yra suvokti EŽTK ir ją aiškinančios EŽTT praktikos svarbą baudžiamajam procesui, tinkamai užtikrinti baudžiamąjo proceso trukmę bei atsiradus EŽTK pažeidimams juos pašalinti dar Lietuvoje. Ši teisė yra ypatingai garsi ir reikšminga visose demokratinėse valstybėse, todėl šiuo klausimu yra atlikta nemažai mokslinių tyrimų. Kai kurias šios temos klausimus analizavo: prof. dr. R. Jurka, doc. dr. D. Jočienė, dr. L. Štarienė, doc. dr. G. Goda, prof. dr. R. Ažubalytė ir kiti Lietuvos mokslininkai. Taip pat gausu ir užsienio mokslininkų darbų, kuriuose vienokiu ar kitokiu aspektu analizuojami teisės į teisingą teismą klausimai, tarp jų ir teisė į baudžiamąjį procesą per kuo trumpiausią laiką. Pavyzdžiui, žmogaus teisių klausimus tarptautinėse baudžiamosiose bylose analizavo S. Zappala³, EŽTT praktiką bei žmogaus teises baudžiamąjo proceso metu nagrinėjo ir S. Trechsel⁴, taip pat pakankamai plačiai apie EŽTK įtvirtintas teises

³ Zappala, S., *Human Rights in International Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

⁴ Trechsel, S.; Summers, J. S., *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

rašė R. C. A. White ir C. Ovey⁵ ir kiti. Tad sakyti, kad teisės į teisingą teismą, jos elementų mokslinė analizė yra nauja doktrinoje, negalima. Tačiau dauguma užsienio teisės mokslininkų teisę į baudžiamąjį procesą per kuo trumpiausią terminą analizavo bendrai, visų EŽTK teisių kontekste. Kita vertus, pasirinktas temos analizės būdas yra mažai žinomas, kadangi mokslinių darbų, kuriuose teisė į procesą per įmanomai trumpiausią laiką būtų analizuojama per nacionalinių ir tarptautinių teismų sprendimų lyginimo bei vertinimo prizmę, aptikta nedaug. Pasirinktas temos analizės būdas šiuo atveju laikytinas nauju dar ir todėl, kad darbe remiamasi ir analizuojama naujausia nacionalinių teismų bei EŽTT jurisprudencija.

Darbo reikšmė – darbas yra aktualus tiek teoriškai, tiek praktiškai, kadangi atlikus teismų praktikos analizę baudžiamojo proceso mokslo kontekste, bus pateiktos išvados bei pasiūlymai dėl to, kokiais atvejais konstatuojami teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimai, kokios aplinkybės juos lemia, kaip tokie pažeidimai vertinami nacionalinių teismų sprendimuose ir kaip EŽTT, kokias pasekmes sukelia konstatuoti pažeidimai. Šie klausimai yra aktualūs tiek baudžiamojo proceso doktrinai, tiek teisės saugos institucijų pareigūnams.

Tyrimo tikslas – atskleisti Europos teisės įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui per atskirų šio proceso principų analizę.

Tyrimo objektas – atskleisti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką daromą įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui.

Tyrimo uždaviniai:

- atskleisti Europos teisės veikimo mechanizmą baudžiamajame procese;
- pateikti teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką sampratą bei atskleisti šio principo turinį;
- įvertinti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką raišką teisminėje praktikoje bei šio principo įtaką nacionaliniam baudžiamojo proceso teisiniui reguliavimui; išanalizuoti kylančias problemas dėl šios teisės tinkamo įgyvendinimo nacionalinėje teisėje.

Ginamasis teiginys – tinkamas teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką užtikrinimas svarbus ne tik kaltinamojo teisės į teisingą teismą užtikrinimui, bet ir siekiant teisingo baudžiamojo proceso pačia plačiausia prasme, apimančia ir viešąjį interesą.

Siekiant įgyvendinti tyrimo uždavinius, naudojamas istorinis metodas – nagrinėjamas Europos teisės veikimo mechanizmas, Lietuvos baudžiamojo proceso raida; lingvistinis – vertinamos teismų praktikoje taikomų argumentų formuluotės, aktualių tarptautinių dokumentų nuostatos, sisteminis – analizuojami EŽTT, Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo

⁵ White, R. C. A.; Ovey C., *The European Convention of Human Rights. Fifth edition.* Oxford: Oxford University Press, 2010.

Teismo sprendimai, atskirosios nuomonės, lyginamasis – nagrinėjami ir vertinami įvairūs akademiniai darbai, teismų jurisprudencijoje priimtose pozicijos, dokumentų analizės – analizuojamos Lietuvos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, susijusios su teise į procesą per kuo trumpiausią laiką ir kiti aktualūs dokumentai.

Baigiamąjį darbą sudaro trys dalys. Pirmoje darbo dalyje pateikiama Europos teisės sąvoka, nurodomi pagrindiniai šaltiniai, turintys įtakos nacionaliniai baudžiamojo proceso teisei. Atskleidžiama atskirų Europos teisės etapų įtaka nacionaliniam baudžiamajam procesui. Antroje dalyje analizuojamas vienas iš teisės į teisingą teismą elementų – teisė į procesą per kuo trumpiausią laiką. Atskleidžiama šio principo samprata, supažindinama su proceso per kuo trumpiausią laiką vertinimu EŽTT jurisprudencijoje. Trečioje dalyje analizuojama teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką įtaka Lietuvos baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui, pateikiama šio principo probleminių aspektų analizė.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14.

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

ES – Europos Sąjunga.

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.

angl. – anglų kalba.

1. EUROPOS TEISĖS VEIKIMO MECHANIZMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESU

1.1. Europos teisės sąvoka

Nėra naujiena, kad šiandieninė baudžiamoji justicija Lietuvoje yra formuojama ne tik nacionaliniu lygiu, priimant tam tikrus įstatymus, atliekant jų pakeitimus ar per teisėsaugos institucijų veiklos atitinkamą praktiką, bet ir tarptautiniu lygiu, dalyvaujant Europos Tarybos konvencijų, rekomendacijų leidyboje, esant ES nare bei per tarptautinių teismų sprendimų formuojamą praktiką. Europos teisę bendrąją prasme galima suprasti kaip tarptautinę ir regioninę, tarptautinių Europos regiono organizacijų, siauresne prasme kaip Europos Tarybos teisę, Europos Sąjungos teisę, ar nacionalinių valstybių teisę.

Teisinėje literatūroje išskiriamos trys savarankiškos teisinės sistemos: atskirų valstybių nacionalinės teisės sistema, tarptautinės teisės sistema ir Europos Sąjungos teisės sistema⁶. Šios sistemos sąveikaudamos tarpusavyje viena kitai daro atitinkamą poveikį. Šiuo atveju Europos teisės sąvoka turi būti suvokiama plačiau nei tik Europos Sąjungos teisė, nors Europos ir tarptautinių duomenų bazių žodynuose Europos teisė dažniausiai apibūdinama kaip Bendrijos teisė (angl. *Community law*)⁷. Teisinėje literatūroje nėra konkrečiai apibūdintos Europos teisės sąvokos. Tą pabrėžia ir R. Jurka konstatuodamas, kad Europos teisės esmė yra konglomeruojanti, t. y. apimanti ir ES teisę, ir iš EŽTK kylančius teisinius santykius⁸. Dar kitaip Europos teisę galima apibūdinti kaip valstybių integravimosi į vieną Europos teisinę sistemą procesą ir pasekmę, „bendrųjų teisės principų“ ištaką⁹. Europos teisinę sistemą ir jos daromą įtaką baudžiamojo proceso teisei galima suskirstyti į keletą etapų: Europos Tarybos teisę, EŽTK teisę, ES teisę. EŽTK teisė išskiriama į atskirą etapą, kadangi jos įtaka baudžiamojo proceso teisei juntama labiausiai.

Europos teisė skaidoma ir į du etapus: EŽTK teisę ir ES teisę¹⁰. Šiuo atveju analizuojant įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui, atsižvelgiama į platesnę Europos teisės sąvoką, kuri apima ne tik EŽTK, jos oficialaus aiškintojo EŽTT priimamus sprendimus ir ES teisės aktus, bet atkreipiamas dėmesys ir į kitus Europos Tarybos priimamus teisės aktus baudžiamojo proceso srityje, kurie turi didelę reikšmę baudžiamojoje justicijoje.

⁶ Katuoka, S. Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės santykio klausimu. *Jurisprudencija*, 2013, 20(3): 841-851, p. 842.

⁷ ES žodynas – Eurovac. *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus]. Seimo kanceliarija, 2008, [žiūrėta 2014-11-26]. <<http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>>.

⁸ Jurka, R. Europos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 19.

⁹ *Ibid.*, p. 18.

¹⁰ *Ibid.*, p. 19.

1.1.1. Lietuvos baudžiamojo proceso raidos ir Europos teisės santykis

Prieš analizuojant Europos teisės įtaką nacionalinei baudžiamojo proceso teisei, pirmiausia, reiktų pažymėti, kad tam pradžia davė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas, kuris į savo teisinę sistemą įsileido demokratinių valstybių ilgametę patirtį. Tai lėmė ir naujųjų baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodeksų priėmimą, jų nuolatinį stebėjimą, analizę ir kaitą atsiradus tarptautiniams santykiams, o labiausiai tarptautiniam nusikalstamumui, kuris ir šiomis dienomis įgauna naują pagreitį. Galima teigti, kad bene patys svarbiausi įvykiai ne tik Lietuvos baudžiamojo proceso teisei, lėmę baudžiamojo proceso teisės vystymąsi, bet ir Lietuvos teisei plačiąja prasme, buvo Lietuvos narystė Europos Taryboje, EŽTK ratifikavimas ir Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Šių reikšmingų įvykių pasekmė – taip pat ir Lietuvos baudžiamojo proceso europietiško siekimas¹¹. Siekis užtikrinti žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugą, jų laikymąsi ir plėtojimą. Sutinkama su autorės R. Ažubalytės nuomone, kad „baudžiamojo proceso teisės vystymąsi lėmė [...] ir bendros (bent jau Vakarų teisės tradicijai) tendencijos: ordinarinės teisės konstitucionalizacija, internacionalizacija bei europeizacija, proceso formų diferenciacija“.¹² Kitaip tariant, visa baudžiamojo proceso raida turi būti vertinama atsižvelgiant į Konstituciją, tarptautinius teisės aktus, susijusius su žmogaus teisių apsauga, ES teisės aktus bei teismų praktiką, t. y. Konstitucinio Teismo, EŽTT ir ESTT jurisprudenciją. Šiuo atveju analizuojamos baudžiamojo proceso raidos tendencijos – internacionalizacija bei europeizacija, bene labiausiai įtakojusios nacionalinę baudžiamojo proceso teisę.

Vertėtų atkreipti dėmesį į internacionalizacijos reikšmę, kadangi mokslinėje literatūroje sutinkama ir kitoks jos pavadinimas t. y. tarptautiškumas. Šios dvi sąvokos turėtų būti vartojamos sinonimiškai, kadangi jų esmę galima suvokti bendrai kaip tarptautinių ir nacionalinių normų tarpusavio derinimą, vienodinimą, atitinkamų tarptautinių sprendimų integraciją į nacionalinę teisę. Klausimas kyla ar europeizacijos sąvoką reiktų atskirti nuo tarptautiškumo (internationalizacijos) sąvokos, ar vertinti kaip sinonimą. Sutinkama su mokslininkų nuomone, kad europeizacija apima Europos valstybių baudžiamųjų įstatymų vienodinimo procesą. R. Jurkos nuomone, europeizacija apima du aspektus: „pirma, ES valstybių narių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų nuostatų suartėjimą vienodinant baudžiamosios atsakomybės pagrindus, principus, atsakomybę už kai kurias veikas; antra, baudžiamųjų įstatymų europeizacija gali būti suprantama kai nacionalinių baudžiamųjų įstatymų derinimas su ES teisės

¹¹ Jurka, R., *supra* note 8, p. 15.

¹² Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ „Registru centras“, 2014, p. 229.

aktuose įtvirtintais reikalavimais¹³. Kitaip tariant ir tarptautiškumui, ir europeizacijai būdingas Europos teisės plačiąją prasme įgyvendinimo nacionalinėje teisėje aspektas, sugebėjimas vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Tačiau kokia apimtimi Europos teisė įgyvendinama nacionalinėje teisėje, kaip taikomi atitinkami tarptautiniai teisės aktai ar nacionalinė teisė nepažeidžia priimtų tarptautinių įsipareigojimų analizuojama toliau.

Kalbant apie Lietuvos baudžiamojo proceso raidą, galima teigti, kad šis vyksmas yra nuolat kintantis, vis dar apimantis poreikį suderinti visus proceso veiksmus, siekiant užtikrinti ir garantuoti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Baudžiamosios justicijos teisės aktai neturėtų prieštarauti šiuolaikinės valstybės vertybėms, todėl, atsižvelgiant į tarptautinių normų kaitą, jie nuolat keičiami ir papildomi.

R. Jurka Europos teisės įtakos Lietuvos baudžiamajam procesui žingsnius skaido į du etapus: pirmasis - laikotarpis, kai dar buvo rengiamas LR BPK projektas ir antrasis – prasidėjęs nuo LR BPK įsigaliojimo ir besitęsiantis iki šių dienų¹⁴. Toks skirstymas tikriausiai būtų teisingiausias, kadangi naujojo LR BPK priėmimas būtent ir davė pradžią tarptautinių principų įgyvendinimui, kas tęsiasi ir iki šių dienų. Žinoma, dalis LR BPK pakeitimų radosi po įstojimo į ES ir siekio suderinti nacionalinę teisę su ES teise. Tačiau tai ne vienintelis įvykis lėmęs kodekso nuostatų pakeitimus, pavyzdžiui, rengiant LR BPK buvo atsižvelgiama į Europos Tarybos rekomendaciją „Dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinimo“¹⁵. Lyginant šiuos du etapus, pažymėtina, kad senojo LR BPK teisės normos neatitiko įtvirtintų principų, netinkamai buvo taikomos praktikoje, kas skatino neribotą baudžiamąjį persekiojimą. Nors ir buvo ratifikuota EŽTK, tačiau LR BPK normos netobulėjo žmogaus teisių apsaugos srityje, tai skatino pažeidimus ir asmenų kreipimąsi į EŽTT. Nors, pavyzdžiui, į keletą EŽTT sprendimų įstatymų leidėjo buvo atsižvelgta ir tuo pagrindu buvo atlikti LR BPK pakeitimai dėl kardomosios priemonės suėmimo skyrimo ir jos trukmės bei skundų nagrinėjimo tvarkos¹⁶.

Įsigaliojus naujajam LR BPK situacija iš dalies pasikeitė vien tik dėl to, kad priimant naująsias kodekso nuostatas, jos turėjo būti suderintos su tarptautiniais reikalavimais, ypatingai žmogaus teisių ir laisvių srityje. Tačiau vien tik to neužteko, kad sumažintų Lietuvos pralaimėtų bylų skaičių EŽTT. Turėjo praeiti šiek tiek laiko, kad Lietuvos teisė priimtų EŽTT jurisprudenciją ir pradėtų taikyti savo praktikoje. Šiuo metu taip pat negalima teigti, kad baudžiamasis procesas yra tobulas, tačiau jis yra kintantis ir kryptingai judantis į priekį. Lietuvos

¹³ Jurka, R., *supra* note 8, p. 16-17.

¹⁴ *Ibid.*, p. 41.

¹⁵ Jurka, R.; Melničenko, S.; Randakevičienė, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 59-77.

¹⁶ *Jėčius v. Lithuania*, no. 34578/97, EŽTT 2000. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-07]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/JECIUS_2000_sprendimas.pdf>; *Grauslys v Lithuania*, no. 36743/97, EŽTT 2000. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-07]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GRAUSLYS_2000_sprendimas.pdf>.

baudžiamajame procese europeizacijos tendencija pastaruoju metu pastebima šiose srityse: užtikrinant bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, įskaitant ir minimalius standartus, leisiančius pripažinti įrodymus, be to pripažinti ir vykdyti sprendimus baudžiamosiose bylose, taip pat unifikuojant minimalias asmenų, dalyvaujančių baudžiamajame, procese teises¹⁷. Atsižvelgiant į tai, galime pateikti pavyzdį, 2014 m. gruodžio 1 d. įsigaliojęs LR BPK papildymas 68¹ straipsniu, kuris numato keitimąsi informacija ir tiesiogines konsultacijas, siekiant išvengti paralelinių baudžiamųjų procesų ES valstybėse narėse.¹⁸ Šį papildymą lėmė Tarybos pamatinis sprendimas 2009/948/TVR dėl jurisdikcijos įgyvendinimo kolizijų baudžiamuosiuose procesuose prevencijos ir sprendimo.¹⁹ Šio pakeitimo tikslas – siekis užkirsti kelią *ne bis in idem* principo pažeidimams. Kitas pavyzdys galėtų būti 2015 m. balandžio 1 d. įsigaliosiantys LR BPK pakeitimai ir papildymai²⁰. LR BPK 73 straipsnis papildytas 4 dalimi, kurioje numatyta, jog Vilniaus apygardos teismas gali nuspręsti atsisakyti perduoti asmenį pagal Europos arešto orderį, kuris yra išduotas Lietuvos Respublikos piliečiui arba nuolat gyvenančiam Lietuvos Respublikoje asmeniui dėl paskirtos su laisvės atėmimu susijusios bausmės vykdymo, ir perimti šios bausmės vykdymą. Tokiu atveju Vilniaus apygardos teismas išsprendžia šios bausmės suderinimo su Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais klausimą, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ nustatytais taisyklėmis. Minėto LR BPK straipsnio papildymą ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ priėmimą lėmė Tarybos pamatinis sprendimas²¹. Tokiu būdu siekiama sukurti mechanizmą, pagal kurį nacionaliniai teismai ar kitos kompetentingos institucijos galėtų pripažinti ir vykdyti kitoje ES valstybėje narėje paskirtas laisvės atėmimo bausmes, su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes, taip pat atitinkamai Lietuva galėtų perduoti vykdyti sprendimus ES valstybėms narėms. Kitaip sakant, nacionalinis baudžiamasis procesas turi atitikti ES prisiimtus įsipareigojimus, kuriais siekiama suartinti visų valstybių narių baudžiamojo proceso sistemas. Atsižvelgiant į šiuos pakeitimus baudžiamojo proceso paskirtis papildyta trečiu punktu, numatančiu galimybę,

¹⁷ Jurka, R., *supra* note 8, p. 41.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 68¹ straipsniu ir kodekso priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-16788.

¹⁹ Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. pamatinis sprendimas 2009/948/TVR, dėl jurisdikcijos įgyvendinimo kolizijų baudžiamuosiuose procesuose prevencijos ir sprendimo. [2009] OL L 328/42.

²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1, 73, 121, 122, 342 straipsnių ir priedo pakeitimo ir kodekso papildymo 365⁵ straipsniu įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-17304.

²¹ Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. pamatinis sprendimas 2008/909/TVR, dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias priemones, siekiant jas vykdyti Europos Sąjungoje (2008, OL L 327), iš dalies pakeistas 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR [2009] OL L 81. Atkreiptinas dėmesys, kad 2013 m. liepos 24 d. laišku Tarybos pirmininkui Jungtinė Karalystė pranešė, kad ji nepitaria minėtiems Komisijos ir Teisingumo Teismo įgaliojimams, todėl atitinkami policijos bendradarbiavimo ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srities aktai nuo 2014 m. gruodžio 1 d. nebetaikomi Jungtinei Karalystei.

įgyvendinant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis arba ES teisės aktus, nustatyti kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose kitokias bylų nagrinėjimo, sprendimų priėmimo bei vykdymo ar kitas procesines taisykles, negu numatyta LR BPK²². Iš to galima spręsti, kad siekiant derinti LR BPK su tarptautiniais įsipareigojimais, jų įgyvendinimas gali būti numatytas kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose, tačiau atitinkamo įstatymo nuostatos gali skirtis su LR BPK. Šio papildymo tikslas yra užtikrinti tinkamą baudžiamojo proceso reglamentuojančių ES teisės aktų, kuriose taikomas sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principas, įgyvendinimą²³. Iš vienos pusės šių nuostatų papildymą galima vertinti teigiamai, kadangi tokiu būdu siekiama įgyvendinti prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus bei šiuo konkrečiu atveju, priimant atitinkamą Lietuvos Respublikos įstatymą yra aiškiau ir paprasčiau perkelti visus Tarybos pagrindų sprendimus, susijusius su tarpusavio pripažinimo principo taikymu baudžiamosios bylose²⁴, į nacionalinę baudžiamojo proceso teisę. Tačiau šį papildymą būtų galima vertinti ir iš neigiamos pusės, kadangi ateityje daugėjant tokio pobūdžio įstatymams, tai apkrautų patį LR BPK ir apsunkintų jo taikymą. Baudžiamojo proceso teisės pagrindinis šaltinis yra kodifikuotas įstatymas, o šiuo atveju reikėtų ieškoti ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymų, kurie galėtų numatyti ir kitokias bylų nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir vykdymo ar kitas procesines taisykles negu LR BPK. Tai dar kartą pabrėžia, kad Lietuvos baudžiamojo proceso teisės vystymasis yra besikeičiantis ir glaudžiai susijęs su tarptautiniais įsipareigojimais.

Taigi, siekis sukurti bendrą mechanizmą, garantuojantį ir ginantį žmogaus teises ir laisves, suderinti LR BPK nuostatas su ES teise ir kitais tarptautiniais įsipareigojimais, užtikrinti valstybių narių bendradarbiavimą konkrečioje baudžiamosios justicijos srityje, lemia nuolat vykstančius nacionalinėje teisėje teisėkūros ir atitinkamus teisės taikymo procesus.

1.2. Europos Tarybos teisės įtaka baudžiamajam procesui

Kaip jau buvo minėta, vienas iš etapų, turintis įtakos nacionalinei baudžiamojo proceso teisei yra Europos Tarybos priimami teisės aktai. Lietuva Europos Tarybos nare tapo 1993 m. gegužės 14 d., prisijungdama prie Europos Tarybos Statuto bei prisiimdama kitus įsipareigojimus, kuriuos privalėjo įvykdyti. Europos Tarybos Statuto 1 straipsnis numato tikslą siekti didesnės jos narių vienybės, kad būtų apginti ir įgyvendinti idealai ir principai, kurie yra

²² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Užsienio ir Europos Sąjungos reikalų skyriaus 2014-04-29 pažyma Nr. NV-1195 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl LR įstatymo „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ LR baudžiamojo proceso kodekso 1, 73, 121, 122, 342 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo bei kodekso papildymo 365⁵ straipsniu įstatymo, LR baudžiamojo kodekso 9¹ straipsnio ir kodekso priedo pakeitimo įstatymo ir LR bausmių vykdymo kodekso 109 straipsnio ir kodekso 3 priedo pakeitimo įstatymų projektų pateikimo LR Seimui [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-26]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2014/140507/01.pdf>.

²⁴ *Ibid.*, p. 6.

bendras paveldas, skatinantis jų ekonominę ir socialinę pažangą²⁵. Šio tikslo yra siekiama dėl paramos ir tolesnio plėtojimo žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių. Vienas iš svarbiausių Europos Tarybos dokumentų yra EŽTK. Tačiau prieš pradėdant vertinti EŽTK teisės poveikį nacionaliniam baudžiamajam procesui, kuris be abejojimo yra pats ryškiausias, šiek tiek aptarsime ir kitą Europos Tarybos atliekamą veiklą. Iš esmės, Europos Tarybos atliekamos veiklos nereikėtų tapatinti vien tik su EŽTK ir EŽTT veikla. Kadangi Europos Taryba nemažą dėmesį skiria ir kitiems klausimams: tarptautinio organizuoto nusikalstamumo kontrolės bei prevencijos, įvairiems baudžiamosios ir baudžiamojo proceso teisės institutams, bausmių vykdymo sistemoms ir tarptautiniam valstybių bendradarbiavimui baudžiamosiose bylose²⁶.

Mokslinėje literatūroje Europos Tarybos teisės aktai yra skirstomi į privalomuosius ir rekomendacinius. Tačiau, tai dar nereiškia, kad Europos Tarybai priimant susitarimus, konvencijas, sutartis, protokolus ir kitus teisės aktus, jie iš karto tampa privalomaisiais. Prieš tai turi būti atliekama atitinkama procedūra, kurią numato Konstitucija ir LR tarptautinių sutarčių įstatymas²⁷, ir tik tarptautinę sutartį ratifikavus LR Seimui, jos vykdymas tampa privalus. Šiuo atveju verta paminėti didesnę reikšmę baudžiamojo proceso teisėkūrai turinčių, privalomųjų Europos Tarybos priimtų teisės aktų: Europos konvencija dėl ekstradicijos²⁸, Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose²⁹, Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo³⁰, Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo³¹ ir kitos. Atsižvelgiant į šių tarptautinių sutarčių ratifikavimą, galima drąsiai teigti, kad jos lėmė tiek baudžiamojo proceso, tiek ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūrą³². Verta paminėti, kad Europos Tarybos tarptautinės sutartys lėmė ir dvišales LR tarptautines sutartis, skirtas tarptautinei teisinei pagalbai baudžiamosiose bylose³³, pavyzdžiui, LR ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių³⁴; su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis LR yra pasirašiusi dvišales sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose, dėl ekstradicijos³⁵.

²⁵ Europos Tarybos statutas (1949). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-481.

²⁶ Švedas, G. Europos Tarybos baudžiamosios teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai justicijai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2014, p. 43.

²⁷ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. VIII-1248.

²⁸ Europos konvencija dėl ekstradicijos (su papildomais protokolais) (1957). *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819.

²⁹ Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (su papildomais protokolais) (1959). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 33-762.

³⁰ Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo (1972). *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 10-241.

³¹ Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo (1977). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 18-459.

³² Pavyzdžiui, Europos konvencija dėl ekstradicijos lėmė LR BPK 71 straipsnį, 72-76 straipsnius; Europos konvencija dėl baudžiamojo persekiojimo lėmė LR BPK 68 straipsnį ir pan.

³³ Švedas, G. *op. cit.*, p. 48.

³⁴ Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinės, šeimos ir baudžiamosiose bylose, *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 7-189.

³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose, *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 59-1660. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės ekstradicijos sutartis, *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-559.

Kalbant apie rekomendacinio pobūdžio teisės aktus (rekomendacijas ir rezoliucijas), tai jų svarbą pabrėžia ir EŽTT jurisprudencija, kurioje priimant atitinkamus sprendimus, visuomet atsižvelgiama į atitinkamu klausimu priimtą Europos Tarybos rekomendaciją. Tokio pobūdžio teisės aktų įgyvendinimas dažniausiai priklauso nuo pačios valstybės gerosios valios ir siekio tobulėti teisinėje erdvėje. Europos Tarybos rekomendacijos yra apibūdinamos kaip universalios, jas rengiant atsižvelgiama į tarptautinę ir Europos patirtį bei poreikius, esamą teisinį reguliavimą ir jo tobulinimo bei plėtojimo būtinybę, didelis dėmesys skiriamas žmogaus teisių apsaugai³⁶. Šie teisės aktai ypatingi ir tuo, kad valstybė negalėdama arba nenorėdama įgyvendinti Europos Tarybos rekomendacinio pobūdžio teisės aktų, Ministrų Komitetui turi pateikti dėl kokių priežasčių nėra įgyvendinami rekomendacijose ar rezoliucijose įtvirtinti nuostatai ar principai³⁷. Ne tik Europos Tarybos privalomieji teisės aktai atlieka svarbų vaidmenį baudžiamojo proceso teisėkūrai, tačiau reikšmingi yra ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, kadangi jų turinys apima pakankamai daug svarbių baudžiamojo proceso aspektų. Pavyzdžiui, Europos Tarybos rekomendacijos dėl Europos ekstradicijos konvencijos; dėl Europos konvencijos savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose; dėl baudžiamojo proceso perdavimo yra skirtos palengvinti Ministrų Komiteto privalomųjų teisės aktų baudžiamajame procese taikymą. Taip pat svarbu paminėti Europos Tarybos rekomendacijas, skirtas baudžiamojo proceso sričiai reguliuoti: dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinimo³⁸, dėl baudžiamosios justicijos sistemos valdymo³⁹, dėl mediacijos baudžiamosiose bylose⁴⁰ ir kitos rekomendacijos, reguliuojančios nusikaltimų aukoms apsaugą; kardomųjų priemonių ir sankcijų taikymą ir t.t. Vertėtų paminėti ir rekomendacijas skirtas baudžiamojo proceso optimizavimui, jose akcentuojama būtinybė operatyviai ir efektyviai užtikrinti teisingumo vykdymą. Keliamas poreikis nusistatyti prioritetus nusikalstamoms veikoms tirti, didesnes pajėgas sutelkti tiriant labai sunkius ir sunkius nusikaltimus, didelės apimties, sudėtingus ar sukėlusius didelį atgarsį visuomenėje, o kitiems nusikaltimams tirti taikyti supaprastintą procesą. Pažymėtina, kad 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl policijoje atliekamų ikiteisminių tyrimų prioritetų aprašo patvirtinimo“⁴¹, kurio pagrindu nustatoma nusikalstamoms veikoms tyrimo prioriteto tvarka, kriterijai bei policijos pareigūnų darbo organizavimas pagal nustatytus prioritetus. Ikiteisminiai tyrimai,

³⁶ Jurka, R.; Melničenko, S.; Randakevičienė I., *supra* note 15, p. 10.

³⁷ Švedas, G., *supra* note 26, p. 45.

³⁸ Jurka, R.; Melničenko, S.; Randakevičienė I., *op. cit.*, p. 59.

³⁹ *Ibid.*, p. 113.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 145.

⁴¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos generalinio komisaro 2014 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. 207/5-V-1061 „Dėl policijoje atliekamų ikiteisminių tyrimų prioritetų nustatymo aprašo patvirtinimo“. Lietuvos kriminalinės policijos biuras. *Teisės aktai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-10]. <http://lkpb.policija.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=2>.

atsižvelgiant į nusikalstamos veikos sunkumo ir pavojingumo laipsnį, skirstomi į keturias (AA, A, B, C) kategorijas, o pagal objektyvias galimybes išaiškinti nusikalstamą veiką ir kitus vertinamuosius požymius, skirstomi į tris lygius. Vienas iš tikslų ikiteisminio tyrimo skirstymo į prioritetinius yra nusikalstamos veikos atskleidimas ir tyrimo atlikimas per kuo trumpiausią laiką. Taip pat siekis optimizuoti ikiteisminio tyrimo organizavimą, žmogiškųjų, finansinių, techninių išteklių racionalų panaudojimą. Tikimasi, kad nustatyti prioritetai nusikalstamoms veikoms tirti padės didesnes pajėgas sutelkti būtent tuose ikiteisminiuose tyrimuose, kur šiuo metu to labiausiai reikia, o tai užtikrins efektyvų ir operatyvų teisingumo vykdymą.

Pakankamai daug rekomendacijų yra skirta EŽTK bei EŽTT priimamų sprendimų stiprinimui, veiksmingai žmogaus teisių apsaugai valstybėse narėse, siekiui užkirsti kelią pažeidimams. Pavyzdžiui, Ministrų Komiteto rekomendacijos valstybėms narėms dėl EŽTK teksto ir EŽTT praktikos skelbimo ir platinimo valstybėse narėse⁴²; dėl vidaus teisių gynybos priemonių tobulinimo⁴³; dėl veiksmingų vidaus institucijų gebėjimų neatidėliotinai vykdyti EŽTT sprendimus⁴⁴; dėl veiksmingų priemonių, skirtų pernelyg ilgai proceso trukmei⁴⁵ ir kitos. Kitaip tariant, Europos Taryba, padeda įgyvendinti EŽTK nacionaliniu lygmeniu, skatina gerąją praktiką ir žmogaus teisių laikymąsi. Svarbus Europos Tarybos vaidmuo pabrėžtas ir Braitono deklaracijoje, kurioje susitarta skatinti „susitariančias šalis ir toliau visapusiškai atsižvelgti į Ministro Komiteto rekomendacijas dėl EŽTK įgyvendinimo nacionaliniu lygmeniu plėtojant teisės aktus, formuojant politikos kryptis ir praktiką“⁴⁶. To tikslas yra tinkamas EŽTK įgyvendinimas, kuris reiškia, kad valstybės dalyvės turi imtis veiksmingų priemonių užkirsti kelią pažeidimams. Kitaip tariant, įstatymai turi būti priimami taip, kad būtų įgyvendinta EŽTK, taip pat teismai priimdami sprendimus bei valstybės pareigūnai, vykdydami savo funkcijas, turi atsižvelgti į EŽTK ir EŽTT praktiką, o neišvengiant pažeidimų suteikti galimybę pasinaudoti teisinės gynybos priemonėmis nacionaliniu lygmeniu.

⁴² Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. REC (2002) 13 „Dėl Europos Žmogaus teisių konvencijos teksto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos skelbimo ir platinimo valstybėse narėse“, *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/europos-tarybos-ministru-komiteto-rekomendacijos>>.

⁴³ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. REC (2004) 6 „Dėl vidaus teisių gynybos priemonių tobulinimo“, *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/europos-tarybos-ministru-komiteto-rekomendacijos>>.

⁴⁴ Recommendation of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgements of the European Court of Human Rights (adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008). *Council of Europe* [interaktyvus]. 2014, [žiūrėta 2015-01-19]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=COE>>.

⁴⁵ Recommendation of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings (adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010). *Council of Europe* [interaktyvus]. 2014, [žiūrėta 2015-01-19].

<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>.

⁴⁶ 2012 m. balandžio 20 d. Braitoto deklaracija. *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Neoficialus vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/deklaracijos-del-europos-zmogaus-teisiu-teismo-ateities>>.

Visa tai rodo, kad Europos Tarybos priimami teisės aktai atlieka svarbų vaidmenį Lietuvos baudžiamajam procesui ir teisėkūrai. Didelę reikšmę turi ir Europos Tarybos priimami rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, jie atlieka pagalbinį vaidmenį kuriant ir aiškinant baudžiamąją justiciją apskritai. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijų gausa tiek baudžiamojo proceso srityje, tiek skirta EŽTK įgyvendinimui, rodo, kad Europos Tarybos veikla iš ties yra svarbi nacionalinei teisei. Siekis tobulėti teisinėje erdvėje skatina ir EŽTK sistemos veiksmingumą, stiprina žmogaus teisių apsaugą, o tai mažina EŽTT paraiškų šiuo klausimu skaičių.

1.3. EŽTK ir EŽTT įtaka nacionaliniam baudžiamajam procesui

Kitas svarbus etapas, padaręs bene ryškiausią poveikį nacionaliniam baudžiamajam procesui yra EŽTK teisė, kuri be abejo apima ir EŽTT jurisprudenciją. Šis etapas prasidėjo Lietuvos Respublikai ratifikavus EŽTK ir tęsiasi iki šių dienų. EŽTK iš esmės įtvirtina pagrindines pilietines ir politines teises. EŽTK apibūdinama kaip „minimalus žmogaus teisių apsaugos standartas“, kurio privalo laikytis visos valstybės EŽTK dalyvės⁴⁷. Tai reiškia, kad valstybių dalyvių vidaus teisė ir praktika turi būti suderinta su EŽTK nuostatomis, kadangi jų pareiga yra įgyvendinti EŽTK nacionaliniu lygmeniu. Žinoma, valstybės dalyvės savo vidaus teisėje gali nustatyti ir platesnes žmogaus teisių apsaugos ribas. Lietuva ratifikuodama EŽTK, kaip ir kitos valstybės dalyvės, įsipareigojo, kad nacionalinė teisė atitiktų EŽTK nuostatas bei esant pažeidimams imtis atitinkamų priemonių valstybės viduje. Nors EŽTK ir pati efektyviai gina savo saugomas teises, numatydama galimybę kiekvienam fiziniam asmeniui dėl teisių pažeidimo kreiptis į EŽTT, tačiau esamų bylų gausa kelia nerimą.

EŽTK taikymo ir veikimo ypatumai nacionalinio baudžiamojo proceso srityje yra svarbūs tuo, kad jie lėmė atitinkamų teisės aktų pasikeitimus. Tarptautiniai valstybės įsipareigojimai, kylantys prisijungus prie tarptautinių sutarčių, įtvirtinančių žmogaus teisių apsaugą, lemia ne tik ordinarinės, bet ir konstitucijos teisės pokyčius⁴⁸. Iš Konstitucijos 138 straipsnio nuostatų aiškinimo išplaukia, kad tarptautinės sutartys, būdamos sudedamąją Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi, tiesiogiai yra taikomos visoje Lietuvos baudžiamojoje justicijoje⁴⁹.

⁴⁷ Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 17-27, p. 17.

⁴⁸ Birmontienė, T. Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina. *Regnum Est. 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Lansbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 380. *Mykolo Romerio universitetas* [interaktyvus]. 2015, [žiūrėta 2015-01-20]. <<http://ebooks.mruni.eu/reader/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166/381>>.

⁴⁹ Jurka, R., *supra* note 8, p. 20.

Verta paminėti Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvadą, kuri teisės mokslininkus suskirstė į dvi stovyklas. Konstitucinio Teismo išaiškinta, kad „baudžiamojoje teisenoje tiesioginis tarptautinių sutarčių taikymas kaip jų ir Lietuvos Respublikos įstatymų normų konkurencijos sprendimo būdas netaikomas. Šiais atvejais tiesiogiai taikomi Lietuvos Respublikos baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, o tarptautinės sutartys taikomos tik specialiais šių įstatymų nustatytais atvejais“⁵⁰. Tačiau nereikėtų remtis tik šiuo Konstitucinio Teismo išaiškinimu, kadangi vėlesniuose jo nutarimuose ši mintis nebuvo plėtojama⁵¹. Kitaip tariant, skirstant Lietuvos priimtų tarptautinių įsipareigojimų, kurie yra sudedamoji teisinės sistemos dalis, taikymą pagal teisės šakas, tarptautinės sutartys netektų prasmės, o tai reikštų nepagarbą visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams. Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „konstitucinės jurisprudencijos tęstinumas nereiškia, kad konstitucinė doktrina negali būti koreguojama, jos nuostatos reinterpretuojamos“⁵². EŽTK Lietuvos teisėje yra taikoma tiesiogiai ir ypač reikšminga baudžiamajam procesui, kadangi jos nuostatomis remiamasi ne tik bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose, bet ir Konstitucinio Teismo nutarimuose. EŽTK yra svarbus baudžiamojo proceso šaltinis kiekvienoje baudžiamojoje byloje⁵³.

Kalbant apie EŽTT, kaip oficialaus EŽTK aiškintojo, jurisprudenciją, tai jo svarbą Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui ne kartą yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas⁵⁴. Taikant EŽTK, jos nuostatos turi būti aiškinamos, taip kaip jas interpretuoja EŽTT, o nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos negali prieštarauti EŽTK. 2003 m. gruodžio 29 d. tai konstatavo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, pripažinęs EŽTK nuostatų tiesioginį taikymą Lietuvos teisėje bei EŽTT sprendimų privalomumą nacionaliniams teismams⁵⁵.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1679. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Goda, G. *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 75-76.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 42 „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui“. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 42. Teigiama, kad EŽTT sprendimų privalomumas įteisintas 1995 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“, 1995 m. gruodžio 7 d. įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pirmojo protokolo ratifikavimo ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ papildymo“, 1997 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos pareiškimų pagal Europos žmogaus teisių

Aukščiausias Teismas taikė EŽTK ir vadovavosi EŽTT sprendimais bei argumentavo, kad EŽTK yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis. Galima drąsiai teigti, kad EŽTT sprendimai turi tokį poveikį, kurio neturi jokia kita žmogaus teisių priežiūros institucija. EŽTT sprendimai yra privalomi ne tik valstybei kurioje sprendžiamas ginčas ir priimamas privalomas sprendimas, bet ir visoms kitoms valstybėms, prisijungusioms prie EŽTK. Pagal EŽTK 46 straipsnį „susitariančios šalys įsipareigoja vykdyti galutinį Teismo sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra. Galutinis Teismo sprendimas siunčiamas Ministrų Komitetui, kuris prižiūri jo vykdymą“⁵⁶. Tačiau EŽTT negali pripažinti negaliojančiu, pakeisti, panaikinti valstybės dalyvės vidaus teisės aktus ar nacionalinių teismų sprendimus. Pagal subsidiarumo principą valstybė dalyvė pati turėtų imtis priemonių, kad pažeidimas būtų panaikintas. EŽTT yra kaip apsauginis garantas asmenims, kurių teisės ir laisvės nebuvo apgintos nacionaliniu lygmeniu. Pažymėtina, kad valstybės įgyvendindamos ir taikydamos EŽTK turi vertinimo laisvę (angl. *margin of appreciation*) kas leidžia nacionaliniu lygmeniu geriau įvertinti vidaus poreikius bei sąlygas ir valstybės valdžios institucijoms priimti atitinkamai suderintus sprendimus. Tačiau pastaruoju metu EŽTT pozicija pasikeitė dėl to, kad jis vis dažniau savo sprendimuose nurodo kokių veiksmų valstybės dalyvės turėtų imtis, siekdamos įgyvendinti EŽTT sprendimus⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT jurisprudencijoje plėtojama negatyvi ir pozityvi valstybių pareiga garantuoti žmogaus teises, galima teigti, jog pozityvi valstybės pareiga atlikti aktyvius veiksmus, skirtus EŽTK teisių apsaugai, siaurina jos nuožiūros laisvę. Šiandieninėje EŽTT praktikoje pastebima, kad valstybėms paliekama vis mažiau laisvės, ir pozityviųjų pareigų daugėja⁵⁸.

Vertėtų trumpai aptarti ir EŽTK turinį, kadangi EŽTK šiuo metu yra papildyta 16 protokolų (nors 2013 m. birželio 24 d. Protokolas Nr. 15 ir 2013 m. spalio 2 d. Protokolas Nr. 16 dar nėra įsigalioję). Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos Respublika nėra EŽTK Protokolo Nr. 12 dalyvė. Įsigaliojus minėtiems protokolams iš dalies bus pakeistos EŽTK nuostatos.

Protokolu Nr. 15 keičiamas pareiškėjo teisės pateikti peticiją EŽTT terminas, kuris trumpinamas iki 4 mėnesių nuo paskutinio nacionalinės instancijos sprendimo priėmimo dienos. Toks termino sutrumpinimas vertinamas tiek neigiamai, tiek ir teigiamai. Tačiau autorės nuomone, sutrumpintas peticijos pateikimo EŽTT terminas, neturėtų daryti įtakos nacionaliniam baudžiamajam procesui, kadangi šis pakeitimas neturėtų lemti asmenų, patekusių baudžiamojon atsakomybėn, apsisprendimą ginti, jų manymų, pažeistas teises. EŽTT numatoma galimybė

ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 25 ir 46 straipsnius įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos šeštojo protokolo Dėl mirties bausmės panaikinimo ratifikavimo“.

⁵⁶ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr.156-7390.

⁵⁷ Jarašiūnas, E., *et. al. Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 370.

⁵⁸ Urbaitė, L., Valstybės pozityviųjų pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3): 123-144, p. 127.

atmesti peticiją, jeigu pareiškėjas nepatyrė didelės žalos, nors ir jos tinkamai neišnagrinėjo valstybės teismas. Žinoma, numatyta išimtis t. y. pats reikalavimas išnagrinėti peticiją iš esmės, pareiškėjui nepatyrus didelės žalos, išlieka, jei to reikalauja žmogaus teisių apsauga. Šiuo atveju norima sustiprinti principo „*de minimis*“, jog EŽTT nenagrinėja paprastų bylų, taikymą. Taigi EŽTT galės atmesti bylas, kuriose pažeidimai nesukėlė didelės žalos t. y. EŽTT nenagrinės mažareikšmių bylų, susijusių su individualiu interesu. EŽTK preambulėje įterpiama nauja konstatuojamoji dalis, kurioje numatyta, jog „vadovaujantis subsidiarumo principu, užtikrinti šioje Konvencijoje ir jos protokoluose apibrėžtas teises ir laisves yra Aukštųjų Susitariančių Šalių atsakomybė ir tai darydamos jos naudojasi vertinimo laisve, prižiūrint pagal šią Konvenciją įsteigtam EŽTT“⁵⁹. Nuožiūros laisvės doktrina valstybei suteikia diskreciją pačiai spręsti kokiomis priemonėmis įgyvendinti EŽTK nacionalinėje teisėje. Subsidiarumo principas suvokiamas instituciniu požiūriu: pirminė atsakomybė už EŽTK tinkamą taikymą ir įgyvendinimą tenka valstybėms dalyvėms, EŽTT prigimtis yra prižiūrėti valstybes dalyves, kaip jos įgyvendina EŽTK, valstybei dalyvei yra paprasčiau vertinti susidariusią situaciją jos viduje bei priimti sprendimus, tai daro įtaką tarptautinės žmogaus teisių priežiūros ir valstybės suvereniteto pusiausvyrai⁶⁰. Jokiu būdu, taip nėra siekiama apibrėžti EŽTT ribų, nors valstybės narės ir turės diskrecijos laisvę, tačiau bus prižiūrimos EŽTT. Juo labiau, kad EŽTT jurisprudencijoje pastebimas pozityviųjų pareigų didėjimas valstybėms narėms. Todėl šios nuostatos įvedimas neturėtų turėti ypatingos reikšmės nacionalinei baudžiamojo proceso teisei, kadangi subsidiarumo principas ir nuožiūros laisvės doktrina yra įtvirtinti EŽTT jurisprudencijoje, todėl turėtų būti suprantami nenukrypstant nuo jos. Taip pat numatyta galimybė, kad šalys dalyvės negalės prieštarauti, jog septynių teisėjų kolegija bylą perduotų nagrinėti septyniolikos Didžiąjai teisėjų kolegijai. Tai svarbus aspektas, pavyzdžiui, nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje iškilus ypač sudėtingam EŽTK aiškinimo klausimui, kuris gali būti nesuderinamas su ankstesniu EŽTT sprendimu, byla bus paprasčiau perduodama Didžiąjai kolegijai. Tai turėtų užtikrinti pakankamai greitą reakciją į svarbias ir dar nenagrinėtas žmogaus teisių problemas, be to, užtikrintų EŽTT dinamišką praktiką, atsižvelgiant į šių dienų realijas.

EŽTK Protokolo Nr. 16 pagrindinis tikslas – numatyta galimybė valstybės dalyvės aukščiausiajam teismui prašyti EŽTT pateikti konsultacines išvadas dėl principinių klausimų,

⁵⁹ 2013 m. birželio 24 d. Protokolas Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-22]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_15_vertimas.pdf>.

⁶⁰ Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *VU mokslo darbai. Teisė*. 2014, 90: 188-210, p. 195.

susijusių su EŽTK saugomų teisių aiškinimu ir taikymu⁶¹. Šiuo klausimu numatytos atitinkamos sąlygos, kad konsultacinės išvados galima kreiptis tik tokiu atveju, jeigu tuo klausimu yra nagrinėjama byla nacionaliniame teisme. Pažymėtina ir tai, kad konsultacinės išvados nebus privalomos, tačiau EŽTT patariamoji nuomonė turėtų būti svarbi valstybės dalyvės teismui nagrinėjant bylą, kurios metu iškilo atitinkamas klausimas. Šio protokolo įsigaliojimas turės įtakos nacionaliniam baudžiamajam procesui, kadangi Lietuvos Aukščiausiajam Teismui bus suteikta galimybė kreiptis į EŽTT dėl konsultacinės išvados, būtent ar nebuvo pažeistos žmogaus teisės konkrečioje baudžiamojoje byloje. Nors ir EŽTT konsultacinės išvados nėra privalomos, tačiau nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje iškilus klausimui kaip turėtų būti aiškinamos ar taikomos EŽTK saugomos teisės, EŽTT patariamoji nuomonė užimtų tikrai svarbią vietą. EŽTT konsultacinėmis išvadomis siekiama padėti valstybei pačiai užtikrinti didesnę žmogaus teisių apsaugą. Šios EŽTT konsultacinės išvados gali būti palyginamos su ESTT priimamu prejudiciniu sprendimu. Šio protokolo įsigaliojimas lems LR BPK 381 straipsnio pakeitimą, kadangi bus numatyta galimybė kasacinės bylos nagrinėjimą atidėti, jeigu prireikia prašyti EŽTT konsultacinės išvados dėl principinių klausimų, susijusių su EŽTK taikymu ar aiškinimu⁶². Atsižvelgiant į šiuos pakeitimus, galima teigti, kad visa tai dar labiau sustiprins EŽTT vaidmenį bei žmogaus teisių apsaugą. Tikimasi, kad šie pakeitimai padės užtikrinti EŽTK nuostatų įgyvendinimą valstybėje dalyvėje ir sumažins EŽTT bylų skaičių.

Taigi EŽTK yra taikoma tiesiogiai ir kaip tarptautinė sutartis turi viršenybę prieš LR BPK ir kitus įstatymus. EŽTT jurisprudencija turi įtakos nacionalinių teismų priimamiems sprendimams, o tai turėtų užtikrinti EŽTK ginamų teisių apsaugą.

1.4. ES teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui

Pradedant analizuoti ES teisės poveikį Lietuvos baudžiamajam procesui, svarbu paminėti, kad Europos Bendrija buvo įsteigta, siekiant valstybių narių ekonominio bendradarbiavimo. Pagrindinis tikslas buvo laisvas asmenų, prekių ir paslaugų judėjimas tarp valstybių narių. Tačiau su šiomis laisvėmis vis labiau stiprėjant nusikalstamumui ir plečiantis tarptautiniu mastu, kilo poreikis kurti bendrą Europos baudžiamosios justicijos erdvę. Europos Sąjungos sutartimi buvo įtvirtinta nuostata, kad ES gerbia pagrindines teises, kurias garantuoja EŽTK, ir kurios kyla iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų, kaip bendrų Bendrijos

⁶¹ 2013 m. spalio 2 d. Protokolas Nr. 16, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-22]. <http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_16_vertimas.pdf>.

⁶² Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2014-12-12 raštas Nr. (1.5.) 2T-1519 “Dėl Protokolo Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 16 ratifikavimo. *Lietuvos Respublikos Vyriausybė* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-22]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2015/150114/06.pdf>.

teisės principų⁶³. Ši nuostata buvo papildyta Amsterdamo sutartimi⁶⁴ bei priėmus ES pagrindinių teisių chartiją⁶⁵, buvo sujungtos ir detalizuotos jau esančios tarptautiniu, regioniniu ar valstybėse narėse žmogaus teisės. Viename dokumente susistemintos visos pagrindinės teisės, įtvirtintos skirtingose Europos Bendrijų ir tarptautinės teisės šaltiniuose, ESTT ir EŽTT praktikoje⁶⁶. Nors iki Lisabonos sutarties⁶⁷ įsigaliojimo, ES pagrindinių teisių chartija privalomosios teisinės galios neturėjo. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai buvo pakeistos ES sutarties ir EB steigimo sutarties nuostatos ir pripažinta, kad Chartija turi tokią pat teisinę galią kaip minėtos sutartys. Taip pat numatyta, kad ES prisijungia prie EŽTK, o pagrindinės teisės, kurias reglamentuoja EŽTK, sudaro ES bendruosius principus⁶⁸. Lisabonos sutartimi panaikinta „trijų ramsčių“ sistema bei įtvirtinama daugiau veiksmingumo, atskaitomybės ir teisėtumo, laisvės saugumo ir teisėtumo erdvėje. Europos Parlamento vaidmuo tapo svarbesnis, kadangi pagal buvusį „trečiąjį ramstį“ su juo buvo tik konsultuojamasi. Europos Parlamentas leidžia teisės aktus kartu su Europos Taryba, tokiu būdu įgyvendindami įprastą teisėkūros procedūrą. Reikia pabrėžti ir tai, kad Lisabonos sutartimi pirmą kartą numatyta ES kompetencija nustatyti tam tikrus minimalius baudžiamojo proceso standartus, susijusius su valstybių narių tarpusavio įrodymų leistinumu; asmenų teisėmis baudžiamajame procese; nusikaltimų aukų teisėmis; bet kuriais kitais konkrečiais baudžiamojo proceso aspektais, kuriuos sprendimu Taryba yra nustačiusi iš anksto⁶⁹. Kitaip tariant, pirmą kartą nors ir minimaliai numatyta galimybė reguliuoti baudžiamojo proceso klausimus.

ES tikslas yra puoselėti ir plėsti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Būtent iš šio tikslo siekio kyla poreikis ES priimti teisės aktus, kurie padėtų valstybėms narėms užtikrinti užsibrėžtų tikslų įgyvendinimą. ES teisingumo erdvėje priimamų teisės aktų paskirtis yra reikšminga valstybėms narėms baudžiamojo proceso srityje, kadangi vieni jų skirti suderinti ES valstybių narių minimalius baudžiamojo proceso klausimus, o kiti nustato atitinkamas taisykles, kurios skirtos įgyvendinti tarpusavio pripažinimo principą. Teisės derinimas ir abipusis

⁶³ Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis) (1992), I skyrius, F straipsnio 2 d. *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>.

⁶⁴ Amsterdamo sutartis (1997), I skyriaus, 8 straipsnyje numatytas ES sutarties F straipsnio pakeitimas. *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>

⁶⁵ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2010). [2010] OL C 83/389. Kurioje numatyta, kad „Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekliudo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą“ VI antraštinė dalis skirta „Teisingumui“. O Chartijos nuostatos taikomos „Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę. Todėl jie turi gerbti teises, laikytis principų ir juos taikyti pagal turimus atitinkamus įgaliojimus, nepažeisdami Sąjungos įgaliojimų, suteiktų jai Sutartimis, ribų“. Ši Chartija teisinį statusą įgijo po Lisabonos sutarties, kurioje numatyta, kad ji turi tokią pat privalomąją teisinę galią valstybėms narėms.

⁶⁶ Jurka, R., *supra* note 8, p. 19.

⁶⁷ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį (įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.). [2007] OL C 306. *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>.

⁶⁸ *Ibid.*, 1 straipsnis, p. 14.

⁶⁹ *Ibid.*, 4 skyrius „Teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose“, p. 63-68.

pripažinimas yra apibūdinami kaip Europos teisės įtakos baudžiamajam procesui formos, kurios lemia Lietuvos baudžiamosios justicijos pokyčius⁷⁰.

ES teisei yra būdingas teisės derinimo su nacionaline teise procesas, kuris pasireiškia per ES priimamų teisės aktų reikšmę. ES teisė skirstoma į pirminę ir antrinę. Šis skirstymas svarbus tuo, kad per ES teisės aktus atitinkamai įtakojama ir nacionalinė baudžiamojo proceso teisė. Būtent nuo ES teisės akto, planuojamo perkelti į nacionalinę teisę, ir priklauso koks bus valstybių narių teisės sistemų suderinamumo lygis. Pirmiausia reiktų paminėti ES pirminę teisę, kurią sudaro sutartys, nustatančios ES teisės sistemą, kitaip vadinamos steigiamomis (ES sutartis, Sutartis dėl ES veikimo, Lisabonos sutartis, ES pagrindinių teisių chartija, sutarčių protokolai ir priedai, įstojimo į ES sutartys ir kitos), kurios turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu⁷¹ ir yra tiesiogiai veikiančios. Tačiau kaip jau minėta ES pirminė teisė iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo darė įtaką baudžiamojo proceso teisei tik ta prasme, kad antrinė teisė yra susieta su pirminėmis teisės normomis, kurios negali prieštarauti šių sutarčių nuostatomis ir tikslams. ES ir nacionalinės teisės derinimas apskritai baudžiamojoje justicijoje buvo pakankamai silpnas. Kalbant apie ES antrinės teisės aktus t. y. reglamentus, direktyvas, sprendimus, rekomendacijas ir nuomones, jie galioja tik tuomet, jeigu atitinka pirminę teisę bei tarptautinius susitarimus ir, jeigu juos priėmusioms ES institucijoms tokie įgaliojimai yra suteikti būtent steigiamosiose sutartyse. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ES teisės aktai baudžiamojo proceso klausimais priimami įprasta teisėkūros procedūra – Europos Parlamentui ir Tarybai bendrai, remiantis Komisijos pasiūlymais. Tai reiškia, kad tokio pobūdžio teisės aktai turi būti įgyvendinti nacionalinėje baudžiamojo proceso teisėje, ją papildant ar pakeičiant. Baudžiamosios justicijos klausimai yra reguliuojami Europos Parlamento ir Tarybos priimtų direktyvų pagrindu, kurios per nustatytą laiką turi būti perkeltos į nacionalinę teisę. Nors ir valstybė narė turi pasirinkimo laisvę koku būdu ir forma direktyva turi būti įgyvendinta ir tam tikslui suteikiamas atitinkamas terminas, tačiau termino nesilaikymas, direktyvos netinkamas įgyvendinimas, inkorporavimas į nacionalinę teisę ar neteisingas turinio atspindėjimas, suteikia direktyvai tiesioginio veikimo galią. Tai reiškia, kad valstybei randasi pareiga užtikrinti atitinkama

⁷⁰ Jurka, R., *supra* note 8, p. 24.

⁷¹ Europos Bendrijos pirminės teisės viršenybės principas buvo pripažintas ESTT bylose: *Costa v Enel* (byla C 6/64), *Van Gend en Loos* (byla C-26/62), *Amministrazione delle Finanze v Simmenthal Spa* (byla C-106/77). Taip pat jau ankščiau minėtame Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime numatyta, kad pagal Konstitucinio akto "Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje" 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir - Europos Sąjungos teisės atžvilgiu - yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją⁶⁶. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

direktyva suteiktas teisės, kitokiu būdu jai gali tekti atlyginti žalą, asmenims, kuriems direktyva suteikia tam tikras teises, ir kuri kilo iš netinkamai ar ne laiku nacionalinėje teisėje įgyvendintos direktyvos. Jeigu nacionalinė teisė trukdo veiksmingai pasinaudoti europinėmis galimybėmis, tokia nacionalinė teisė privalo būti pakeista arba netaikoma tam, kad būtų išsaugota ES teisės pirmenybė⁷². Kitaip tariant ES teisės derinimas baudžiamojoje justicijoje reiškia bendrą būtiniausių standartų nustatymą valstybėms narėms, o ne siekį jas visiškai suvienodinti. Apskritai suvokiant teisės derinimą, suprantama ir jo svarba baudžiamajam procesui, kadangi valstybių narių baudžiamojo proceso teisė yra skirtinga, nors ir šios teisės normos turi būti suderintos su EŽTK. Teisės derinimas baudžiamajame procese reiškia įvertinimą ar nacionalinės baudžiamojo proceso teisės normos atitinka priimtus įsipareigojimus, t. y. EŽTK bei ES pirminę ir antrinę teisę, o esant neigiamam vertinimui, reikalauja imtis priemonių, kad nustatyti bendri būtiniausi standartai būtų tinkamai įgyvendinami, žinoma, suteikiant galimybę valstybėms narėms taikyti ir platesnius standartus.

Kaip jau minėta Lisabonos sutartimi numatyta ES kompetencija minimaliai reguliuoti baudžiamojo proceso sritį. Sutartyje dėl ES veikimo⁷³ 82 straipsnio 2 dalyje numatyta nuostata, kad „Europos Parlamentas ir Taryba, priimdami direktyvas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali nustatyti tokias minimalias taisykles, kokių reikia nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimui bei policijos ir teisminiam bendradarbiavimui tarpvalstybinio pobūdžio baudžiamosiose bylose palengvinti“, reiškia, kad ES kompetencija baudžiamosios justicijos klausimais, tame tarpe ir baudžiamojo proceso, yra išplečiama lyginant su „trečiuoju ramsčiu“, tačiau numato minimalų poveikį nacionalinei baudžiamojo proceso teisei. Atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių yra pakankamai skirtingos teisinės sistemos ir tradicijos, sunku būtų nustatyti tokias taisykles, kurios visiškai pakeistų valstybių narių teisės aktus baudžiamojo proceso srityje.

Kitas reikšmingas aspektas, turintis įtakos Lietuvos baudžiamojo proceso teisei, yra abipusio pripažinimo principas. Abipusis pripažinimas suprantamas kaip teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose svarbiausias elementas, kadangi laikantis šio principo galima išspręsti problemas dėl skirtingų nacionalinių teismų sistemų. Jo raida prasidėjo pakankamai seniai, kai, remiantis Tamperės Europos Vadovų Tarybos išvadomis, buvo priimta sprendimų baudžiamosiose bylose abipusio pripažinimo principo įgyvendinimo priemonių programa⁷⁴. Programos įžangoje nurodoma, kad abipusio pripažinimo principas „skirtas ne tik valstybių narių bendradarbiavimui stiprinti, bet ir didinti asmens teisių apsaugą“. Abipusio pripažinimo principas teisingumo erdvėje pirmą kartą įtvirtintas ES Tarybai priėmus pagrindų

⁷² Jurka, R., *supra* note 8, p. 17.

⁷³ Europos Sąjungos sutarties ir dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija (2012). [2012] OL C 326.

⁷⁴ Šis principas buvo patvirtintas ir Hagos bei Stokholmo programose.

sprendimą „dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos“⁷⁵, kuris davė pradžią veiksmingam teisinio bendradarbiavimo mechanizmui. Galima įvardinti ir kitus ES teisės aktus, kuriuose įtvirtinamas abipusio pripažinimo principas, pavyzdžiui, Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR „dėl Europos įrodymų orderio, skirto daiktams, dokumentams ir duomenims gauti, siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose“, Tarybos pamatinis sprendimas 2008/909/TVR „dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias priemones, siekiant jas vykdyti ES“, Tarybos pagrindų sprendimas 2009/829/TVR „dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo sprendimams dėl kardomųjų priemonių Europos Sąjungos valstybėse narėse kaip alternatyvos kardomajam kalinimui“⁷⁶ ir kiti ES teisės aktai, perkelti į LR BPK, kurie prisideda prie tarptautinio bendradarbiavimo palengvinimo. Taigi šis principas taikomas vis plačiau baudžiamojo proceso teisėje. Svarbus aspektas, siekiant plėsti abipusio pripažinimo principo taikymo sritį yra valstybių narių pasitikėjimas viena kitos baudžiamojo teisingumo sistemomis. Tačiau tai nėra lengvas uždavinys, kadangi sunku pasitikėti tuo ko tiksliai nežinai. Abipusis pripažinimas galėtų būti patikimas, jeigu skirtingų valstybių teisinės sistemos būtų bent kiek panašios žmogaus procesinių garantijų aspektu, t. y. šalia abipusio pripažinimo nuosekliai veiktų ir kitos ES teisės, pavyzdžiui, ES ir nacionalinės teisės derinimas⁷⁷. Kitaip sakant, veiksmingas ir efektyvus abipusio pripažinimo principo taikymas priklauso nuo asmenų, patekusių baudžiamojon atsakomybėn, teisių apsaugos mechanizmo bei nuo minimalių standartų, kurie reikalingi, siekiant užtikrinti platesnį šio principo taikymą.

Verta atkreipti dėmesį, kad remiantis 2014 m. birželio 26-27 d. Europos Vadovų Taryba išvadomis, buvo susitarta dėl penkių prioritetinių sričių, kuriomis bus vadovujamasi ES darbe artimiausius penkerius metus. Prioritetai išdėstyti dokumente „Strateginė Sąjungos kintančiame pasaulyje darbotvarkė“, kuris pridėtas prie išvadų. Vienas iš ES laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje nustatytų prioritetų yra gerinti valstybių narių tarpusavio teisminį bendradarbiavimą, „kuriant sąsajas tarp įvairių teisingumo sistemų ir tradicijų, stiprinant bendras priemones, įskaitant Eurojustą, užtikrinant teismo sprendimų tarpusavio pripažinimą, kad piliečiams ir

⁷⁵ Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 2002/584.

⁷⁶ Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto gauti daiktus, dokumentus ir duomenis, siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose. [2008] OL L 350/72. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/909/TVR dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias priemones, siekiant jas vykdyti Europos Sąjungoje. [2008] OL L 327. Tarybos pagrindų sprendimas 2009/829/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo sprendimams dėl kardomųjų priemonių Europos Sąjungos valstybėse narėse kaip alternatyvos kardomajam kalinimui. [2009] OL L 294/20.

⁷⁷ Jurka, R., *supra* note 8, p. 28.

bendrovėms būtų lengviau naudotis savo teisėmis visoje Sąjungoje⁷⁸. Tai dar kartą pabrėžia abipusio pripažinimo svarbą ir šio principo įtvirtinimą vis platesne apimtimi. Siekis gerinti pasitikėjimą tarp valstybių narių skirtingų teisinių sistemų ir tradicijų, turėtų palengvinti abipusio pripažinimo principo įgyvendinimą bei užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą.

Taigi ES teisės poveikis nacionalinei baudžiamojo proceso teisei pasireiškia per siekį harmonizuoti, suvienodinti nacionalinę teisę su ES teise, nustatant tam tikrus minimalius baudžiamojo proceso standartus. O tai yra svarbus aspektas ginant asmenų, patekusių į baudžiamojo proceso sferą, teisėtą pareigų ir interesų apsaugą, kadangi valstybės narės siekia, kad tokios teisės būtų ginamos vienodai. Taip pat siekį plėsti valstybių narių tarptautinį bendradarbiavimą, grindžiamą abipusio pripažinimo principu.

Vertėtų plačiau aptarti ES Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. priimtą rezoliuciją dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti⁷⁹. Kitaip tariant, šis veiksmų planas dar įvardijamas kaip „Roadmap“. Šiuo veiksmų planu nustatomos minimalios taisyklės valstybėse narėse, kuriomis norima palengvinti nuosprendžių ir teismo sprendimų abipusį pripažinimą, policijos bei teisminių bendradarbiavimą tarpvalstybinio pobūdžio baudžiamosiose bylose, o svarbiausia užtikrinti ir stiprinti asmenų, patekusių į baudžiamojo proceso sferą, saugumą ES valstybėse narėse. Kitaip sakant, šios teisės apima ikiteisminį ir teisminį nagrinėjimą. Procesinės įtariamųjų ir kaltinamųjų teisės yra svarbios, siekiant užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, todėl jų stiprinimas yra itin reikšmingas.

Šia ES Tarybos rezoliucija yra siekiama apsaugoti EŽTK įtvirtintas pagrindines teises, o EŽTK taip, kaip ją aiškina EŽTT, yra svarbus valstybių narių pasitikėjimo viena kitos baudžiamojo teisingumo sistemomis ir tokio pasitikėjimo stiprinimo pagrindas⁸⁰. Taip pat numatyta, kad ES gali [...] „imtis tolesnių veiksmų siekiant užtikrinti visapusišką EŽTK standartų įgyvendinimą ir jų laikymąsi, ir, prireikus, užtikrinti nuoseklų taikytinų standartų taikymą bei gerinti galiojančius standartus“⁸¹. Veiksmų plane nustatytos šešios pagrindinės priemonės (A, B, C, D, E, F), kur pageidaujama imtis teisėkūros ar kitų procedūrų, o būtent šiose srityse: vertimas raštu ir žodžiu, informacija apie teises ir informacija apie kaltinimus, teisinės konsultacijos ir teisinė pagalba, giminių, darbdavių ir konsulinių įstaigų informavimas, specialios pažeidžiamų įtariamųjų ir kaltinamųjų apsaugos priemonės ir „Žalioji knyga“ dėl kardomojo

⁷⁸ Europos Vadovų Tarybos 2014 m. birželio 26–27 d. išvados [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-26]. <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2079%202014%20INIT#page=15>>.

⁷⁹ Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. rezoliucija 2009/C 295/01 dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti. [2009] OL C 295/01.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

kalinimo⁸². Tai reiškia, kad numatytų priemonių pagrindu turi būti priimamos atitinkamos direktyvos, kurios per nustatytą terminą bus perkeltos į nacionalinę teisę. Veiksmų planas skirtas veikti kaip visuma, t. y. jo visiška nauda bus juntama tik įgyvendinus visus jo elementus⁸³. Kitaip tariant, įgyvendinus visas Veiksmų plano priemones, turės būti keičiamos atitinkamos LR BPK nuostatos. Šis planas buvo įtrauktas į 2010 m. gruodžio 10-11 d. Europos Vadovų Tarybos patvirtintos daugiametės 2010-2014 m. Stokholmo programos, kurioje numatytas „uždavinys – užtikrinti, kad būtų gerbiamos pagrindinės asmens teisės ir laisvės bei integralumas, tuo pačiu garantuojant saugumą Europoje. Itin svarbu, kad tiek teisėsaugos priemonėmis, tiek priemonėmis, skirtomis asmens teisėms, teisinei valstybei ir tarptautinėms apsaugos taisyklėms apsaugoti, būtų siekiama tų pačių tikslų ir jos vienos kitas stiprintų“⁸⁴. Pastebėtina, kad Veiksmų planas nėra įtrauktas į naują Europos Vadovų Tarybos strateginę darbotvarkę, tačiau Europos Vadovų Taryba išvadose apibrėžė artimiausiems metams skirtas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės teisėkūros ir veiksmų planavimo strategines gaires. „Remiantis ankstesnėmis programomis, dabartinis bendras prioritetasis – nuosekliai perkelti į nacionalinę teisę priimtus teisės aktus ir politikos priemones, veiksmingai juos įgyvendinti ir konsoliduoti“⁸⁵. Taip pat pabrėžė svarbą užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą ir propagavimą, sklandų teisingumo erdvės, gerbiant valstybių narių skirtingas teises sistemas ir tradicijas, veikimą, stiprinti tarpusavio pasitikėjimą valstybių narių teisingumo sistemomis, toliau stiprinti kaltinamųjų ir įtariamųjų teises baudžiamuosiuose procesuose ir pan. Tai parodo, kad ankstesnėse programose numatyti tikslai, uždaviniai turi būti įgyvendinami tiek ES institucijų, tiek valstybių narių, o tai turi užtikrinti tinkamą tolesnę veiklą teisėkūros ir įgyvendinimo srityje.

Taigi įgyvendinus direktyvas, priimtas pagal minėtas priemones, bus stiprinamos žmogaus teisės Lietuvos baudžiamajame procese. Svarbu paminėti, kad Veiksmų plane numatyta A priemonei „teisė į vertimą“ yra priimta direktyva⁸⁶, kuri į nacionalinę teisę perkelta 2013 m. lapkričio 26 d. papildant LR BPK priedą 9 punktu⁸⁷. Tai reiškia, kad LR BPK galiojančios nuostatos, reglamentuojančios teisę į vertimą žodžiu ir raštu, keičiamos ar papildomos nebuvo, o papildytas tik LR BPK priedas, kuriame numatyti įgyvendinami ES teisės

⁸² Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. rezoliucija 2009/C 295/01 dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti. [2009] OL C 295/01.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Europos Vadovų Taryba. Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui (2010/C 115/01). [2010] OL C 115/1. Stokholmo programa yra kildinama iš Europos Sąjungos sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 68 straipsnio, kuriame numatyta, kad Europos Vadovų Taryba apibrėžia laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės teisėkūros ir veiksmų planavimo strategines gaires.

⁸⁵ Europos Vadovų Tarybos 2014 m. birželio 26–27 d. išvados [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-26]. <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2079%202014%20INIT#page=15>>.

⁸⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimą žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese. [2010] OL L 280/1.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 124-6289.

aktai. Aiškinamajame rašte numatyta, kad galiojančios LR BPK normos tinkamai įgyvendina minėtos Direktyvos 10/64/ES nuostatas⁸⁸.

Priemonei B priimta direktyva „Dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese“⁸⁹, kurios pagrindinis tikslas toks, kad įtariamiesiems ar kaltinamiesiems suprantama kalba turi būti pateikiamas surašytas pranešimas apie jų pagrindines teises (kitai vadinamas „Teisių laišku“⁹⁰). Įgyvendinant šią direktyvą, LR BPK buvo papildytos galiojusios įtariamojo ir kaltinamojo teisės⁹¹. Verta paminėti ir 2014 m. gruodžio 29 d. LR generalinio prokuroro įsakymą „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“⁹², kuriuo pakeistos anksčiau galiojusios dokumentų formos ir įtvirtintas naujas teisių įtariamajam išaiškinimo protokolas. Protokolu užtikrinama, kad išaiškinamos įtariamajam LR BPK 21 str. 4 d. numatytos teisės ir įteikiamas teisių įtariamajam išaiškinimo priedas jam suprantama kalba. Šį priedą galima įvardinti kaip „Teisių laišką“, kadangi jame numatytos visos baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisės, kurias jis gali su savimi turėti bet kuriuo momentu bei jam suprantama kalba. Minėtame įsakyme „Teisių laiškas“ yra išverstas į anglų, prancūzų, vokiečių, lenkų, rusų kalbas. Tai rodo, kad nacionalinė baudžiamojo proceso teisė, susijusi su teise į vertimą ir asmenų, patekusių baudžiamajon atsakomybėn, informacija yra pakankamai detalai reglamentuojama. Tokiu būdu tinkamai užtikrinama viena iš pagrindinių įtariamųjų ar kaltinamųjų teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir į gynybą.

Toliau kalbant apie Veiksmų plane numatytą C priemonę, ji nacionalinėje baudžiamojo proceso teisėje dar nėra įgyvendinta. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2013/48/ES⁹³, kuri turi būti perkelta valstybėse narėse ne vėliau kaip 2016 m. lapkričio 26 d. Direktyvos 2013/48/ES tikslas yra užtikrinti teisių, turėti advokatą, reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuota trečioji šalis, ir susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Teisės departamento 2013-12-02 pažyma Nr. NV-2177 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto, p. 6. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-28]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/131211/02.pdf>.

⁸⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese. [2012] OL L 142/1.

⁹⁰ Levon, J.; Veršekys, P. Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 170.

⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-05570. Konkrečiai tuo, kad šalia numatytų teisių įtariamasis turi teisę informuoti konsulines įstaigas ir vieną asmenį, gauti skubią medicininę pagalbą, žinoti kiek maksimaliai dienų (valandų) gali būti ribojama jo laisvė iki bylos nagrinėjimo teisminėje institucijoje pradžios. Kaltinamojo teisės papildytos tuo, kad jis turi teisę informuoti konsulines įstaigas ir vieną asmenį, gauti skubią medicininę pagalbą.

⁹² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 20897.

⁹³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu. [2013] OL L 294/1.

įstaigomis laisvės atėmimo metu, suteikimą. Pažymėtina, kad C priemonė buvo išskaidyta į atskiras C1 ir C2 dalis, o C1 priemonė sujungta su D priemone (teisė susisiekti po sulaikymo su trečiaisiais asmenimis) ir tokiu būdu priimta Direktyva 2013/48/ES⁹⁴. To priežastis buvo pakankamai skirtingas teisinės pagalbos reglamentavimas valstybėse narėse, tai pabrėžiama Direktyvoje 2013/48/ES, 11 straipsnyje numatyta, kad šia direktyva nedaromas poveikis nacionalinės teisės nuostatomis dėl teisinės pagalbos. Verta atkreipti dėmesį, kad perkėlus šią direktyvą, turės būti keičiamos LR BPK atitinkamos nuostatos, užtikrinančios įtariamojo, kaltinamojo teisę į gynybą. Direktyva 2013/48/ES numato, kad valstybės narės turėtų užtikrinti įtariamųjų arba kaltinamųjų teisę turėti advokatą nepagrįstai nedelsiant. Ši direktyva įgyvendinama atsižvelgiant į Direktyvos 2012/13/ES nuostatas, kur numatyta, kad įtariamieji ar kaltinamieji turi būti nedelsiant informuojami apie teisę turėti advokatą, o juo sulaikant ar suimant – nedelsiant įteikiamas raštiškas pranešimas apie teises, kur ir informuojama apie teisę turėti advokatą. LR BPK 10 straipsnyje numatyta, kad „įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę į gynybą. Ši teisė jiems užtikrinama nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos“. LR BPK 50 straipsnyje yra numatyta ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ir teismo pareiga išaiškinti įtariamajam ir kaltinamajam jo teisę turėti gynėją, o tokia teisė jam užtikrinama nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento. Dėl įtariamojo ar kaltinamojo prašymo ar atsisakymo turėti gynėją yra surašomas protokolas. Tai reiškia, kad įgyvendinus Direktyvą 2013/48/ES, LR BPK įtariamųjų, kaltinamųjų teisė į gynybą turės būti užtikrinama ne tik nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento, bet kiek ankščiau, t. y. iš karto nuo to momento, kai asmuo sužinojo, kad yra įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką, pavyzdžiui, atliekant pas jį kratą, areštuojant sąskaitas ar kitomis priemonėmis, kurios iš esmės paveikė įtariamojo padėtį. Kitaip sakant, įtariamojo sąvoka turi būti suprantama kiek plačiau, kaip ją aiškina EŽTT (žiūrėti antrame skyriuje). Be to, Direktyva 2013/48/ES numato, kad jos nuostatos yra taikomos ir kitiems asmenims nei įtariamieji ar kaltinamieji, kurie per apklausą policijoje ar kitoje teisėsaugos institucijoje tampa įtariamaisiais arba kaltinamaisiais. LR BPK 82 straipsnio 3 dalis reglamentuoja, kad „asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotą atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju [...]“. Šiuo atveju, tokios apklausos metu asmeniui tapus įtariamuoju, privaloma informuoti, kad jis yra įtariamasis ir pranešti apie jo teises. Kalbant apie Direktyvoje

⁹⁴ Levon, J.; Veršekys P., *supra* note 90, p. 175. Svarbu paminėti, kad Europos Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. pateiktas pasiūlymas dėl direktyvos „dėl laikinosios teisinės pagalbos įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurių laisvė apribota, ir teisinės pagalbos vykdant Europos arešto orderio procedūrą“, 2015 m. vasario 25 d. perduotas Europos Tarybai. Pasiūlymas grindžiamas veiksmų plano C priemone siekiant sustiprinti įtariamųjų ir kaltinamųjų procesines teises baudžiamajame procese. Jis yra glaudžiai susijęs su Direktyva 2013/48/ES. Taip pat 2013 m. lapkričio 27 d. priimta Europos Komisijos rekomendacija 2013/C 378/03 dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese. [2013] OL C 378/11.

2013/48/ES nustatytas bendras būtiniausias taisyklės dėl teisės turėti advokatą vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms, dėl teisės reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuota trečioji šalis, teisės susiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu, tai jos pakankamai aiškiai reglamentuotos LR BPK, todėl minėtos direktyvos įgyvendinimas daugiau pakeitimų neturėtų lemti.

Veiksmų plano E priemonei yra pateikta Europos Komisijos rekomendacija 2013/C 378/02, kurios preambulėje numatytas tikslas – siekti sustiprinti visų įtariamųjų ar kaltinamųjų, kurie dėl savo amžiaus, psichinės ar fizinės būklės ar kitokios negalios negali suprasti baudžiamojo proceso ar veiksmingai jame dalyvauti, (pažeidžiamų asmenų) procesines teises⁹⁵. Kitaip sakant, sustiprinti visų pažeidžiamųjų asmenų teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.

Priemonei F numatyta „Žalioji knyga“ dėl kardomojo kalinimo⁹⁶. Veiksmų plano rezoliucijoje yra teigiama, kad „laikotarpis, kurį asmuo gali būti kalinamas prieš bylos nagrinėjimą teisme ir teismo nagrinėjimo metu, atskirose valstybėse narėse ženkliai skiriasi. Pernelyg ilgi kardomojo kalinimo laikotarpiai žalingi asmeniui, gali daryti neigiamą poveikį valstybių narių teisminei bendradarbiavimui, ir jie neatspindi Europos Sąjungos propaguojamų vertybių“⁹⁷. Žalioji knyga apima laisvės atėmimo sąlygų ir tarpusavio pripažinimo priemonių, kaip antai Europos arešto orderio, taip pat kardomojo kalinimo sąveiką.

Taigi šiuo Veiksmų planu, skirtu sustiprinti įtariamųjų ir kaltinamųjų teises baudžiamuosiuose procesuose, yra siekiama minimaliais standartais suvienodinti ES valstybių narių baudžiamojo proceso sistemas bei ES piliečių procesinių teisių stiprinimu kartu užtikrinti ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ES. Bendros minimalios taisyklės turėtų padidinti pasitikėjimą visų ES valstybių narių baudžiamojo teisingumo sistemomis, o tai turėtų sudaryti sąlygas veiksmingesniam teisminei bendradarbiavimui. Šių procesinių teisių ir garantijų stiprinimas kyla iš Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio ir EŽTK 6 straipsnio nuostatų.

⁹⁵ Europos Komisijos rekomendacija 2013/C 378/02 dėl procesinių garantijų pažeidžiamiems asmenims, įtariamiesiems ar kaltinamiems baudžiamosiose bylose. [2013] OL C 378/02.

⁹⁶ *Žalioji knyga. Tarpusavio pasitikėjimo Europos teisingumo erdvėje didinimas. Žalioji knyga dėl ES baudžiamojo teisingumo teisės aktų taikymo laisvės atėmimo srityje* (pateikta Europos Komisijos). Briuselis 2011-06-14. KOM (2011) 327 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-28]. <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/LT/1-2011-327-LT-F1-1.Pdf>>.

⁹⁷ Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. rezoliucija 2009/C 295/01 dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti. [2009] OL C295/01.

2. TEISĖ Į PROCESĄ PER ĮMANOMAI TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ

Viena iš pagrindinių asmens teisių yra teisė į teisingą teismą, kuri įtvirtinta tiek tarptautiniuose, kaip jau minėta, EŽTK 6 straipsnyje, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje ir kt., tiek nacionaliniuose teisės aktuose, Konstitucijos 30, 31 straipsniuose, LR BPK 44 straipsnyje.

Mokslinėje literatūroje autoriai šią teisę įvardija kaip universalią. Asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje valstybėje yra apibūdinama kaip visų konstitucinių asmens interesų garantijų visuma. Ši teisė dar kitaip vadinama teise į tinkamą procesą, reiškiantį, jog kiekvienas žmogus turi teisę į tokį procesą, kurio metu bus elgiamasi sąžiningai bei pagarbiai.⁹⁸ Ją galima įvardinti vieną iš pagrindinių teisių ir dėl to, jog EŽTT sulaukia bene daugiausia skundų bei nustato pažeidimų dėl šios teisės taikymo. Iš teisės į teisingą teismą kylančių teisės aiškinimo ir taikymo problemų įgyvendinimas lemia Lietuvos teismų ir kitų valdžios institucijų atitinkamus veiksmus. Atsižvelgiant į tai, kad teisės į teisingą teismą taikymo apimtis yra gana plati, toliau aptariamas vienas iš šios teisės elementų – proceso per kuo trumpiausią laiką principas. Šio elemento analizė pasirinkta ne atsitiktinai, o atsižvelgiant į šių dienų teismų realijas ir kylančius probleminius klausimus.

2.1. Samprata ir turinį sudarantys elementai

Pirmiausia reiktų apibrėžti proceso per kuo trumpiausią laiką sampratą, kadangi baudžiamojo proceso teisės teorijoje ir praktikoje galima rasti pakankamai daug šio principo pavadinimų, kaip pavyzdžiui, greitas/operatyvus procesas, procesas per protingą terminą ar nepateisinamo delsimo draudimas ir kt. Nėra aišku, kuris pavadinimas iš tiesų atspindi šio principo esmę ir idėją. Todėl keletą šio principo pavadinimų apibūdinama plačiau. R. Jurkos nuomone „analizuojamo principo pavadinimas – procesas per kuo trumpiausią laiką, - skirtingai nei kiti šio principo pavadinimai, bene tiksliausiai nusako jo idėją [...]“⁹⁹. Toks principo pavadinimas numatytas ir LR BPK atitinkamuose straipsniuose: 2 str., 44 str. 5 d., 60 str. 3 d., 140 str., 168 str., 172 str. 3 d., 175 str., 176 str., 178 str., 189 str., 242¹str., 460 str. Šią sąvoką taip pat vartoja L. Štarienė, kuri daug dėmesio skyrė teisės į teisingą teismą analizei¹⁰⁰. L. Štarienės nuomone „[...] šiuo reikalavimu siekiama užtikrinti teisingumo vykdymą be delsimo, kuris galėtų pakenkti sprendimo veiksmingumui ir patikimumui, [...] apsaugoti asmenis nuo pernelyg ilgai trunkančios nežinomybės dėl savo tolimesnio likimo“¹⁰¹. Reiškia, kad teise būtų

⁹⁸ Jurka, R., et. al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 56.

⁹⁹ Jurka, R. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*. 2009, Nr. 1 (63), p. 57.

¹⁰⁰ Štarienė, L., *supra* note 2, p. 310.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 312.

išnagrinėti per kiek įmanomai trumpiausią laiką yra siekiama užtikrinti ne tik asmens teises, bet ir iš esmės tinkamą teisingumo įvykdymą. Kalbant toliau apie šios teisės skirtingus terminus, tai LR BPK 1 straipsniu įtvirtintoje baudžiamojo proceso paskirtyje numatytas greitas ir išsamus nusikalstamos veikos atskleidimas. Apie teisę į greitą baudžiamąjį procesą rašo A. Nevera ir G. Jurgelaitienė, kurie vartoja šią sąvoką kaip sinonimą procesui per kuo trumpiausią laiką.¹⁰² Proceso greitumo principas įvardijamas ir kitų autorių¹⁰³. Tačiau greitai tiriant ir nagrinėjant nusikalstamas veikas bei greitai priimant sprendimus dar nereiškia, kad jie bus teisingi. Šio principo tinkamas įgyvendinimas neturėtų kenkti baudžiamosios bylos tyrimo ir nagrinėjimo kokybei. Kitaip tariant, bylos nagrinėjimas turi būti ne tik greitas, bet ir teisingas. Šio principo vadinimas greitu procesu, neužtikrintų visų baudžiamojo proceso principų tarpusavio santykio bei turėtų būti vertinamas kaip pažeidžiantis teisę į teisinę gynybą vien tik dėl to, kad jis neužtikrintų teisingumo įvykdymo. Atsižvelgiant į EŽTT praktikoje formuluojamus proceso trukmės priimtino kriterijus, tam tikrais atvejais galima pateisinti ilgesnį, bet teisingesnį baudžiamąjį procesą (pavyzdžiui, *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, sprendimas 2008 m. vasario 18). Kitaip tariant, proceso greitumas galėtų būti pateisintas tik tuomet, jeigu būtų tinkamai įgyvendinta ir nepažeista baudžiamajame procese nustatytų taisyklių visuma. Proceso trukmės priimtino kriterijai aptariami kitame poskyryje.

Toliau kalbant apie minėto principo pavadinimų įvairovę, reikėtų pabrėžti, jog EŽTK oficialiame vertime į lietuvių kalbą 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, asmens teisė, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Kitaip sakant, EŽTK angliškas bei prancūziškas tekstai: „*within a reasonable time*“ ir „*dans un délai raisonnable*“ į lietuvių kalbą yra verčiami „per įmanomai trumpiausią laiką“. Autoriaus G. Godos nuomone, tekstas „*within a reasonable time*“ iš anglų kalbos galėjo būti verčiamas ir kaip teisė į bylos išnagrinėjimą per „protingą laiką“¹⁰⁴. Iš dalies būtų galima sutikti su tokiu principo pavadinimu, dėl to, kad tekstai: „*within a reasonable time*“ ir „*dans un délai raisonnable*“, pažodžiui verčiami į lietuvių kalbą reiškia „per protingą laiką“. Taip pat EŽTT savo sprendimuose bei užsienio autoriai vartoja terminą „*reasonable time*“, kurį galima suprasti kaip „protingą laiką“. Tačiau principo pavadinimas „per protingą laiką“, nevisiškai atspindėtų jo esmės. Anot autoriaus S. Zappala, principas per protingą laiką vartojamas tuomet, kai kalbama apie procesinių prievartos priemonių taikymo laiką, o kiti

¹⁰² Nevera, A.; Jurgelaitienė, G. Per ilgą baudžiamojo proceso trukmę ir teisinės gynybos priemonės. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, t. 4: 160-184, p. 162.

¹⁰³ Jurka, R., et. al., *supra* note 100, p. 189.

¹⁰⁴ Goda, G., *supra* note 53, p. 100.

baudžiamojo proceso veiksmai atitinka nepateisinamo delsimo draudimo sampratą¹⁰⁵. Kitaip tariant, išskiria šio principo esmę. Todėl tapatinti šių dviejų sąvokų: „protingas laikas“ ir „įmanomai trumpiausias laikas“ nebūtų itin teisinga. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie nepateisinamo delsimo uždraudimą, kuris apibūdinamas kaip proceso vilkinimas. Tai toks proceso laikotarpis, kuriuo neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba tam tikri per ilgai atliekami veiksmai, šią situaciją EŽTT vadina sunkiausia procesinio delsimo forma¹⁰⁶. R. Jurka teigia, kad „principo formuluotė „procesas per kuo trumpiausią laiką“ geriausiai atspindi analizuojamo klausimo esmę. [...] pirma, ji nusako nuo subjektyviųjų ir objektyviųjų veiksmų priklausantį baudžiamąjį procesą vykdančių pareigūnų ir institucijų elgesį, galintį turėti įtakos bylos tyrimo ir išnagrinėjimo trukmei. [...] Antra, atskirų proceso dalyvių elgesys, kurį taip pat gali lemti tiek subjektyvūs, tiek ir objektyvūs veiksniai, irgi suponuoja proceso trukmės kiekybinius bei kokybinius rodiklius. Ir, trečia, - baudžiamosios bylos sudėtingumo faktiniai bei juridiniai aspektai, kaip objektyvusis veiksnys, taip pat turi įtakos „trumpiausio laiko“ sąvokos interpretacijoms [...]“¹⁰⁷ Taip pat prie šio principo formuluotės esmės (trečiajame punkte) galima būtų priskirti ir proceso poveikį, kuris turi reikšmės baudžiamojon atsakomybėn trauktino asmens teisėms. EŽTT savo praktikoje yra išaiškinęs šio principo sąvoką, nurodydamas, kad teismo proceso trukmės pagrindumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir į šiuos kriterijus: bylos sudėtingumą, pareiškėjų bei valdžios institucijų elgesį nagrinėjant bylą ir į paties proceso poveikį pareiškėjo teisėms (pavyzdžiui, *Šulcas prieš Lietuvą*). Nesvarbu koks klausimas būtų sprendžiamas baudžiamajame procese, visam procesui, kaip vientisai sistemai, taikomas tas pat reikalavimas – atlikimo per kuo trumpiausią laiką principas¹⁰⁸. Kitaip tariant, šio principo reikalavimų turi būti laikomasi visame baudžiamajame procese, tiek atliekant ikiteisminį tyrimą, tiek bylas nagrinėjant teisme, kas apima visas bylos aplinkybes, o teisingumas turi būti vykdomas per įmanomai trumpiausią laiką.

Taigi, atsižvelgiant į išdėstytą, galima teigti, jog bene tiksliausias principo pavadinimas yra procesas per įmanomai trumpiausią laiką, ne tik dėl to, kad ši sąvoka yra vartojama oficialiame EŽTK vertime į lietuvių kalbą bei BPK atitinkamose nuostatose, bet ir dėl to, kad baudžiamojo proceso veiksmų atlikimas per įmanomai trumpiausią laiką, sąlygoja asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimą. Šios sąvokos esmė yra bylos išnagrinėjimas per tokį laiką, kuris atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, būtų kiek įmanomai trumpesnis, užtikrinantis teisingumo įvykdymą bei visų baudžiamojo proceso principų tarpusavio sąveiką. „Šis principas ne tik užtikrina veiksmingesnę baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens [...] teisių

¹⁰⁵ Zappala, S. *Human Rights in International Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 117.

¹⁰⁶ Jurka, R., et. al., *supra* note 100, p. 190.

¹⁰⁷ Jurka, R., *supra* note 101, p. 58.

¹⁰⁸ *Ibid.*

apsauga, bet ir garantuoja kriminalinės justicijos efektyvumą¹⁰⁹. Kitaip tariant, teisingas bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, užtikrina savalaikį baudžiamojo proceso veiksmų atlikimą visose bylos stadijose, apsaugo įtariamųjų ar kaltinamųjų emocinę būklę, nuo ilgo nežinojimo apie savo tolimesnį likimą, suteikia asmenims pasitikėjimo visa teisine sistema bei užkerta kelią EŽTK pažeidimams.

Analizuojamo principo reikalavimo turinį sudaro tiesiogiai ir netiesiogiai su baudžiamosios bylos išsprendimu, susiję teisiniai santykiai¹¹⁰. Tačiau išsamų sąrašą pateikti būtų sunku, kadangi proceso per kuo trumpiausią laiką reikalavimo turinys gali būti atskleistas konkrečios situacijos analizės metu, tokiu būdu įvertinant visų baudžiamajame procese atliekamų veiksmų pagrįstumą. Būtent šio principo turinys turėtų būti vertinamas pagal konkrečios baudžiamosios bylos aplinkybes, atsižvelgiant į EŽTT praktikoje nusistovėjusius baudžiamojo proceso trukmės vertinimo kriterijus, žinoma, nepamirštant šio principo galiojimo ribų.

2.2. Proceso trukmės vertinimo kriterijai

Analizuojant proceso trukmės vertinimo kriterijus, svarbus aspektas yra tas, kad EŽTT praktikoje nėra nustatyto konkretaus termino, kuomet byla turi būti išnagrinėta. Toks terminas kiekvienoje byloje yra skirtingas, kadangi vertinamas konkrečios bylos aplinkybės, kaip pavyzdžiui, bylos sudėtingumas, įtariamąjo ar kaltinamojo elgesys, kompetentingų institucijų elgesys bei poveikis pareiškėjui. Šie kriterijai nėra išskiriami pagal svarbą, vertinama jų visuma, „[...] išskiriant vieną vertinimo aspektą kaip svarbiausią iš proceso per kuo trumpiausią laiką galima sujaukti procesinių garantijų dėsningumą, jų darną ir, be abejo, visą bylos procesinę architektūną¹¹¹. Nors būtent vienas iš kriterijų gali nulemti baudžiamojo proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimą. Pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriami trys proceso trukmės priimtino kriterijai: bylos sudėtingumas, pareiškėjo elgesys ir valdžios institucijų elgesys¹¹². R. Jurkos nuomone, „proceso per kuo trumpiausią laiką vertinimo aspektai, nesvarbu kas bus vertinama, t. y. ar bylos sudėtingumas, ar valdžios institucijų delsimas, ar kitokios aplinkybės, sąlygojusios proceso trukmę, visuomet apima faktinius arba/ir teisinius aspektus“¹¹³. Tačiau šiame darbe išskiriami ir išsamiau aptariama keturi vertinimo kriterijai – bylos sudėtingumas, kompetentingų valdžios institucijų elgesys, pareiškėjo elgesys ir proceso

¹⁰⁹ Merkevičius, R. Įtariamąjo (kaltinamojo) asmens teisė į procesą per kuo trumpiausią laiką užtikrinimas. *Teisė*. 2011, Nr. 80, p. 37.

¹¹⁰ Jurka, R., *supra* note 101, p. 60.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 65.

¹¹² Nevera, A.; Jurgelaitė, G., *supra* note 104.

¹¹³ Jurka, R. *supra* note 101, p. 67.

įtaką pareiškėjui¹¹⁴. Remiantis šiais kriterijais EŽTT nustato ar byla buvo išnagrinėta per kiek įmanomai trumpiausią laiką ar vis dėlto buvo pažeistas šis principas.

2.2.1. Vertinamasis periodas

Prieš pradėdant analizuoti proceso trukmės vertinimo kriterijus, pirmiausia vertėtų apibrėžti laikotarpį, nuo kurio pradėdamas ir baigiamas skaičiuoti baudžiamosios bylos terminas. EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta, kad asmuo turi teisę, jog byla per įmanomai trumpiausią laiką teisingai išnagrinėtų teismas, kai jam yra pareikštas kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas. Tai reiškia, kad baudžiamojo kaltinimo sąvoka turi reikšmės minėto straipsnio taikymui. Todėl baudžiamojo kaltinimo sąvokos apibrėžimas turi reikšmės ir vertinant bylos nagrinėjimo laikotarpį, kadangi toks laikotarpis bus skaičiuojamas nuo to momento, kai asmeniui bus pareikštas kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas. Baudžiamojo kaltinimo sąvoka apibrėžta EŽTT jurisprudencijoje¹¹⁵. Svarbu paminėti, kad baudžiamojo kaltinimo sąvoka yra savarankiška t. y. nepriklauso nuo valstybių narių nacionalinės teisės, o pareiškėjo padėtis turi būti nagrinėjama atsižvelgiant į EŽTK 6 straipsnio tikslą ir objektą¹¹⁶. Tai reiškia, valstybių narių baudžiamojo kaltinimo sąvokos aiškinimas nacionalinėje teisėje EŽTT neturi jokios reikšmės. Kaip pavyzdį galima pateikti mokesčių ginčų bylą *UAB „Impar“ prieš Lietuvą*, kurioje EŽTT nustatė EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą dėl per ilgą proceso trukmę. UAB „Impar“ ginčijo mokesčių inspekcijos paskirtą baudą. Vyriausybė argumentavo, kad EŽTK 6 straipsnis tokiam procesui neturėtų būti taikomas, nes aptariamas procesas buvo susijęs su mokesčių ginču. Vis dėlto, EŽTT išnagrinėjęs šios bylos aplinkybes, nustatė, kad bendras teisės normų, numatančių baudas už piktybinius mokesčių teisės pažeidimus, pobūdis, kuris yra ir atgrasantis, ir baudžiantis, taip pat ir šių teisės normų griežtumas, yra pakankami, kad būtų įrodyta, jog Konvencijos 6 straipsnio požiūriu bendrovei pareiškėjai buvo pareikšti baudžiamojo pobūdžio kaltinimai¹¹⁷. Tai buvo pirmoji byla prieš Lietuvą, kada EŽTT taikė EŽTK 6 straipsnį mokesčiniam procesui. Kitaip tariant, baudžiamojo kaltinimo sąvokos autonomiškumas leidžia užtikrinti tinkamą sąvokos suformulavimą ir suvokimą EŽTK 6 straipsnio prasme.

Pažymėtina, kad EŽTT byloje *Eckle prieš Vokietiją* nurodė, jog momentas, nuo kurio pradėdamas skaičiuoti baudžiamosios bylos terminas yra, toks, kai oficialios kompetentingos

¹¹⁴ Štarienė, L., *supra* note 2, p. 313. Kaip pavyzdį galima pateikti ir bylą *Šulcas prieš Lietuvą*, kurioje EŽTT priminė, kad proceso trukmės pagrįstumas, turi būti vertinamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes remiantis šiais kriterijais: bylos sudėtingumo, pareiškėjo ir institucijų elgesio bei proceso poveikio pareiškėjui (*Šulcas v. Lithuania*, no. 35624/04, ECHR 2010. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-11]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SULCAS_2010_sprendimas.pdf>.).

¹¹⁵ *Neumeister v. Austria*, no. 1936/63, ECHR 1968.

¹¹⁶ *Adolf v. Austria*, no. 8269/78, ECHR 1982.

¹¹⁷ *Impar Ltd v. Lithuania*, no. 13102/04, ECHR 2010. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/IMPAR_2010_sprendimas.pdf>.

institucijos asmeniui įteikia pranešimą apie įtarimą, padarius nusikalstamą veiką¹¹⁸. Šioje vietoje svarbiu momentu yra ir tai, kad paties kaltinimo reikšmė turi būti aiškinama EŽTK straipsnio prasme, todėl momentas, nuo kurio pradamas skaičiuoti įmanomai trumpiausias terminas gali būti ne tik oficialus kaltinimo įteikimas asmeniui. EŽTT byloje *Deweer prieš Belgiją* kaltinimo sąvoka suprantama plačiau, būtent papildant ją tam tikru nagrinėjamos bylos vertinimo kriterijumi – „įtariamojo padėtimi, kuri iš esmės buvo stipriai paveikta“¹¹⁹. Kitaip sakant, EŽTT praktikoje numatyta, kad ši data gali būti ir ankstesnė negu bylos perdavimo teismui data. Tai reiškia, kad reikalavimo, baudžiamąjį procesą atlikti per kuo trumpiausią terminą, atskaitos taškas baudžiamosiose bylose gali būti: ikiteisminio tyrimo pradėjimas, asmens suėmimas, asmens apklausos diena, kratos atlikimas, sąskaitų areštavimas ar kitos priemonės, kurios iš esmės paveikė kaltinamojo padėtį¹²⁰. Turi būti nustatyta konkreti situacija ar atitinkamas veiksmas, kuris iš esmės daro stiprų poveikį kaltinamojo padėčiai, nors jis ir nebuvo oficialiai apkaltintas nusikaltimo padarymu. Kitaip tariant, reikia nustatyti, kada asmeniui buvo pateikti kaltinimai, t. y. kada jis sužinojo apie tai, kad jo atžvilgiu gali prasidėti baudžiamasis persekiojimas ir buvo jo paveiktas. Jeigu kaltinamasis nežino, kad jo atžvilgiu buvo pradėtas baudžiamasis tyrimas ar imtasi kitų priemonių, kurios iš esmės paveikė asmens teisinę padėtį, tai momentas kada pradamas skaičiuoti baudžiamosios bylos terminas yra tuomet, kai asmuo sužino apie tai¹²¹. Klausimas kyla kaip skaičiuojamas terminas, jeigu asmuo slapstosi nuo teisėsaugos institucijų, pavyzdžiui, jis „už akių“ yra pripažintas įtariamuoju, paskelbta jo paieška, paskirta kardomoji priemonė. Šiuo atveju atrodo, kad viskas yra aišku, pareigūnų veiksmai yra aktyvūs, iš to galima suprasti, kad konkretus asmuo yra įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu t. y. įtariamojo padėtis turėjo būti stipriai paveikta. Tačiau EŽTT byloje *Smirnova prieš Rusiją* nurodė, kad laikotarpiai, kurių metu įtariamasis ar kaltinamasis slapstėsi nuo teisėsaugos institucijų, nėra įtraukiami į bendrą proceso trukmę¹²². Tai reiškia, kad paties įtariamojo ar kaltinamojo veiksmai vertinant ilgą proceso trukmę, taip pat yra svarbūs, lemiantys

¹¹⁸ *Eckle v. Germany*, no. 8130/78, ECHR 1982.

¹¹⁹ *Deweer v. Belgium*, no. 6903/75, ECHR 1980. Tai dar kartą pažymėjo EŽTT vėlesnėse bylose, pavyzdžiui, *Foti ir kiti prieš Italiją*, kur nurodė, kad kaltinimą galima suprasti ir jį išreiškiant kitomis priemonėmis, kurios gali stipriai paveikti įtariamojo padėtį. *Foti and others v. Italy*, no. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77, ECHR 1982. Kaip pavyzdį galima paminėti ir bylą *Šleževičius prieš Lietuvą*, kur EŽTT pasisakė, kad momentas, kai buvo areštuotos pareiškėjo banko sąskaitos, prilygo kaltinimui EŽTK 6 straipsnio 1 dalies prasme, ir laikotarpis, kuris turi būti įvertintas, prasidėjo būtent tą dieną. *Sleževičius v. Lithuania*, no. 55479/00, ECHR 2001. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SLEZEVICIUS_2001_sprendimas.pdf>.

¹²⁰ Štarienė, L., *supra* note 2, p. 313-314. Kaip pavyzdį galima pateikti bylą *Kravtas prieš Lietuvą*, kur EŽTT konstatavo, kad pareiškėjas patyrė baudžiamąjį proceso poveikį nuo to momento, kai buvo apklaustas įtariamuoju. Nors Vyriausybė teigė, kad baudžiamosios bylos iškėlimas ir tyrimą atlikusių institucijų veiksmai (įtariamojo apklausa) neturėjo jokio poveikio pareiškėjui, kol jam nebuvo pateikti kaltinimai. *Kravtas v. Lithuania*, no. 12717/06, ECHR 2011. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KRAVTAS_2011_sprendimas.pdf>.

¹²¹ *Colozza v. Italy*, no. 9024/80, ECHR 1985.

¹²² *Smirnova v. Russia*, no. 46133/99; 48183/99, ECHR 2003.

baudžiamojo proceso trukmės vertintiną laikotarpį. Kitaip tariant, valstybė yra atsakinga tik už tuos delsimus, kuriuos pati ir lėmė¹²³. Valstybė negali remtis tokiais argumentais, kad trūksta žmogiškųjų išteklių, per didelis darbo krūvis, nes valstybė turi užtikrinti kompetentingų teisėsaugos institucijų darbą bei teisinės sistemos atitikimą EŽTK nuostatomis¹²⁴.

Kitas svarbus momentas yra vertinamo laikotarpio pabaigos nustatymas t. y. galutinio sprendimo priėmimas. Šis momentas yra svarbus tuo, kad galutinai išsprendžiamas įtariamą ar kaltinamojo teisinis statusas. Paprastai tai yra galutinis kaltinamojo ar išteisinamojo nuosprendžio priėmimas, baudžiamosios bylos nutraukimas baudžiamojo proceso numatyta tvarka (pavyzdžiui, prokuroro sprendimas nutraukti procesą, teismo sprendimas nutraukti procesą, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminui ir kt.), apeliacinės instancijos sprendimas, kuomet pasibaigus skundo padavimo terminui, jis tampa galutiniu, kasacinės instancijos sprendimas atmesti pareiškėjo kasacinį skundą ir kt. Kol sprendimas nepriimtas, manoma, kad asmuo laukia bylos išsprendimo, todėl visais atvejais vertinamo laikotarpio pabaiga yra tik oficiali sprendimo priėmimo data¹²⁵. Tačiau vertinamo laikotarpio pabaiga gali būti ir konkrečioje byloje atliktas paskutinis procesinis veiksmas, jei bylos nagrinėjimas skundo EŽTT padavimo metu tęsiasi pakankamai ilgai, nepriklausomai nuo to ar bylos procesas yra pasibaigęs¹²⁶.

Taigi kiekvienoje konkrečioje baudžiamojoje byloje terminas, nuo kurio įtariamasis ar kaltinamasis turi teisę reikalauti baudžiamojo proceso per įmanomai trumpiausią laiką, gali skirtis. EŽTT vertindamas laikotarpį, nuo kurio skaičiuojamas baudžiamosios bylos nagrinėjimo terminas, visais atvejais remiasi savo praktikoje suformuluotomis aiškinimo taisyklėmis bei sąvokomis, kurios kyla iš EŽTK.

2.2.2. Bylos sudėtingumas

Kaip ir minėta ankščiau, EŽTT vertina visų kriterijų visumą, todėl valdžios institucijoms teisinantis, kad baudžiamojo proceso trukmė yra ilga vien tik dėl bylos sudėtingumo, gali būti nepateisinta ir pripažinta EŽTK pažeidimu. Kita vertus, tai gali būti svarus argumentas, pateisinantis tikrai ilgą baudžiamosios bylos tyrimo ir nagrinėjimo trukmę, tačiau viskas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių ir proceso trukmės priimtino kriterijų visumos.

Kalbant konkrečiai apie bylos sudėtingumą, pirmiausia, reiktų nurodyti į kokius reikšmingus aspektus EŽTT atsižvelgia vertindamas šį kriterijų, pavyzdžiui, į nusikalstamų

¹²³ Štarienė, L., *supra* note 2, p. 315.

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ Nevera, A.; Jurgelaitė, G., *supra* note 104, p. 166.

¹²⁶ *Ibid.*

veikų skaičių; nusikalstamų veikų pobūdį; laikotarpius tarp atliktų veiksmų; proceso dalyvių skaičių (kaltinamųjų, nukentėjusiųjų, liudytojų); tarptautinį elementą (kuris gali būti susijęs tiek su kreipimusi į užsienio kompetentingas teisėsaugos institucijas su teisinės pagalbos prašymu, tiek su dokumentų vertimu); rašytinių įrodymų kiekį bei jų sudėtingumą ir kitus. Minėti bylos sudėtingumo vertinimo aspektai kitaip įvardijami kaip *faktiniai*¹²⁷. Kiti reikšmingi bylos sudėtingumo vertinimo aspektai, kaip pavyzdžiui, teisinių klausimų sudėtingumas (bylų sujungimas, kelių procesų tarpusavio ryšys); teisės aktų pakeitimai (kurie turi reikšmės vertinamam procesui) priskiriami prie *teisinių* bylos aspektų¹²⁸. Be to, EŽTT praktikoje galima pastebėti tam tikrų kategorijų bylas, kurios dažniausiai yra pripažįstamos sudėtingomis t. y. finansinės (pavyzdžiui, *Šleževičius prieš Lietuvą* (Nr. 55479/00), *Girdauskas prieš Lietuvą* (Nr. 70661/01)), ekonominės krypties (dėl mokesčių vengimo, apgaulingos apskaitos tvarkymo), sukčiavimo bylos (pavyzdžiui, *Grauslys prieš Lietuvą* (Nr. 36743/97)). Žinoma, ne visuomet nusikalstamos veikos pobūdis lėmęs bylos sudėtingumą, pateisina ilgą proceso trukmę, kadangi EŽTT vertina kiekvieną konkretų atvejį ir atsižvelgia į visus proceso trukmės vertinimo kriterijus (pavyzdžiui, *Meilius prieš Lietuvą* (Nr. 53161/99), *Jakumas prieš Lietuvą* (Nr. 6924/02)). Kitaip tariant, šio vertinamo kriterijaus turinys gali būti atskleistas tik per konkrečios bylos aplinkybes, todėl verta pateikti kelis pavyzdžius.

Bylose *Kuolelis, Bartoševičius, Burokevičius prieš Lietuvą*¹²⁹ EŽTT atkreipė dėmesį, kad vertinant proceso trukmės pagrįstumą šioje byloje, atsižvelgiama tik į EŽTT kompetenciją laiko požiūriu patenkančią laikotarpį, kuris prasidėjo 1995 m. birželio 20 d., kai Lietuva ratifikavo EŽTK. Šis laikotarpis baigėsi Aukščiausiojo Teismo nutarties priėmimo dieną 2001 m. gruodžio 28 d., t. y., po šešerių su puse metų bylos nagrinėjimo trijų instancijų teismuose. EŽTT pažymėjo, kad proceso trukmės pagrįstumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir į jo praktikoje suformuotus kriterijus, konkrečiai, į bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei atitinkamų institucijų elgesį. EŽTT konstatavo, kad ši byla neabejotinai buvo labai sudėtinga ir nėra įrodymų, kad nacionalinės institucijos veikė nepakankamai kruopščiai. EŽTT pastebėjo, kad byloje buvo apklausta tūkstančiai žmonių ir atlikta 1190 ekspertizių, kurioms reikėjo daug laiko ir išteklių, taip pat bylos pradžioje buvo 49 įtariamieji. Be to, nepaisant kelių atidėjimų pareiškėjo, kitų teisiųjų ar jų atstovų prašymu, EŽTT teigė, kad laikotarpis, kurio prirėkė bylai išspręsti tokiomis aplinkybėmis, vertinant procesą kaip visumą, nebuvo nepagrįstas. Todėl EŽTT 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nenustatytas. Iš to galima spręsti, kad EŽTT konstatuodamas bylos sudėtingumą įvertino ne tik faktinius bylos aspektus (procesu dalyvių,

¹²⁷ Jurka, R., *supra* note 101, p. 67.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius v. Lithuania*, no. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, ECHR 2008. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-10]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUOLELIS_BASRTOSEVICIUS_BUROKEVICIUS_2008_sprendimas.pdf>.

ekspertizių skaičių, rašytinių įrodymų apimtį), bet ir pareiškėjo bei kompetentingų valdžios institucijų veiksmus, o 6 metų ir 6 mėnesių proceso trukmė buvo pateisinta.

Analizuojant toliau bylos sudėtingumo aspektus EŽTK 6 straipsnio taikymo prasme, verta pateikti ir kitą pavyzdį. Byloje *Norkūnas prieš Lietuvą*¹³⁰ pareiškėjas skundėsi dėl ilgos baudžiamosios bylos, kurioje jis buvo kaltinamas ir nuteistas dėl sukčiavimo, nagrinėjimo trukmės. EŽTT pažymėjo, kad laikotarpis, kuris turi būti įvertintas šioje baudžiamojoje byloje, prasidėjo 1997 m. sausio 20 d., kai buvo priimtas nutarimas areštuoti pareiškėjo banko sąskaitas (nors kaltinimai jam buvo pareikšti tik 2000 m. kovo 31 d.), ir truko iki 2004 m. birželio 15 d., kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį, t. y. beveik septynerius metus ir penkis mėnesius. EŽTT pažymėjo, kad byla buvo sudėtinga, atsižvelgiant į joje dalyvavusių asmenų skaičių, vieno iš kaltinamųjų ligą, taip pat ir į tai, kad pareiškėjas buvo kaltinamas finansinio pobūdžio nusikaltimo padarymu. EŽTT pastebėjo, kad bylos nagrinėjimo trukmė negali būti priskirta vien Lietuvos institucijų atsakomybei, atsižvelgiant į tai, kad kai kurie byloje dalyvaujantys asmenys neatvykdavo į teismo posėdžius, buvo būtina skirti medicininę ekspertizę. EŽTT įvertinęs institucijų elgesį, ypač pabrėžė tą faktą, kad nuo pareiškėjo banko sąskaitų areštavimo iki kaltinimų jam pareiškimo praėjo treji metai, taip pat tai, kad ikiteisminis bylos tyrimas ir teisminis nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme truko beveik šešerius metus ir devynis mėnesius. EŽTT konstatavo, kad bylos nagrinėjimo trukmė neatitiko „įmanomai trumpiausio“ bylos nagrinėjimo reikalavimo, todėl buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis. Šiuo atveju pastebėtina, kad baudžiamoji byla buvo iškelta dėl sukčiavimo, taip pat EŽTT pripažino, kad byla yra sudėtinga ne tik dėl jos finansinio pobūdžio, bet ir dėl kitų aspektų t. y. dalyvavusių asmenų skaičiaus. Taip pat faktas, kad kaltinamojo elgesys lėmė byloje tam tikrus delsimus, vis dėlto nebuvo pakankamas pasiteisinimas dėl proceso trukmės. Visa tai dar kartą pabrėžia, kad EŽTT vertina konkrečios bylos aplinkybes, atsižvelgdamas į savo praktikoje suformuluotus vertinimo kriterijus.

Pažymėtina, kad vertinant bylos sudėtingumą Lietuvoje galima atsižvelgti į 2011 m. balandžio 29 d. Teisėjų Tarybos nutarimą „Dėl teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodikos patvirtinimo“¹³¹. Šiame nutarime numatyta, kad baudžiamosios bylos sudėtingumas yra vertinamas pagal bylos kategoriją (byloje nagrinėjamo nusikaltimo sunkumo laipsnį), bylos dalyvių (kaltinamųjų) skaičių, bylos tomų skaičių, byloje pateiktų kaltinimų (nusikalstamų veikų) skaičių bei atsižvelgiama ar byloje buvo kreipiamasi į Konstitucinį Teismą ar į

¹³⁰ *Norkūnas v. Lithuania*. no. 302/05, ECHR 2009. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-10]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/NORKUNAS_2009_sprendimas.pdf>.

¹³¹ Teisėjų Tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimas Nr. 13P-52-(7.1.2) „Dėl Teismų Tarybos 2004 m. spalio 8 d. nutarimo Nr. 276 „Dėl teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-11]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutarimai/173/2015-01/p760>>.

kompetentingą ES teisminę instituciją dėl ES aktų aiškinimo. Iš esmės, šie aspektai, vertinant bylos sudėtingumą, yra tokie pat kaip ir EŽTT praktikoje.

Taigi bylos sudėtingumas yra vienas iš proceso trukmės vertinimo kriterijų, įtvirtintų EŽTT praktikoje, kuris, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, gali turėti lemiamos reikšmės pateisinant ilgą baudžiamojo proceso trukmę. Tačiau vien tik pripažinimas, kad baudžiamoji byla yra sudėtinga, negali pažeisti reikalavimo ją išnagrinėti per kuo trumpiausią laiką, nes EŽTT kartu vertina kriterijų visumą.

2.2.3. Valdžios institucijų elgesys

Kaip jau minėta, valstybė yra atsakinga už tai, kad kompetentingų institucijų darbo organizavimas bei teisinė sistema atitiktų EŽTK (pavyzdžiui, byla *Dobbertin prieš Prancūziją*, pareiškimas 13089/87, EŽTT sprendimas 1993 m. vasario 25 d.). Dažniausiai valstybių atsakomybę lemia tokie aspektai, kaip pavyzdžiui, delsimas priimti atitinkamus procesinius sprendimus; per ilgas bylos posėdžio atidėjimas; užtrukęs bylos persiuntimas iš vieno teismo į kitą arba iš prokuratūros į teismą; pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė; nepagrįstas bylų sujungimas; ilgas ekspertizų atlikimas; dažnas teismo sudėties keitimas ir kiti. Esant nors vienam iš minėtų veiksnių valstybė turi pateisinti teisėsaugos institucijų elgesį, būtent argumentuotai pagrįsti, kokios priežastys nulėmė vienokį ar kitokį veikimą/neveikimą. Tačiau kaip ir prieš tai analizuoto vertinamo kriterijaus, taip ir šio, EŽTT praktikoje nėra numatyta galutinio sąrašo, konkrečiai apibrėžtų veiksnių, sąlygojančių proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimus. Visgi EŽTT sprendimas priklauso nuo individualios bylos aplinkybių.

Byloje *Šulcas prieš Lietuvą*¹³² pareiškėjas skundėsi dėl pernelyg ilgos baudžiamosios bylos, kurioje jis buvo kaltinamas dėl dokumentų suklastojimo ir turto pasisavinimo, nagrinėjimo trukmės. EŽTT pažymėjo, kad laikotarpis, kuris turi būti įvertintas pareiškėjo baudžiamojoje byloje, prasidėjo 1995 m. birželio 20 d., kai Lietuvai įsigaliojo individualios peticijos teisė, ir truko iki 2004 m. balandžio 6 d., kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė pareiškėjo kasacinį skundą, t. y. į EŽTT jurisdikciją patenkantis procesas truko aštuonerius metus ir devynis mėnesius. Pareiškėjo byla buvo nagrinėjama trijų instancijų teismuose. EŽTT priminė, kad proceso trukmės pagrįstumą vertina, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes ir į jo jurisprudencijoje nustatytus kriterijus, t. y. bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei susijusių valdžios institucijų elgesį. Taip pat atkreipdamas dėmesį ir į poveikį pareiškėjui. EŽTT pripažino, kad byla sudėtinga dėl finansinio nusikalstamų veikų pobūdžio, kuriomis pareiškėjas buvo kaltinamas. Pareiškėjui buvo pateikta 40 kaltinimų, byla buvo daugiatomė. Taip pat EŽTT

¹³² *Šulcas v. Lithuania*. no. 35624/04, ECHR 2010. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-11]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SULCAS_2010_sprendimas.pdf>.

atkreipė dėmesį ir į tai, jog pareiškėjas savo elgesiu prisidėjo prie proceso trukmės. Ir vis dėlto, EŽTT konstatavo, kad kai kurie delsimai procese kilo dėl vidaus valdžios institucijų klaidų ar nepaslankumo (byla buvo gražinta tyrimui Kėdainių rajono apylinkės teismo 1996 m. spalio 23 d. nutartimi ir teismui Panevėžio apygardos teismo 2002 m. liepos 11 d. nutartimi). EŽTT konstatavo, kad šioje byloje bendra proceso trukmė buvo pernelyg ilga ir neatitiko „įmanomai trumpiausio laiko“ reikalavimo, todėl buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis. Šiuo atveju EŽTT nustatė pažeidimą būtent dėl kompetentingų valdžios institucijų veiksmų, kadangi byla buvo gražinta tyrimui papildyti bei iš naujo nagrinėti teisme. Tai reiškia, valdžios institucijoms nedirbant kruopščiai ir atidžiai, dėl jų klaidų kylantys delsimai yra laikomi EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimais. Valdžios institucijų pareiga yra užtikrinti, kad baudžiamasis procesas būtų atliekamas intensyviai, todėl negali tęstis nepagrįstai ilgai.

Analogiška situacija buvo byloje *Stasevičius prieš Lietuvą*¹³³, kurioje EŽTT konstatavo, kad procesas truko per ilgai ir jo trukmė neatitiko „įmanomai trumpiausio termino“ reikalavimo, būtent dėl valdžios institucijų neveikimo nagrinėjant bylą. EŽTT teigė, kad nors byla yra pripažįstama kaip sudėtinga (dėl kaltinamųjų skaičiaus ir įtariamų nusikalstamų veikų pobūdžio – padaryti finansinio pobūdžio nusikaltimai), atsižvelgė ir į pareiškėjo elgesį, kuris beveik vienais metais pailgino procesą, tačiau pažeidimą lėmė tai, kad byla kasacinio teismo buvo gražinta nagrinėti iš naujo, po to du kartus bylą nagrinėjusio teismo gražinta tyrimui papildyti ir galiausiai nutraukta suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui.

Analizuojant toliau kompetentingos valdžios institucijos elgesį, verta atkreipti dėmesį, kad jos yra atsakingos tik už savo atliekamus veiksmus, todėl objektyvios priežastys, pateisiančios valstybės elgesį, gali lemti įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo laikymąsi.

Pavyzdžiui byloje *Fišmanas ir UAB „Griflit“ prieš Lietuvą*¹³⁴. EŽTT pateiktoje peticijoje pirmasis pareiškėjas (pirmasis pareiškėjas Josifas Fišmanas buvo antrosios pareiškėjos – UAB „Griflit“ savininkas) skundėsi, kad jo baudžiamosios bylos nagrinėjimas tęsėsi pernelyg ilgai, taip pažeidžiant EŽTK 6 straipsnį. Lietuvos teismų jis buvo pripažintas kaltu dėl dokumentų, įskaitant ir 100 geležinkelio vagonų pirkimo-pardavimo sutarties, klastojimo. EŽTT nustatė, kad procesas visų trijų instancijų teismuose truko kiek daugiau nei 6 metus. Be to, EŽTT pabrėžė, kad 6 metus ir 22 dienas trukęs baudžiamasis procesas dar nereiškia, jog iš karto turi būti laikomas EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu. EŽTT sutiko su Vyriausybės argumentais, kad baudžiamoji byla buvo sudėtinga, nes buvo tiriama keletas finansinių nusikaltimų epizodų. Be to, byloje buvo daug proceso dalyvių, egzistavo tarptautinis elementas, ji buvo didelės apimties. EŽTT įvertino ir tai, kad byla net keletą kartų buvo stabdoma dėl nuo valstybės

¹³³ *Stasevičius v. Lithuania*. no. 43222 /04, ECHR 2011.

¹³⁴ *Josifas Fišmanas and GRIFLIT Ltd v. Lithuania*. no. 23523/05, ECHR 2013.

institucijų nepriklausančių prižasčių, pavyzdžiui, Josifo Fišmano ligos. EŽTT priminė, kad proceso trukmės pagrįstumą vertina, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes ir į jo jurisprudencijoje nustatytus kriterijus, t. y. bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei susijusių valdžios institucijų elgesį ir į poveikį pareiškėjui. Atsižvelgęs į aplinkybių visumą, EŽTT padarė išvadą, kad procesas netruko pernelyg ilgai, ir galiausiai atmetė pirmojo pareiškėjo skundą pagal EŽTK 35 straipsnio 3 (a) ir 4 dalis kaip aiškiai nepagrįstą. Tai reiškia, kad daugiau nei šešis metus trukęs baudžiamasis procesas gali būti laikomas pagrįstu EŽTK 6 straipsnio požiūriu bei, esant tam tikroms aplinkybėms, kompetentingų valdžios institucijų veiksmai ar neveikimas yra pateisinami.

2.2.4. Pareiškėjo elgesys

Vertinant šį kriterijų, svarbus dalykas yra tas, kad dėl pareiškėjo tam tikro elgesio gali pailgėti procesas, o šiuo atveju valstybė nėra atsakinga už baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens sukeltus proceso delsimus. Tai reiškia, kad konstatavus įtariamojo ar kaltinamojo atitinkamą elgesį, kuris daugiausiai lėmė ilgą proceso trukmę, EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nenustatomas.

Pateiktinas pavyzdys, byloje *Kowalenko prieš Lenkiją*¹³⁵, kur EŽTT pripažino, jog valstybės valdžios institucijos veikė intensyviai, o prie ilgos baudžiamojos proceso trukmės prisidėjo pareiškėjas, todėl EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nebuvo nustatytas. EŽTT konstatavo, kad byla yra sudėtinga (buvo 33, vėliau 22 kaltinamieji, kai kurie iš jų užsieniečiai). Jiems buvo pareikšti sunkūs kaltinimai dėl narystės organizuotoje grupėje, parduodant vogtus automobilius, sukčiavimo bei automobilių vagysčių. Tyrimo metu baudžiamąjį persekiojimą vykdžiusios institucijos surinko 500 vienetų daiktinių įrodymų, prašė teisme apklausti 87 liudytojus ir perskaityti dar 89 liudytojų parodymus. Tyrimo medžiagą sudarė 40 tomų, o dar 58 bylos tomai susidarė teismo proceso metu. EŽTT vertindamas valstybės institucijų elgesį atkreipė dėmesį į keturių mėnesių laikotarpį tarp kaltinamojo akto su byla perdavimo pirmosios instancijos teismui ir pirmo šio teismo teisiamojo posėdžio. Tačiau jis pažymėjo, kad šiuo laikotarpiu vyko intensyvi veikla, nes pirmosios instancijos teismas sprendė kardomųjų priemonių trims kaltinamiesiems, įskaitant pareiškėją, klausimą. Iš viso pirmosios instancijos teismas sprendė pareiškėjo suėmimo klausimą 13 kartų ir surengė 76 teisiamuosius posėdžius. Kai kurie posėdžiai buvo atidėti dėl kaltinamųjų ar gynėjų neatvykimo pagal šaukimus. Dėl teismo nesugebėjimo tinkamai organizuoti procesą posėdžių neatidėta. Valstybės institucijos dėjo pastangas procesui paspartinti. EŽTT teigė, jog vertinant bendrai, teismo posėdžiai buvo skiriami reguliariai, atidedami daugiausia dėl prižasčių, kurios negali būti priskiriamos

¹³⁵ *Kowalenko v. Poland*, no. 26144/05, ECHR 2010.

nacionaliniam teismui. EŽTT vertindamas pareiškėjo elgesį, nurodė, kad jis plačiai naudojo savo procesinėmis teisėmis, ginčydamas visus sprendimus dėl suėmimo pratęsimo ir nuolat paduodamas prašymus paleisti į laisvę (padavė mažiausiai 100 procesinių pareiškimų ir prašymų, daugelis kurių buvo aiškiai nepagrįsti arba formaliai nepriimtini dėl įstatymo reikalavimų). Dėl to bylos medžiaga kelis kartus buvo perduodama apeliacinės instancijos teismui, tai neišvengiamai užtęsė procesą. Taip pat pareiškėjas pareiškė nušalinimus visiems teismo skyriaus teisėjams ir tarėjams, įskaitant du teisėjus, kurie tiesiog turėjo tokias pačias pavardes, galiausiai paprašė perduoti jo bylą kitam teismui. Be to, jis prašė paskirti naują gynėją ir pats padavė skundą dėl suėmimo pratęsimo, nors tai jo naudai jau buvo padaręs gynėjas. Šiuo atveju, toks pareiškėjo elgesys neišvengiamai prisidėjo prie proceso pailginimo. EŽTT konstatavo, kad dėl tokio pareiškėjo elgesio susidarė įspūdis, jog jis veikė turėdamas ketinimą užvilinti procesą. Nors ir asmenys, traukiami baudžiamojon atsakomybėn, turi teisę naudotis jiems suteiktomis procesinėmis teisėmis bei šių teisių naudojimas neturėtų būti priskiriamas prie proceso trukmės pažeidimo, tačiau minėta situacija aiškiai pabrėžia, kad pareiškėjų pateikti nepagrįsti prašymai ar pareiškimai, taip pat jų didelis kiekis, kelia abejonių, kad tokiu būdu siekiama sąmoningai vilkinti procesą. Kitaip tariant, EŽTT nevertina laikotarpio dėl pareiškėjo elgesio, kuris lėmė ilgą baudžiamąjį proceso trukmę.

Tačiau vis tik svarbus aspektas yra tas, kad EŽTT vertina konkrečios bylos aplinkybes pagal visus vertinimo kriterijus, todėl nors ir pripažinus, kad tam tikras laikotarpis buvo vilkinamas dėl pareiškėjo elgesio, nereiškia, kad pažeidimas negali būti pripažintas dėl to, jog prie proceso trukmės prisidėjo valstybė.

Pavyzdžiui, byloje *Maneikis prieš Lietuvą*¹³⁶ EŽTT pažymėjo, kad buvo delsimų dėl pareiškėjo elgesio, būtent dėl kai kurių kaltinamųjų ar jų advokatų, taip pat pareiškėjo advokato neatvykimo į teismo posėdžius. Tačiau vien tik šios aplinkybės neužteko, kad EŽTT nenustatytų EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo. Faktai, jog pirmos instancijos teismas bylą nagrinėjo šešerius metus ir pareiškėjui beveik dešimt metų buvo taikomas namų areštas, buvo pakankami, nustatant, kad visa baudžiamąjį proceso trukmę viršijo įmanomai trumpiausio laiko reikalavimą. Šiuo atveju EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą lėmė kompetentingų valdžios institucijų veiksmai.

Tai dar kartą pabrėžia svarbą kiekvienu konkrečiu atveju vertinti visas bylos aplinkybes, nes tik tai gali būti pakankamas pagrindas EŽTT konstatuoti skirtingas išvadas, užtikrinant tinkamą baudžiamąjį proceso trukmės reikalavimą.

¹³⁶ *Maneikis v. Lithuania*. no. 21987/07, ECHR 2011. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-12]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MANEIKIS_2011_sprendimas.pdf>.

2.2.5. Proceso poveikis įtariamajam ar kaltinamajam

Proceso įtaka pareiškėjui – svarbus kriterijus, siekiant užtikrinti reikalavimą, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta per kuo trumpiausią laiką. Viena iš aplinkybių, į kurią atsižvelgia EŽTT vertindamas konkrečia byla yra trauktino baudžiamojon atsakomybėn asmens padėtis, kitaip tariant, jo būklė dėl per ilgo nežinojimo apie savo tolimesnį likimą. Faktas, kad kaltinamasis gali būti suimtas viso proceso metu, reikalauja kompetentingų valdžios institucijų ypatingo kruopštumo, kad baudžiamasis procesas truktų kaip įmanoma trumpiau.

Kaip pavyzdį galima pateikti byla *Sizov prieš Rusiją*¹³⁷, pareiškėjas skundėsi dėl pernelyg ilgos baudžiamosio proceso trukmės. EŽTT pažymėjo, kad laikotarpis, kuris turi būti įvertintas pareiškėjo baudžiamosioje byloje yra tyrimo ir nagrinėjimo teisme etapas, kuris apėmė bylos peržiūrėjimą tris kartus dviejų skirtingų instancijų teismuose, t. y. truko ketverius metus ir dešimt su puse mėnesių. EŽTT priminė, kad proceso trukmės pagrįstumą vertina, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes ir į jo jurisprudencijoje nustatytus kriterijus, t. y. bylos sudėtingumą, pareiškėjo ir susijusių valdžios institucijų elgesį bei į poveikį pareiškėjui. Be to, priminė, kad tik pagrįstas valstybės valdžios institucijų neveikimas, gali pateisinti įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo nesilaikymą. EŽTT konstatavo, kad nagrinėjama byla buvo sudėtinga dėl finansinio pobūdžio nusikalstamų veikų ir didelio skaičiaus kaltinamųjų. Tačiau vien tik bylos sudėtingumas negali pateisinti ilgos proceso trukmės. EŽTT taip pat pažymėjo, kad penkių mėnesių laikotarpis dėl pareiškėjo ligos, dėl ko užtruko procesas, šiuo atveju nėra laikomas reikšmingu. Dėl valdžios institucijų elgesio EŽTT teigė, kad bylos tyrimas neužtruko ir nedelsiant buvo perduotas nagrinėti teismui. Tačiau dauguma iš teismo posėdžių buvo atidėti dėl liudytojų neatvykimo, o teismas nesiėmė jokių priemonių pagal nacionalinę teisę, kad liudytojais laiku atvyktų į posėdį, siekiant tokiu būdu užtikrinti kuo įmanomai trumpesnę procesą. Todėl EŽTT konstatavo, kad liudytojų neatvykimas į posėdžius ir pirmos instancijos teismo nesugebėjimas užtikrinti jų dalyvavimo priskirtinas valstybei. EŽTT taip pat pastebėjo, kad apeliacinis teismas panaikino pareiškėjo nuosprendį du kartus. Nors EŽTT negali nagrinėti teisinės kokybės vidaus teismų sprendimuose, tačiau, nurodė, kad tokie atvejai, kai byla gražinama pakartotinam nagrinėjimui, dažnai yra žemesnės instancijos teismų klaidingų sprendimų rezultatas. Tokių sprendimų kartojimas viename baudžiamosios bylos procese, gali atskleisti rimtą trūkumą teisminėje sistemoje. Faktas, kad vidaus teismai nagrinėjo bylą kelis kartus, buvo per ilgos proceso trukmės priežastis. Galiausiai, EŽTT konstatavo, kad faktas, jog kaltinamasis buvo suimtas iki teismo ir apeliacinio proceso metu, reikalauja valdžios institucijų ypatingo kruopštumo, kad procesas prieš tokioje padėtyje esantį pareiškėją, būtų kaip įmanoma

¹³⁷ *Sizov v. Russia (No. 2)*, no. 58104/08, ECHR 2012.

trumpesnis. EŽTT atsižvelgdamas į visus kriterijus bei šios bylos aplinkybes, konstatavo EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą. Tai reiškia, kad pareiškėjui esant suimtam proceso metu, kompetentingos valdžios institucijos turi ypatingai kruopščiai nagrinėti bylas, kad pareiškėjo padėtis nebūtų pasunkinta, o galutinis sprendimas priimtas kuo greičiau.

Tokio tipo bylose reikalaujama, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta greičiau, siekiant užkirsti kelią baudžiamojon atsakomybėn trauktino asmens būklės pasunkinimui dėl per ilgo nežinojimo apie savo tolimesnį likimą. Pavyzdžiui, byloje *MC Farlane prieš Airiją*¹³⁸ EŽTT atsižvelgė į proceso įtaką pareiškėjui, kuris truko dešimt metų ir šešis mėnesius. Proceso metu kaltinamasis buvo paleistas už užstatą. Šiuo atveju, procesinė prievartos priemonė – užstatas, atsižvelgiant į jo trukmę, buvo vertinamas kaip pasunkinantis pareiškėjo elgesį. Buvo atsižvelgta ir į tai, kad viso proceso metu, pareiškėjui teko kartą per mėnesį registruotis policijos įstaigoje bei dalyvauti apie 40 kartų jo atžvilgiu vykusiuose procesiniuose veiksmuose, kas lėmė pareiškėjui dideles kelionės išlaidas. Šiuo atveju EŽTT konstatavo, kad kompetentingos valdžios institucijos turėjo imtis didesnio kruopštumo, kad byla būtų išnagrinėta greičiau.

Taigi, siekiant įvertinti ar buvo imtasi įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo, EŽTT atsižvelgia ne tik į tris jau aptartus kriterijus, bet vertinant konkrečios bylos aplinkybes, proceso poveikis kaltinamajam gali būti laikomas vienu iš pagrindinių veiksnių, lemiančių EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą. Tai dar kartą pabrėžia, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalis yra skirta užtikrinti asmens, patekusio baudžiamojon atsakomybėn, teisę į įmanomai trumpiausią bylos nagrinėjimą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad EŽTT proceso trukmę vertina pagal pakankamai aiškiai suformuluotus ir praktikoje konstatuotus kriterijus. Nors ir vertinamų kriterijų turinys nėra galutinis ir priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, tačiau EŽTT praktikos išmanymas ir tinkamas pritaikymas kiekvienu atveju, neturėtų lemti reikalavimo, atlikti procesą per kuo trumpiausią laiką, pažeidimo.

¹³⁸ *McFarlane v. Ireland*. no. 31333/06, ECHR 2012.

3. TEISĖS Į TEISINGĄ BYLOS NAGRINĖJIMĄ PER ĮMANOMAI TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ RAIŠKA PRAKTIKOJE

Kaip jau minėta, EŽTT neturi galios panaikinti nacionalinių teismų sprendimų, jo pagrindinis uždavinys yra užtikrinti, kad valstybės narės gerbtų EŽTK įtvirtintas teises ir garantijas. Priimdamas sprendimus, EŽTT gali pasiūlyti konkrečias priemones, kurių privalo imtis valstybės dalyvės, jeigu buvo nustatytas EŽTK pažeidimas¹³⁹. Taip pat kaip individuali priemonė taikomas proceso atnaujinimas EŽTT sprendimo pagrindu. Nors ir Lietuvos teismai savo praktikoje remiasi EŽTT sprendimais, tačiau pernelyg ilga bylų nagrinėjimo trukmė vis dar yra problema. Tarp EŽTT išnagrinėtų bylų prieš Lietuvą vyrauja skundai dėl kuo trumpiausio bylos nagrinėjimo reikalavimo pažeidimo¹⁴⁰. Siekiant išvengti naujų pažeidimų dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką nustatymų, svarbu, užtikrinti tinkamą baudžiamojo proceso trukmę. Lietuva, kaip ir kitos valstybės dalyvės, turi užtikrinti, kad kompetentingos valdžios institucijos laikytųsi EŽTK reikalavimų bei juos įgyvendintų atlikdami savo veiklos funkcijas. Neužtikrinus tinkamo baudžiamojo proceso trukmės reikalavimo įgyvendinimo, kyla poreikis šį pažeidimą ištaisyti dar Lietuvoje. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad „įstatymų leidėjas turi nustatyti tokią baudžiamųjų bylų proceso tvarką, kuri sudarytų prielaidas teisėtomis priemonėmis greitai ir nuodugniai išaiškinti nusikaltimus bei juos padariusius asmenis, įkalinti kaltininkus ir, tinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą, teisingai juos

¹³⁹ Valstybės dalyvės, raginamos plėtoti galimybes ir mechanizmus nacionaliniu lygmeniu, siekiant užtikrinti greitą EŽTT sprendimų vykdymą, įskaitant Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. 2008(2) Dėl veiksmingų vidaus institucijų gebėjimų neatidėliotinai vykdyti EŽTT sprendimus įgyvendinimo, įgyvendinimą, ir dalintis gerąja praktika šioje srityje.

¹⁴⁰ Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2013 metų veiklos ataskaitą, konstatuojama, kad tarp EŽTT išnagrinėtų bylų prieš Lietuvą per pastaruosius kelerius metus aiškiai vyrauja skundai pagal EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, ypač dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką. Iš šiuo metu EŽTT priimtų 78 sprendimų bylose prieš Lietuvą, kuriose buvo konstatuotas bent vienas EŽTK pažeidimas, 28 sprendimuose pažeidimas buvo nustatytas dėl pernelyg ilgos civilinių, baudžiamųjų ar administracinių procesų trukmės [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-16]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/atstovo-veiklos-ataskaitos>>. 2014 m. veiklos ataskaitoje nurodoma, kad bylose prieš Lietuvą EŽTT kol kas nėra priėmęs nė vieno sprendimo, kuriame būtų nustatytas struktūrinis-sisteminis EŽTK pažeidimas. Nors apskritai EŽTT pateikiamų peticijų prieš Lietuvą skaičius nežymiai sumažėjo nuo 428, pateiktų 2013 m., iki 387, pateiktų 2014 m. Vyriausybei perduotų peticijų skaičius buvo didžiausias per pastaruosius septynerius metus. Išlieka tendencija, kad EŽTT panašias problemas keliančias bylas Vyriausybei perduoda sujungęs didesnę ar mažesnę peticijų skaičių, tai leidžia identifikuoti ir kai kurias Lietuvos teisinės sistemos ydas. Taip pat išlieka pastarųjų metų tendencija, kad didėja Vyriausybei perduodamų peticijų prieš Lietuvą apimtis, jų turinys tampa vis sudėtingesnis teisiniu požiūriu. Pažymėtina, kad Europos Tarybos Ministrų Komitetas 2014 m. gruodžio 17 d. priėmė galutinę rezoliuciją ir taip užbaigė vykdymo priežiūrą 15 sujungtų bylų, kuriose EŽTT nustatė pažeidimus dėl pernelyg ilgos baudžiamojo, civilinio ar administracinio proceso nagrinėjimo trukmės pagal Konvencijos 6 straipsnį (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą). Visose šiose bylose vykdant EŽTT sprendimus pareiškėjams priteistas teisingas atlyginimas buvo sumokėtas laiku. Šių bylų vykdymo priežiūros procese buvo siekiama įvertinti, ar Lietuva ėmėsi tinkamų ir veiksmingų bendrųjų priemonių, skirtų panašių pažeidimų priežastims pašalinti bei užkirsti kelią panašioms pažeidimams ateityje. Vyriausybė teikė informaciją ir apie bendrąsias priemones, būtent teisinio reguliavimo pakeitimus, kuriais siekta spartinti proceso trukmę, organizacines, kvalifikacijos tobulinimo priemones, kurių buvo imtasi siekiant pašalinti pažeidimų priežasties bei užkirsti kelią panašioms EŽTK pažeidimams dėl nepagrįstai ilgos proceso trukmės ateityje [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-31]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/atstovo-veiklos-ataskaitos>>.

nubausti¹⁴¹. Be to, siekiant padidinti teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką įgyvendinimo veiksmingumą, turi būti reikšmingos ir prevencinio pobūdžio priemonės.

Šiame skyriuje vertinamos konkrečios LR BPK nuostatos, įgyvendinančios ir užtikrinančios baudžiamojo proceso trukmės reikalavimą, analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika baudžiamojo proceso trukmės klausimu bei teisinės pasekmės, kylančios pažeidus teisę per įmanomai trumpiausią laiką.

3.1. Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką įtaka Lietuvos baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui

Proceso per įmanomai trumpiausią laiką principas yra įtvirtintas ne tik baudžiamojo proceso paskirtyje bei pareigoje per trumpiausią laiką atlikti tyrimą ir atskleisti nusikalstamas veikas, bet ir kituose LR BPK straipsniuose. Todėl šio principo raiška pirmiausia vertinama atskirose proceso stadijose, analizuojant LR BPK nuostatas įtvirtinančias baudžiamojo proceso trukmės įgyvendinimą ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog „*baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis*“¹⁴².

3.1.1. Proceso per kuo trumpiausią laiką reikšmė ikiteisminio tyrimo stadijoje

Kaip jau minėta, LR BPK 44 straipsnio 5 dalis įtvirtina baudžiamajon atsakomybėn patekusio asmens teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Tačiau tai nereiškia, kad ši nuostata įtvirtina kaltinamojo teises tik teismo nagrinėjimo metu, ji apima visą baudžiamąjį procesą¹⁴³. Ilgai trunkantis ikiteisminis tyrimas gali būti pernelyg ilgo baudžiamojo proceso priežastis, o tai vertinama kaip įtariamąjo ar kaltinamojo teisių pažeidimu. Todėl proceso per kuo trumpiausią laiką principas turi būti įgyvendinamas ikiteisminio tyrimo metu.

Pirmiausia reikėtų aptarti ikiteisminio tyrimo terminus, įtvirtintus LR BPK 176 straipsnio nuostatose, kur numatyta, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, bet ne ilgiau kaip:

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies, 234 straipsnio 5 dalies, 244 straipsnio 2 dalies, 407 straipsnio, 408 straipsnio 1 dalies, 412 straipsnio 2 ir 3 dalių, 413 straipsnio 5 dalies, 414 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

¹⁴³ Kaltinimo sąvoka pagal EŽTT aiškinama plečiamai, tai yra atskleista ankstesnėje darbo dalyje.

- 1) dėl baudžiamojo nusižengimo – per tris mėnesius;
- 2) dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų – per šešis mėnesius;
- 3) dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų – per devynis mėnesius.

Kaip matoma, ikiteisminio tyrimo terminai skirstomi pagal nusikalstamos veikos sunkumo laipsnį. Šiuos terminus galima būtų įvardinti kaip orientacinio pobūdžio, kadangi teisėsaugos institucijos pareigūnai ikiteisminį tyrimą gali užbaigti greičiau už nustatytus terminus, o nepavykus laiku jo atlikti, ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro prašymu, terminai gali būti pratęsti aukštesniojo prokuroro rezoliucija. Tokia galimybė numatyta LR BPK 176 straipsnio 2 dalyje, kur taip pat nurodyta objektyvios priežastys: bylos sudėtingumas, didelė apimtis ar kitos svarbios priežastys (konkrečiau nenurodomos), kurioms esant, numatyti terminai yra pratęsimi. Šių objektyvių priežasčių įvedimą galima sieti su EŽTT jurisprudencijoje įtvirtintais vertinamaisiais kriterijais, būtent dėl to, kad vertinant konkrečios bylos aplinkybes bei visų kriterijų visumą, gali būti pateisinama ilgesnė baudžiamojo proceso trukmė, jeigu, pavyzdžiui, byla yra sudėtinga, finansinio pobūdžio arba didelės apimties. Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 dienos įsakymą Nr. I-300¹⁴⁴, kuriuo detaliau analizuojami ikiteisminio tyrimo terminai ir jų pratęsimo tvarka. Šiame apraše numatyta ikiteisminio tyrimo kontrolės tvarka, kuria siekiama, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per trumpiausią laiką. Todėl minėtame apraše yra numatyti konkretni ikiteisminio tyrimo atlikimo terminai, esant atitinkamiems specifiniams atvejams:

a) ikiteisminis tyrimas mirties priežastčiai arba dingusio be žinios asmens buvimo vietai nustatyti turėtų būti atliktas ne ilgiau kaip per 3 mėnesius;

b) ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų nepilnamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui laikomas prioritetiniu ir turi būti atliktas per kuo trumpiausią laiką, bet ne ilgiau kaip per 4 mėnesius.

Taip pat įtvirtinta maksimalus laikotarpis, kuriam gali būti pratęstas ikiteisminio tyrimo terminas, t. y. ne ilgiau kaip trims ir šešiams mėnesiams. Norint pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą trijų mėnesių laikotarpiui, nėra numatyta kokių nors papildomų reikalavimų, žinoma, prašyme pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą, prokuroras turėtų nurodyti dėl kokių priežasčių ikiteisminis tyrimas nebaigtas. Tai reiškia, norint ikiteisminio tyrimo terminą pratęsti trijų mėnesių laikotarpiui turėtų būti nurodytos objektyvios priežastys, tokios kaip: bylos sudėtingumas, didelė apimtis ir kitos svarbios aplinkybės. Kitaip sakant, konkretus terminas, kuriam aukštesnysis prokuroras turi teisę pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą, priklauso nuo konkrečios nagrinėjamos bylos aplinkybių. Todėl ikiteisminio tyrimo termino pratęsimas šiuo

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. I-300 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymo Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 118-5966.

atveju yra tik formalus veiksmas. Taip pat nėra aišku kokios priežastys turėtų būti priskiriamos prie „kitų svarbių aplinkybių“. Vertinant faktą, kad vienodų bylų nėra, tai ir numatyti visų aplinkybių, dėl kurių gali būti pratęstas terminas nėra galimybės ir būtinybės. Tačiau kyla klausimas ar, pavyzdžiui, ikiteisminį tyrimą atliekančio pareigūno ar jam vadovaujančio prokuroro darbo krūvis, liga, atostogos ir panašios aplinkybės nebus priskiriamos prie „kitų svarbių priežasčių“, tokiu būdu piktnaudžiaujant ir sąmoningai vilkinant ikiteisminį tyrimą. Juo labiau, kad ikiteisminio tyrimo terminas trijų mėnesių laikotarpiui gali būti tęsiamas neribotą kiekį. Tokiu atveju turėtų būti vertinamas ikiteisminio tyrimo terminų įvedimo naudingumas. Analizuojant toliau, ikiteisminio tyrimo terminą pratęsti iki šešių mėnesių galima tik atlikus visus būtinus proceso veiksmus ir, jeigu „vykdoma įtariamojo paieška arba užduoties specialistui (ekspertizės) atlikimas truks ilgiau kaip tris mėnesius nuo ikiteisminio tyrimo termino pratęsimo dienos, arba užsienio valstybės įstaigoms, tarptautinėms organizacijoms išsiųstas teisinės pagalbos prašymas, kurio įvykdymas truks ilgiau kaip tris mėnesius nuo ikiteisminio tyrimo pratęsimo dienos, arba didelės apimties dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, vertimas į lietuvių ar užsienio kalbą truks ilgiau kaip tris mėnesius nuo ikiteisminio tyrimo pratęsimo dienos“¹⁴⁵. Šiuo atveju yra numatyti aiškūs reikalavimai, kuriems esant ikiteisminio tyrimo terminas gali būti pratęstas šešių mėnesių laikotarpiui. Tačiau nesvarbu ar ikiteisminio tyrimo terminas pratęsiamas trijų ar šešių mėnesių laikotarpiui, vis tiek šis procesinis veiksmas yra tik formalus, priklausantis nuo kiekvienos bylos aplinkybių.

Verta pastebėti, kad LR BPK 176 straipsnio pakeitimas atliktas 2010 metais¹⁴⁶, iki šios pataisos nebuvo numatyta jokių ikiteisminio tyrimo terminų. Vyravo nuomonė, kad LR BPK bendrosiose nuostatose įtvirtintas proceso per kuo trumpiausią laiką principas teisėsaugos pareigūnų ir teismų bus teisingai suvoktas ir konkretnis teisinis reguliavimas nėra

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. I-300 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymo Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 118-5966.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 113-5748; Aiškinamajame rašte dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166, 168, 171, 176 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto ir Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, numatytas tikslas „pagerinti ikiteisminio tyrimo kokybę ir pagreitinti ikiteisminio tyrimo procesą, kad nebūtų nepagrįstai vilkinamos bylos, nebūtų ilgas ir neekonomiškas ikiteisminis procesas net esant nesudėtingoms byloms, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika“. Nurodyta, kad „septynerių metų praktika parodė, kad ikiteisminis tyrimas neretai atliekamas nesilaikant Baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo – ikiteisminį tyrimą atlikti per trumpiausius terminus. To priežastimi galima laikyti ir tai, kad Baudžiamojo proceso kodekse nėra įtvirtinti ikiteisminio tyrimo atlikimo terminai ir pakankama jų laikymosi kontrolė. Europos Sąjungos šalyse įvairiai nustatomi ikiteisminio tyrimo terminai [...]: kai kuriose valstybėse terminai nustatyti pagal nusikaltimų sunkumą ar kitus kriterijus, kai kuriose valstybėse konkrečių terminų taip pat nėra, tačiau laikomasi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų ir iš Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos išplaukiančių rekomendacijų, kad tyrimas būtų atliktas kuo greičiau, ne ilgiau nei per 6 mėnesius, o jei tyrimas tęsiasi ilgiau negu 6 mėnesius, atliekama šio tyrimo griežta kontrolė. *Valstybės žinios*. 2010. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372715>.

reikalingas¹⁴⁷. Tačiau kyla abejonių ar įtvirtinti ikiteisminio tyrimo užbaigimo terminai yra iš tiesų naudingi. Sutiktina su G. Godos nuomone, kad ši įstatymo pataisa jokių problemų neišsprendžia. „Pirma, įrodinėjimo dalykas bylose dėl tokio paties ar panašaus sunkumo (pavojingumo) nusikalstamų veikų padarymo gali būti labai skirtingas, o ir procesai [...] gali labai skirtis [...]. Antra, pripažinimas, kad nustatyti terminai tam tikrais atvejais [...] gali būti per trumpi, lemia suprantamą poreikį leisti tuos terminus pratęsti, tačiau termino pratęsimo procedūra tokioje stadijoje tampa niekam nereikalingas ir procesą dar labiau vilkinantis formalumas“¹⁴⁸. Kitaip tariant, anksčiau aptarta EŽTT jurisprudencija aiškiai nurodo, kad pagrįsta baudžiamojo proceso trukmė (taip pat ir ikiteisminio tyrimo) priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, taip pat jau aptartų vertinamųjų kriterijų. O nustatyti formalūs ikiteisminio tyrimo terminai vargu ar duoda naudos. Šiuo atveju, naudingesnis turėtų būti konkrečios nagrinėjamos bylos faktinių aplinkybių vertinimas.

Kaip jau minėta, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per kuo trumpiausią laiką yra siekiama ir policijoje atliekamų ikiteisminių tyrimų prioritetų nustatymo aprašu¹⁴⁹. Pagal šį aprašą nusikalstamų veikų tyrimas policijoje organizuojamas laikantis ekonomiškumo ir proporcingumo principų. Kitaip tariant, finansiniai ir žmogiškieji ištekliai ikiteisminiams tyrimams atlikti skiriami atitinkamai pagal nustatytą aukštesnį prioritetą. Prioritetų nustatymą lemia konkrečios bylos aplinkybės, vertinant nusikalstamos veikos ne tik sunkumo ir pavojingumo laipsnį, bet ir objektyvias galimybes išsiaiškinti nusikalstamą veiką (pavyzdžiui, kai yra nustatytas asmuo, galimai padaręs nusikalstamą veiką arba yra duomenų, teikiančių tikimybę nustatyti tokį asmenį). Ikiteisminio tyrimo prioriteto nustatymo kriterijai neprieštarauja LR BPK 176 straipsnio 2 dalies nuostatai, kad ikiteisminis tyrimas turi būti prioritetinis bylose, kuriose įtariamieji yra suimti, taip pat bylose, kuriose įtariamieji ar nukentėjusieji yra nepilnamečiai. Tikimasi, kad nustatyti prioritetai nusikalstamoms veikoms tirti padės didesnes pajėgas sutelkti būtent tuose ikiteisminiuose tyrimuose, kur šiuo metu to labiausiai reikia, o tai užtikrins efektyvų ir operatyvų teisingumo vykdymą.

Lyginant LR BPK įtvirtintus ikiteisminio tyrimo terminus, pavyzdžiui, su Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymu¹⁵⁰, pastarajame yra bendrai numatytas trijų mėnesių ikiteisminio tyrimo terminas. Pagrįstais atvejais ikiteisminio tyrimo terminas gali būti pratęstas

¹⁴⁷ Goda, G., *supra* note 53, p. 102.

¹⁴⁸ Goda, G. Protingumo kriterijus baudžiamajame procese. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų, recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 44.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos generalinio komisaro 2014 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. I-270/5-V-1061 „Dėl policijoje atliekamų ikiteisminių tyrimų prioritetų nustatymo aprašo patvirtinimo“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17]. <http://lspb.policija.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=2>.

¹⁵⁰ Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-20]. <<http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-1997-89-555-u>>.

aukštesniojo prokuroro, tačiau ne ilgiau vienerių metų. Esant ypatingiems atvejams, generalinis prokuroras ikiteisminio tyrimo terminą gali pratęsti dar ilgiau. Šiuo atveju svarbus momentas, ne tas kad Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas numato ilgesnius ikiteisminio tyrimo terminus, bet tai, jog ikiteisminio tyrimo terminas pradedamas skaičiuoti, kai yra nustatytas galimas įtariamasis. Lietuvos Respublikos teisės aktai numato¹⁵¹, kad ikiteisminio tyrimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo ikiteisminio tyrimo pradėjimo dienos. Šiuo atveju dar kartą verta atkreipti dėmesį į EŽTT praktiką, kad įmanomai trumpiausias laikas pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai asmeniui pateikiamas kaltinimas, t. y. kai konkretus procesinis veiksmas daro esminį poveikį asmens teisei padėčiai (nebūtinai nuo ikiteisminio tyrimo pradėjimo dienos). Todėl LR BPK įtvirtintus ikiteisminio tyrimo terminus būtų naudingiau skaičiuoti nuo asmeniui pateikiamo kaltinimo (kaltinimo sąvoką suprantant plačiau, pagal EŽTT praktiką).

Siekiant užtikrinti proceso per įmanomai trumpiausią laiką principo reikalavimą ikiteisminio tyrimo stadijoje, svarbus yra LR BPK 215 straipsnio reglamentavimas. Šiame straipsnyje įtvirtina nuostata, kad paprastai ikiteisminis terminas turi būti baigiamas per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos. Šią nuostatą galima sieti su EŽTT praktika, kur nustatyta, kad tyrimas turi būti atliktas per šešis mėnesius, o jeigu tęsiasi ilgiau, turi būti atliekama šio tyrimo griežta kontrolė. Šia norma apibrėžta teisinė procedūra mokslinėje literatūroje įvardijama kaip prevencinio pobūdžio priemonė. Kadangi numatyta ne tik įtariamojo, jo atstovo ar gynėjo teisė paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, bet ir galimybė ikiteisminį tyrimą nutraukti dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Ikiteisminio tyrimo teisėjas išnagrinėjęs skundą gali jį atmesti, įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą ar ikiteisminį tyrimą nutraukti dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės. Tačiau kyla klausimas kaip turėtų būti vertinamas įtariamojo ar jo gynėjo pateiktas skundas dėl ilgos proceso trukmės, jeigu, pavyzdžiui, prieš šešis mėnesius įtariamajam įteiktas pranešimas apie įtarimą dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymo, tačiau dar nėra praėjęs, LR BPK 176 straipsnyje numatytas devynių mėnesių ikiteisminio tyrimo terminas? Esant tokiam atvejui, ikiteisminio tyrimo teisėjas tikriausiai skundą atmetų, kadangi LR BPK įtvirtintas ikiteisminio tyrimo terminas, numato tokio pobūdžio bylas nagrinėti ilgiau. Be to, dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų priežasčių ikiteisminio tyrimo terminas gali būti pratęstas. Taigi kyla abejonės ar šiame straipsnyje įtvirtinta teisinė gynybos priemonė yra tokia jau veiksminga, iš anksto užkertanti kelią galimam teisės pažeidimui. Sutinkama su G. Godos nuomone, kad „kai kurie EŽTT praktikoje įtvirtinti kriterijai, pagal kuriuos šis teismas

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. I-300 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymo Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 118-5966.

sprendžia, ar proceso trukmė buvo protinga, galėtų būti perkelti į BPK 215 straipsnio [...] dispoziciją. Tokio pobūdžio pataisos leistų įtariamojo ar jo gynėjo skundą nagrinėjančiam teismui sprendimą grįsti konkretesniais argumentais¹⁵². Tai galimai padėtų išspręsti problemą, nes teismas vertintų ar ikiteisminis tyrimas iš tiesų yra vilkinamas, o prieš priimdamas sprendimą įvertintų konkrečios bylos aplinkybes, o ne formalius ikiteisminio tyrimo terminus.

Ikiteisminio tyrimo terminas baigiamas skaičiuoti prokurorui priimant sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, perduoti bylą pirmosios instancijos teismui ar pereinant į priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesą. Kalbant apie ikiteisminio tyrimo pabaigą kaltinamojo akto surašymu, įdomus momentas yra tas, kad LR BPK nenumatyta jokie konkretaus termino, per kurį prokuroras, susipažinęs su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir įvertinęs, kad yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, privalo surašyti kaltinamąjį aktą ir perduoti bylą į teismą. Tiesa, LR BPK įtvirtinta, kad atlikus 218 straipsnyje numatytus veiksmus, prokuroras surašo kaltinamąjį aktą. Šioje vietoje kaip ir aišku, kad kaltinamasis aktas turi būti surašomas tuoj pat po visų veiksmų, kurie turi būti atlikti, norint ikiteisminį tyrimą užbaigti kaltinamojo akto surašymu. Be to, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui¹⁵³ numatytas konkretesnis penkių dienų kaltinamojo akto surašymo terminas. Taip pat įtvirtinta ir galimybė šį terminą pratęsti prokuroro vadovui rezoliucija. Tačiau minėtos rekomendacijos nenumato jokių konkrečių aplinkybių, dėl kurių aukštesnysis prokuroras gali pratęsti kaltinamojo akto surašymo terminą. Be to, kokiam laikui toks terminas gali būti pratęstas nenurodyta. LR BPK numatyta, kad prieš perduodamas bylą į teismą prokuroras privalo kaltinamojo akto nuorašą įteikti kaltinamajam, tačiau aiškesnio apibrėžtumo nenustatoma. Žinoma, šioje vietoje nekalbama apie baudžiamojon atsakomybėn patekusius asmenis, kurie yra suimti. Kadangi, kai įtariamasis yra suimtas, prokuroras kaltinamąjį aktą su bylos medžiaga teismui privalo perduoti likus ne mažiau dešimčiai dienų iki suėmimo termino pabaigos. Tokiu atveju kaltinamojo akto kartu su bylos medžiaga perdavimo teismui terminas yra konkretus ir aiškus. Rekomendacijose dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui numatyta, kad surašytas kaltinamasis aktas su bylos medžiaga ir lydraščiu ne vėliau kaip kitą darbo dieną išsiunčiamas teismui. Kitaip sakant, jeigu įtariamajam nėra taikoma procesinė prievartos priemonė – suėmimas, tai ne vėliau kaip kitą darbo dieną po kaltinamojo akto surašymo ir įteikimo kaltinamajam, bylos medžiaga (su kaltinamuoju aktu) turi būti perduodama teismui. Klausimų nekyla kaip yra skaičiuojamas kaltinamojo akto surašymo

¹⁵² Goda, G., *supra* note 53, p. 103.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymas Nr. I-179 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. I-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 134-5443. Šiuo įsakymu pakeistos ir išdėstytos nauja redakcija rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui.

terminas, jeigu proceso dalyviai, susipažinę su ikiteisminio tyrimo medžiaga, pateikė prašymus papildyti ar nutraukti ikiteisminį tyrimą. Tačiau dėl kokių priežasčių ir kiek laiko arba kiek kartų aukštesnysis prokuroras gali pratęsti kaltinamojo akto surašymo terminą nėra aišku. Kyla klausimas ar, pavyzdžiui, prokuroro liga, atostogos, didelis darbo krūvis gali lemti aukštesniojo prokuroro apsisprendimą pratęsti kaltinamojo akto surašymo terminą? Kelia abejonių, jog tokios aplinkybės galėtų būti vertinamos kaip pagrįstos. Analizuojant toliau, kaip ir būtų aišku, kad nesant konkretaus teisinio reguliavimo, turėtų būti taikoma LR BPK 44 straipsnio 5 dalis, užtikrinanti visų baudžiamojo proceso veiksmų atlikimą per kuo trumpiausią laiką. Kitaip sakant, ne tik ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai turi siekti, kad ikiteisminio tyrimo metu reikšminga medžiaga būtų renkama be nepateisinamų delsimų, bet ir ikiteisminiam tyrimui vadovaujantys prokurorai privalo stengtis, kad surinkta medžiaga būtų kuo greičiau perduota į teismą. Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai prokurorai piktnaudžiauja, pavyzdžiui, dėl per didelio darbo krūvio ar kitų neaiškių priežasčių, ir kaltinamąjį aktą surašo kada jiems patogiu. Tokiu būdu pailgėja ne tik kaltinamojo akto surašymo terminas, bet bylos medžiagos perdavimo teismui terminas. Tokie veiksmai gali būti vertinami kaip nepateisinamas delsimas arba įtariamąjo padėties pasunkinimas, jeigu, pavyzdžiui, įtariamajam buvo paskirta kardomoji priemonė – namų areštas. Šiuo atveju, aiškesnis teisinis reguliavimas gali būti numatytas generalinio prokuroro rekomendacijose.

Paminėtina, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje proceso per kuo trumpiausią laiką principas netiesiogiai įtvirtintas ir kituose LR BPK straipsniuose. Pavyzdžiui, LR BPK 172 straipsnio 2 dalis numato, kad „ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo [...] prokuroro nustatytu laiku pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą“ arba LR BPK 174 straipsnio 2 dalis, „siekiant užtikrinti, kad nusikalstama veika būtų ištirta kuo greičiau ir išsamiau, tyrimas gali būti pavestas kitos vietovės prokurorui ar ikiteisminio tyrimo įstaigai“. Taip pat numatant galimybę proceso dalyviams apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro veiksmus ir nutarimus (LR BPK 62 straipsnis ir 63 straipsnis). Verta atkreipti dėmesį į LR BPK 168 straipsnio nuostatas, kuriose įtvirtinti teisėsaugos pareigūnų veiksmai, atliekami, gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką. Šis straipsnis numato veiksmus (nesusijusius su procesinėmis priemonėmis), kurie gali būti atlikti nepradėjus ikiteisminio tyrimo, siekiant patikslinti duomenis ir nuspręsti koks sprendimas turi būti priimtas: pradėti ikiteisminį tyrimą ar atsisakyti jį pradėti. Šie veiksmai turi būti atlikti per kuo trumpesnius terminus, bet ne ilgiau kaip per dešimt dienų. Toks teisinis reguliavimas iš vienos pusės yra teigiamas, kadangi duomenų patikslinimas leidžia įvertinti skundo, pareiškimo ar pranešimo apie padarytą nusikalstamą veiką reikšmingas aplinkybes, kurios akivaizdžiai pagrindžia ar padarytoje veikoje yra nusikalstamos veikos požymių, ar jų nėra. Praktikoje ne visuomet iš pateiktame skunde, pareiškime ar pranešime

nurodytų duomenų, galima nuspręsti, kad yra pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą. Tačiau iš neigiamos pusės turėtų būti vertinama, tai, kad atliekant proceso veiksmus (liudytojų apklausos, įvykio vienos apžiūros ir kiti, numatyti LR BPK 168 straipsnyje), subjektai teisių neturi, kadangi ikiteisminis tyrimas nėra pradėtas. Šiuo atveju, nustatytas maksimalus terminas, neleidžiantis teisėsaugos pareigūnams ilgiau tęsti gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimo, turėtų būti vertinamas teigiamai.

Taigi proceso per kuo trumpiausią laiką reikalavimo įgyvendinimas taikomas jau ikiteisminio tyrimo stadijoje, todėl ikiteisminius tyrimus atliekančių pareigūnų bei jiems vadovaujančių prokurorų veiksmų intensyvumas, priklauso nuo kaltinamojo teisės, kad bylą per kuo trumpiausią laiką išnagrinėtų teismas, užtikrinimo bei teisingumo įgyvendinimo.

3.1.2. Proceso per kuo trumpiausią laiką raiška teisminiame bylos nagrinėjime

Per ilgai užsitęsęs bylos nagrinėjimas teisme gali lemti proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimą, o tai turi įtakos ne tik siekiui užtikrinti kaltinamojo teises, bet ir sprendžiant jo baudžiamosios atsakomybės klausimą. Todėl svarbu plačiau paanalizuoti šio principo raišką baudžiamąją bylą nagrinėjant teisme.

Pirmiausia, vertėtų aptarti LR BPK įtvirtintas bylos parengimo nagrinėti teisme bei bendras nagrinėjimo teisme nuostatas, būtent principo per kuo trumpiausią laiką prasme. Kalbant apie teismo nagrinėjimo terminus, atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas nenumato jokio orientacinio ar maksimalaus bylos išnagrinėjimo termino. Tačiau baudžiamosios bylos išnagrinėjimo termino įvedimas nebūtų naudingas vien tik dėl to, kad nėra vienodų baudžiamųjų bylų. O tokio termino įvedimas neužtikrintų baudžiamosios bylos tinkamo išnagrinėjimo bei teisingumo įvykdymo. Šiuo atveju svarbus yra viso baudžiamojo proceso metu galiojantis kuo trumpiausio laiko principas. Šį principą įstatymo leidėjas dar kartą įtvirtina 2014 m. kovo 13 dieną papildytose LR BPK 242¹ straipsnio nuostatose. Šio straipsnio nuostatose, numatyta pareiga teismui rūpintis, „kad baudžiamoji byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpiausią laiką [...] ir darant kiek įmanoma mažiau teismo posėdžio pertraukų“. Kitos šio straipsnio dalys numato galimybę proceso dalyviams pateikti prašymą aukštesniajam teismui dėl termino nustatymo procesiniams veiksams atlikti, jeigu bylą nagrinėjantis teismas neatlieka procesinių veiksmų, kuriuos privalo atlikti per įstatyme nustatytus terminus. Svarbus momentas, kad tokį prašymą proceso dalyviai pateikia per bylą nagrinėjančią teismą. Aiškinamajame rašte numatyta, kad tokia proceso dalyviams suteikta teise siekiama, jog baudžiamosios bylos nagrinėjimas nebūtų vilkinamas bei teismai neturėtų galimybės nepagrįstai delsti atlikti reikiamus proceso

veiksmus¹⁵⁴. Kitaip sakant, bylą nagrinėjantis teismas, gavęs tokio pobūdžio skundą, turėtų atitinkamai reaguoti ir greitai (per septynias darbo dienas) išspręsti susidariusią problemą, kitu atveju prašymas bus persiunčiamas aukštesniajam teismui. Visa tai turėtų prisidėti prie principo per trumpiausią laiką tinkamo įgyvendinimo. Tačiau sutiktina ir su kita nuomone, kad įstatymo leidėjui nekonkretizavus, dėl kokių bylą nagrinėjančio teismo procesinių veiksmų neatlikimo, proceso dalyviai turi teisę pateikti prašymus, procesas gali užtrukti¹⁵⁵. Pavyzdžiui, jeigu proceso dalyviai teiks nepagrįstus prašymus, kurie bus perduodami nagrinėti aukštesniajam teismui.

Pažymėtina, kad LR BPK įtvirtina atskirus proceso veiksmų terminus, kurių turi būti laikomasi rengiantis nagrinėti bei nagrinėjant bylą teisme. Pavyzdžiui, LR BPK 231 straipsnyje numatyta, kad per dvi dienas nuo bylos gavimo teisme turi būti paskirtas teisėjas, kuris rengs bylą nagrinėti teisme bei, po jos perdavimo nagrinėti teisiamaajame posėdyje, ją nagrinės. Kitame LR BPK 240 straipsnyje yra numatyti konkretūs bylos perdavimo ir nagrinėjimo teisiamaajame posėdyje pradžios terminai, nustatant tam tikras išimtis sudėtingoms ar didelės apimties byloms, taip pat byloms, nagrinėjamos pagal iš anksto suderintą ir nustatytą teisiamaajame posėdžio grafiką. LR BPK 233 straipsnio 3 dalyje numatyta galimybė teisėjui, priimant nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje, toje pačioje nutartyje nurodyti bylos nagrinėjimo vietą ir laiką arba priimti sprendimą nagrinėti bylą pagal iš anksto suderintą ir nustatytą teisiamaajame posėdžio grafiką. Iš anksto suderintas ir nustatytas teisiamaajame posėdžio grafikas, leidžia bylas pradėti nagrinėti teisiamaajame posėdyje, nustatant tokį patį maksimalų terminą, kaip ir sudėtingoms ar didelės apimties byloms, t. y. „turi būti pradėtos nagrinėti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo teismo nutarties perduoti bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje priėmimo“. Todėl kelia abejonių, kad ši nuostata prisidės prie baudžiamojo proceso spartinimo, nors ir iš anksto nustatomas teisiamaajame posėdžio grafikas, tačiau pailginamas bylos nagrinėjimo teisiamaajame posėdyje pradžios terminas. Taip pat nagrinėjama byla gali būti atidėta ar pertraukta.

Svarbu paminėti 2014 m. kovo 13 d. LR BPK 243 ir 244 straipsnių pataisas, kuriose įtvirtinti maksimalūs terminai tarp teismo posėdžio pertraukų bei bylos nagrinėjimo atidėjimo. LR BPK 243 straipsnio 2 dalis numato, kad teisiamaajame posėdžio pertrauka negali trukti ilgiau kaip vieną mėnesį. Įstatymų leidėjas nustato maksimalią pertraukų tarp posėdžių trukmę, tai reiškia, kad teisiamaajame posėdžio pertrauka gali būti ir trumpesnė. Taip pat yra numatyti atvejai dėl kurių gali būti pratęstos teisiamaajame posėdžio pertraukos. Teisiamaajame posėdžio pertrauka gali būti pratęsta ne daugiau kaip vieną kartą dėl kaltinamųjų ir kitų į teismo posėdį šaukiamų asmenų neatvykimo dėl svarbių (numatytų LR BPK 37 straipsnyje) priežasčių. Teismo posėdžio

¹⁵⁴ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 102, 243, 244, 261, 273, 314, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymo projektas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/130531/07.pdf>.

¹⁵⁵ Goda, G., *supra* note 53, p. 105.

pertrauka taip pat gali būti skelbiama iki to laiko, kol bus atlikti tam tikri numatyti veiksmai (atlikta teismo paskirta ekspertizė, specialisto tyrimas ar bus įvykdytas teisinės pagalbos prašymas užsienio valstybei, kai teismas paveda prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui atlikti LR BPK numatytus procesinius veiksmus) arba išnyks iš anksto žinomos priežastys, dėl kurių buvo paskelbta pertrauka. Įdomu būtų plačiau aptarti, kokios aplinkybės gali būti priskiriamos prie iš anksto žinomų priežasčių, dėl kurių leidžiama paskirti ilgesnę negu mėnesio laiko teismo posėdžio pertrauka. Prie tokių priežasčių gali būti priskiriama, pavyzdžiui, iš anksto žinoma kaltinamojo liga, kurios gydymas užtruks ilgiau nei mėnesį laiko, taip pat gynėjo liga ar užimtumas, kituose, jau paskirtuose bylų nagrinėjimuose, taip pat teisėjo atostogos ar užimtumas. Šioje vietoje svarbu, kad teisėjai nepiktnaudžiautų įstatymo leidėjo jiems suteikta galimybe dėl iš anksto žinomų priežasčių, kurios neišnyks per mėnesį laiko (pavyzdžiui, teisėjo užimtumas, atostogos ir pan.), skirti kur kas ilgesnes teismo posėdžio pertraukas. Juo labiau, kad EŽTT vertinant ar nebuvo pažeistas proceso per kuo trumpiausią laiką reikalavimas, atsižvelgia į konkrečios bylos aplinkybes bei vertinamųjų kriterijų visumą, todėl nors ir pripažinus, kad tam tikras laikotarpis buvo vilkinamas dėl pareiškėjo elgesio (pavyzdžiui, kaltinamojo liga ar gynėjo užimtumas), nereiškia, kad pažeidimas negali būti pripažintas dėl to, jog teisėsaugos institucijos prisidėjo prie proceso trukmės.

Kalbant apie bylos nagrinėjimo atidėjimo trukmę, tai LR BPK 244 straipsnio 1 dalies nuostatos numato, kad ji negali būti ilgesnė kaip vienas mėnesis. Be to, bylos atidėjimas priklauso nuo į teisiamąjį posėdį neatvykusių šauktų asmenų, o esant tokiems pasikartojimams, teismas gali imtis atitinkamų priemonių problemai spręsti, pavyzdžiui, neatvykus kaltinamajam, jį atvesdinti, paskirti jam kardomąją priemonę ar ją paskirti griežtesne.

Pažymėtina, kad iki šiol galiojusiame LR BPK nebuvo numatyta maksimalios pertraukų tarp posėdžių bei bylos nagrinėjimo atidėjimo trukmės. Kaip jau minėta anksčiau, EŽTT vertindamas konkrečios bylos aplinkybes, atsižvelgia į ilgai užtrukusius bylos posėdžio atidėjimus ar pertraukų tarp teismo posėdžių trukmę, o tai lemia proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimą. Nuolatinės ir nepateisinamai ilgos teismo proceso pertraukos neatitinka proceso per kuo trumpiausią laiką principo, taip pat gali sutrukdyti ir teisingam bylos išsprendimui, nes tinkamas teisingumo įvykdymas galimas tik tuomet, kai teismai sprendimus priima dar nespėję pamiršti teismo salėje vykusio įrodymų tyrimo ar kitų procesinių įvykių¹⁵⁶. Aiškinamajame rašte teigiama, kad tokiu būdu „tikimasi, jog šios priemonės paspartins baudžiamųjų bylų nagrinėjimą teismuose ir sumažins visuomenės kritiką teismams dėl ilgų darbo pauzių nagrinėjamose

¹⁵⁶ Goda, G., *supra* note 53, p. 104.

bylose¹⁵⁷. Šių straipsnių galiojančios pataisos turėtų padėti išvengti baudžiamojo proceso vilkinimo, užtikrinti kaltinamojo teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką įgyvendinimą bei didinti visuomenės pasitikėjimą teismų darbu.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2014 m. kovo 13 d. LR BPK 314, 361, 362, 362¹, 364, straipsnių pataisos¹⁵⁸ numato galimybę tam tikrais atvejais, nagrinėjant vadinamuosius tarpinius procesinius klausimus, nerengti teismo posėdžio. Pavyzdžiui, teismo posėdis gali būti nerengiamas, siekiant pašalinti nuosprendžio vykdymo metu kylančias abejones ir neaiškumus dėl kokių nors techninių klaidų, kurios neturi reikšmės nuosprendžio esmei arba nagrinėjant skundus dėl teismo nutarties, susijusios su nuosprendžio vykdymu. Šių straipsnių pataisomis numatyta galimybė dažniau taikyti rašytinio proceso formą baudžiamajame procese. Tačiau, rašytinės proceso formos taikymas, nagrinėjant minėtus tarpinius proceso klausimus, galimas tik tuomet, jeigu nagrinėjami klausimai nepablogina nuteistojo padėties, priešingu atveju – turi būti rengiamas teismo posėdis. Aiškinamajame rašte nurodyta, kad „platesnės rašytinio proceso galimybės leis taupyti teismo ir kitų proceso dalyvių laiką, racionaliau panaudoti turimus išteklius, o sutaupytus – skirti greitesniam ir kokybiškesniam baudžiamųjų bylų nagrinėjimui iš esmės, kas šiandien yra viena didžiausių baudžiamosios justicijos problemų. [...] toks reguliavimas gali pagerinti aptariamų teismo sprendimų kokybę, nes sukuria galimybę išsiaiškinti priešingos šalies proceso dalyvių poziciją nagrinėjamu klausimu gavus jo atsiliepimą“¹⁵⁹. Be to, nereikėtų pamiršti, kad pasirinkus rašytinio proceso formą, turi būti užtikrinama proceso dalyvių teisių apsauga, kad nekiltų abejonių dėl galimai pažeistų jų teisių, todėl teismai per nustatytą terminą suinteresuotiems asmenims privalo pranešti, nagrinėjamo klausimo laiką bei apie teisę per atitinkamą laikotarpį pateikti atsiliepimus, pareiškimus dėl nušalinimo ir kitus prašymus.

Verta paminėti siekį teisėsaugos institucijoms pereiti prie integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos (IBPS)¹⁶⁰, t. y. elektroninės bylos (e. bylos). Šia sistema norima

¹⁵⁷ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 102, 243, 244, 261, 273, 314, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymo projekto [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17]. < http://www.lrv.lt/posed_medz/2013/130531/07.pdf>. Aiškinamajame rašte nurodyta, kad „viena iš egzistuojančių ir labai rimtų ilgo baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismuose priežasčių – ilgai trunkančios teismo posėdžio pertraukos, bylos nagrinėjimo atidėjimai [...]. Praktikoje pasitaikantys pavyzdžiai, kai teismas gegužės mėnesį paskelbia, jog kitas teismo posėdis vyks spalį, kelia abejonių dėl proceso greitumo principo turinio ir reikšmės suvokimo, planuojant baudžiamųjų bylų nagrinėjimą. [...] teismo posėdžio pertraukos terminus numato ir užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymai [...]“.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 102, 233, 240, 243, 244, 261, 273, 314, 323, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-03406.

¹⁵⁹ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 102, 243, 244, 261, 273, 314, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymo projekto [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17]. < http://www.lrv.lt/posed_medz/2013/130531/07.pdf>.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir nacionalinės teismų administracijos direktoriaus 2012 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 1V-702/I-294/6P-101-(1.1) „Dėl integruotos

sudaryti galimybę su baudžiamuoju procesu susijusius veiksmus perkelti į elektroninę erdvę. Tai reiškia, kad bus susietos policijos, prokuratūros ir teismų informacinės sistemos, o baudžiamoji byla perkelta į elektroninę erdvę, būtent visi procesiniai veiksmai bus forminami elektroninėje erdvėje, taip pat ši sistema bus susieta su kitais naudojamais duomenų registrais. Tikimasi tokiu būdu paspartinti teisėsaugos institucijų tarpusavio bendradarbiavimą, ši sistema leis greičiau rengti dokumentus ar priimti atitinkamus sprendimus (pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartį dėl leidimo klausytis asmenų pokalbių galės priimti daug greičiau, t. y. nereikės fiziškai vežti baudžiamosios bylos į teismą, nes prokuroro prašymas ikiteisminio tyrimo teisėjui bus pateikiamas elektroniniu būdu, teisėjui reikės tik prisijungti prie e. bylos ir įvertinti reikšmingus bylos duomenis bei priimti nutartį). Ateityje ši sistema turėtų sumažinti finansines išlaidas, administracinio darbo sąnaudas. Tačiau šiuo metu kelia abejonių ar tai užtikrins spartesnę teisėsaugos institucijų pareigūnų darbą, pirmiausia dėl to, kad kol kas (pereinamuoju laikotarpiu, apie 3 metus) bus tiek elektroninis, tiek popierinis bylos variantas. Tai reiškia, kad teisėsaugos institucijų pareigūnai dirbs dvigubai, t. y. turės užpildytus procesinius dokumentus (pavyzdžiui, proceso dalyvių apklausas, akistatas, apžiūros ir pan., kuriuos savo parašu turi patvirtinti proceso dalyviai) atspausdinti, duoti pasirašyti proceso dalyviui ir vėl juos įkelti į elektroninę bylą. Kitas dalykas, keliantis daug abejonių yra elektroniniai parašai, norint pasirašyti e. byloje, proceso dalyvis privalo turėti elektroninį parašą. Šiuo atveju, nėra aišku kaip bus sprendžiamas klausimas, jeigu dalyvaujantis procese asmuo šio parašo neturės praėjus e. bylos įvedimo pereinamajam laikotarpiui. Be to, baudžiamosios bylos perkėlimas į elektroninę sistemą reikalauja ypatingo saugumo, taip pat didelių techninių resursų, turint omenyje, kokie yra baudžiamosios atsakomybės senaties terminai bei jau nutrauktos baudžiamosios bylos saugojimo terminai.

Taigi proceso per kuo trumpiausią laiką reikalavimų būtina laikytis visose baudžiamojo proceso stadijose. Tiek ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai, vadovaujantys prokurorai bei baudžiamąją bylą nagrinėjantys teismai privalo vykdyti savo funkcijas be nepateisnamų delsimų, panaudoti visas įstatymų leistinas priemones ir būdus tam, kad baudžiamojon atsakomybėn patekusio asmens teisė, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų, nebūtų pažeista.

3.2. Teisinės gynybos priemonės dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

Pirmiausia vertėtų aptarti teisės į veiksmingą teisinės gynybos nuo pernelyg ilgos proceso trukmės priemonę EŽTT praktikoje. EŽTT byloje *Kudla prieš Lenkiją*¹⁶¹, konstatavo, kad pernelyg ilgas bylos nagrinėjimas, nesant veiksmingos gynybos priemonės, kelia grėsmę tinkamam ir greitam teisingumo vykdymui. Todėl šios bylos sprendimu EŽTT numatė valstybėms dalyvėms pareigą užtikrinti nacionaliniuose įstatymuose veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kad, esant pažeistai asmens teisei į procesą per kuo trumpiausią laiką, ją pirmiausia galėtų ginti valstybės viduje. Šis sprendimas yra tiesiogiai susijęs su EŽTK 35 straipsnio 1 dalimi, kadangi jame numatyta, kad EŽTT nepriima nagrinėti bylos, jeigu pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, nėra išnaudojamos visos vidaus teisinės gynybos priemonės. Pagrindinis vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimo tikslas yra siekis, nacionalinėms valdžios institucijoms, pirmiausia teismams, išvengti tariamų EŽTK pažeidimų arba juos ištaisyti valstybės viduje. Svarbu, kad vidaus teisinės gynybos priemonės būtų veiksmingos. Europos Tarybos rekomendacijose dėl veiksmingų gynybos priemonių, skirtų dėl per ilgos proceso trukmės¹⁶², numatyta, kad šių priemonių įvedimas valstybėse narėse, sustiprins žmogaus teisių apsaugą bei EŽTK sistemos veiksmingumą, be kita ko, padės sumažinti paraiškų skaičių EŽTT. Taip pat rekomenduojama kokiomis priemonėmis turi būti siekiama valstybės viduje užtikrinti asmens dėl per ilgo proceso pažeistų teisių įgyvendinimą (pavyzdžiui, skiriant piniginę kompensaciją, nutraukiant bylą ar sumažinant sankciją). Tačiau EŽTT praktika nenumato, kokias būtent priemones turi įtvirtinti valstybė narė nacionalinėje teisėje, šiuo atveju jai suteikiama diskrecijos teisė, tačiau svarbu, kad tokios priemonės būtų veiksmingos. „Pats svarbiausias veiksmingumo kriterijus – ar tokia teisinės gynybos priemonė asmeniui būtų atkurtos pažeistos teisės ir skirta kompensacija, jei pažeidimas jau yra padarytas“¹⁶³.

Pažymėtina, jog EŽTT savo praktikoje pabrėžė, kad prevencinio pobūdžio priemonė yra pats veiksmingiausias būdas užkirsti kelią galimam pažeidimui¹⁶⁴. Šiuo atveju vertinant LR BPK, jau minėta, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje įtvirtinta galimybė ikiteisminį tyrimą nutraukti dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės. Tačiau tokio pobūdžio nuostatos nėra įtvirtintos ar taikomos teismo proceso metu t. y. LR BPK nereglamentuoja galimybės nutraukti

¹⁶¹ *Kudla v. Poland*, no. 30210/96, ECHR, 2000.

¹⁶² Recommendation of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings (adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010). [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-23]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>.

¹⁶³ Štarienė, L., *supra* note 2, p. 331.

¹⁶⁴ *Kudla v. Poland*, no. 30210/96, ECHR, 2000.

baudžiamąjį procesą dėl pernelyg ilgos proceso trukmės bylos nagrinėjimo teisme stadijoje. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 6 dienos nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K–181/2007¹⁶⁵. Kasaciniame skunde nuteistasis nurodė, kad ikiteisminis tyrimas buvo vilkinamas (baudžiamosios bylos tyrimas buvo sustabdytas, o po to atnaujintas, nebuvo pranešta, kokių pagrindų atnaujinta baudžiamoji byla, nors nuo nusikaltimų padarymo praėjo penkeri metai). Kasatoriaus nuomone, baudžiamasis procesas dėl pernelyg ilgo tyrimo turėjo būti nutrauktas. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl LR BPK 215 straipsnio taikymo konstatavo, jog „*baudžiamojo proceso įstatymas nesuteikia teismui teisės nutraukti baudžiamąją bylą BPK 215 straipsnio numatytu pagrindu*“¹⁶⁶.

Kai kurie autoriai (R. Merkevičius) teigia, kad kiekvienas baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas, turi teisę pagal įstatymo analogiją taikyti LR BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktą ir nutraukti bylą dėl pernelyg ilgos jos trukmės tais atvejais, kai iš esmės dėl baudžiamojo persekiojimo, teisingumo ar kitų valstybės institucijoms priskiriamų priežasčių baudžiamasis procesas trunka pernelyg ilgai, kai toks procesas reiškia EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą bei šio proceso ir jame taikytų priemonių įtaka kaltinamajam prilygsta bausmei, o toks pažeidimas laikomas savarankiška proceso kliūtimi tęsti procesą¹⁶⁷. Šiuo atveju autorės nuomonė labiau linksta prie šiuo klausimu jau pasisakytos autoriaus Godos G. nuomonės. „[...] mažai tikėtina, kad baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teismai išvelgs galimybę ir būtinybę bylos nagrinėjimo teisme metu vadovautis ikiteisminio tyrimo stadijai skirtomis procesinėmis taisyklėmis“¹⁶⁸. Todėl gali būti naudinga svarstyti galimybę baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme metu nutraukti procesą dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Žinoma, sprendžiant šį klausimą, turi būti atsižvelgiama į konkrečios bylos aplinkybes bei EŽTT numatytų vertinamųjų kriterijų visumą. Taigi, siekiant užkirsti kelią galimam pažeidimui baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme stadijoje, turėtų būti svarstoma galimybė šioje stadijoje įvesti prevencinio pobūdžio priemones.

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima pastebėti, kad asmens teisė į baudžiamąjį procesą per kuo trumpiausią laiką užtikrinama bausmės švelninimu. Bausmės švelninimas LR BK 54 straipsnio 3 dalies prasme turi būti suprantamas kaip kompensacinė priemonė, kuri gali būti naudojama bet kuriame teisme, tačiau teisme, kurio sprendimas negali būti apskūstas, ji turi būti naudojama¹⁶⁹. Priešingu atveju randasi galimybė ginti savo pažeistas

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 6 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–181/2007.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ Merkevičius, R. Įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką, užtikrinimas. *Teisė*. 2011, 80: 34-52, p. 48-49.

¹⁶⁸ Goda, G., *supra* note 53, p. 103.

¹⁶⁹ Nevera, A.; Jurgelaitienė, G., *supra* note 104, p. 178.

teises EŽTT, o pastarajam nagrinėjant skundą konstatuoti, kad yra pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis. Kitaip sakant, teismui nustačius, jog baudžiamosios bylos ikiteisminis tyrimas ir teisminis nagrinėjimas užtruko pernelyg ilgai, yra pagrindas švelninti kaltininkui skirtiną bausmę. Tačiau kokia apimtimi yra taikoma ši teisinės gynybos priemonė analizuojama toliau.

Kaip tinkamas vidaus teisinės gynybos priemonės pavyzdys yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-45/2007¹⁷⁰, kuris vertinamas kaip teismų praktika vėlesniuose teismų sprendimuose. Šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Konstitucinio Teismo praktika, konstatavo, kad *„teisingumo principas neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas iš svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų. [...] Baudžiamosios teisės paskirties (BK 1 straipsnis) kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Be to, įstatymų leidėjas, nustatydamas tokią sankciją už nusikalstamą veiką, turi kartu įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teismas, skirdamas bausmę už teisės pažeidimą, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas bylos aplinkybes ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę[...]. Šie iš konstitucinio teisingumo principo kylantys reikalavimai įtvirtinti BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punkte, 54 straipsnio 3 dalyje. „[...] Vadinasi, baudžiamoji atsakomybė – tai valstybės reakcija teisinėmis baudžiamosiomis, baudžiamosiomis procesinėmis prievartos priemonėmis į nusikaltimą, ribojančiomis šią veiką padariusio asmens teises ir laisves. Todėl baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika [...]“¹⁷¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įvertinęs visas aplinkybes, konstatavo, kad šioje baudžiamojoje byloje ikiteisminis tyrimas truko nepateisinamai, pernelyg ilgai, o kasatorių teisė ilgai nelikti nežinioje dėl savo likimo nebuvo užtikrinta. Taip pat nagrinėdamas šią bylą atsižvelgė į EŽTT jurisprudenciją, būtent nurodė, kad pagal EŽTT praktiką, tais atvejais, kai pripažįstama, kad byloje buvo nepateisinami procesiniai delsimai, viena iš tinkamų ir pakankamų teisinės gynybos dėl pernelyg ilgo proceso trukmės priemonių yra bausmės sumažinimas kaltinamiesiems.*

Tai reiškia, kad atsižvelgus į baudžiamosios bylos aplinkybių visumą ir konstatavus, kad asmens teisė į procesą per kuo trumpiausią laiką yra pažeista, yra pakankamas pagrindas skirti švelnesnę nei įstatymo numatytą bausmę, tokiu būdu užtikrinama asmens teisė į minėto principo reikalavimo pažeidimą bei kompensuojama patirta žala. Kitaip sakant, teismui yra

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 6 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2007.

¹⁷¹ *Ibid.*

suteikiama teisė savo nuožiūra nukrypti nuo baudžiamojo įstatymo imperatyvų, jeigu kitu būdu negalima pasiekti teisingumo. Teismui suteikiama laisvė taikyti baudžiamąjį įstatymą konkrečiu atveju, kadangi įstatymų leidėjas negali numatyti visų galimų situacijų.

Tačiau kalbant apie LR BK 54 straipsnio 3 dalies taikymą, kaip pagrindą užtikrinti įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą, teismų praktikoje suformuluota nuostata, kad minėtas straipsnis yra taikomas, jei yra išimtinės aplinkybės bei nėra pagrindo paskirti švelnesnę negu įstatymo numatytą bausmę pagal BK 62 straipsnį, o įstatymo numatytos bausmės paskyrimas būtų aiškiai neproporcingas konkrečiam baudžiamojo įstatymo pažeidimui, kaltininko asmenybei bei kitų bylos aplinkybių visumai. Be to, taikydamas BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas, teismas privalo konkrečiai nurodyti išimtinės aplinkybes, būtent, kad straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas šiam asmeniui už šios nusikalstamos veikos padarymą aiškiai prieštarautų teisingumo principui. Tai reiškia, kad konkrečioje byloje turi būti vertinama aplinkybių visuma t. y. kaltininko asmenybė, jo padaryta nusikalstama veika ir kitos aplinkybės, šiuo atveju, baudžiamojo proceso trukmė, kuri, kaip jau minėta, priklauso nuo teisėsaugos institucijų pareigūnų atliekamų veiksmų intensyvumo. Teismui konkrečioje byloje nustatius, kad aplinkybių visuma, kuri susijusi su daug mažesniu asmenybės ar pavojingumo vertinimu, rodo, kad bendrosios bausmės skyrimo taisyklės nėra pakankamos įgyvendinti teisingumo principą ir paskirti teisingą bausmę, tuomet taiko LR BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas.

Kaip pavyzdį, galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192/2011¹⁷². Kasacinis teismas nagrinėjo baudžiamojo proceso trukmės klausimą dėl didelės vertės svetimo turto iššvaistymo. Prokuroras skunde ginčijo Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį dėl netinkamo BK 54 straipsnio 3 dalies taikymo. Prokuroras teigė, kad byloje nebuvo išimtinių aplinkybių taikyti teisingumo principą ir vietoj laisvės atėmimo bausmės skirti LR BK 184 straipsnio 2 dalies sankcijoje nenumatytą bausmę – baudą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad nagrinėjamoje byloje vertinamasis laikotarpis yra nuo ikiteisminio tyrimo pradžios (t. y. 2004 m. lapkričio 19 d.) iki kasacinės bylos išnagrinėjimo (t. y. 2011 m. balandžio 12 d.), beveik šešeri metai penki mėnesiai. Nurodė, kad tai gana ilgas baudžiamosios bylos tyrimo ir jos nagrinėjimo laikotarpis, ypač atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos sudėtingumą. Byla nebuvo vertinama kaip sudėtinga, nes nusikalstama veika susideda tik iš vieno epizodo, neturi sudėtingo nusikaltimo mechanizmo ar tarptautinio elemento, jos padarymu buvo įtariamas, vėliau kaltinamas ir nuteistas tik vienas asmuo, kuris viso baudžiamosios bylos tyrimo ir nagrinėjimo metu nesislapstė (išskyrus pirmosios instancijos teisme), taip pat davė parodymus apie jam inkriminuotą veiką, o be to, byloje nėra didelio įrodymų kiekio, sudėtingos faktinės bei

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192/2011.

teisinės situacijos. Konstatavo, kad šešerių metų ir beveik penkių mėnesių baudžiamojo proceso laikas jau pats savaime negali būti laikomas adekvatus bylos sudėtingumui. Tai, kad proceso metu nuteistajam nebuvo taikytos procesinės prievartos priemonės, nepaneigia fakto, jog nuteistasis ilgą laiką turėjo gyventi netikrumo dėl baudžiamojo proceso prieš jį baigties būsenoje, nors ir suponuoja santykinai mažesnę proceso reikšmę jam. Tačiau mažesnis baudžiamojo proceso poveikis asmens situacijai nepaneigia jo teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką ir atitinkamų valstybės institucijų pareigų. Iš bylos aplinkybių matoma, kad nuteistojo įvykdytas nusikaltimas priskiriamas prie sunkių (LR BK 11 straipsnio 5 dalis) ir jo iššvaistyta pinigų suma yra didelė (200 000 Lt), tačiau civilinis ieškinytis dėl turtinės žalos atlyginimo byloje nepareikštas, asmenų, pripažintų nukentėjusiais, nėra, nuteistasis apibūdinamas tik teigiamai (praeityje nuteistas, nebaustas administracine tvarka, vedęs, turi šeimą, nuo ikiteisminio tyrimo ir teismo nesislapstė, nuo nusikalstamos veikos padarymo iki pat šiol jokių naujų veikų nepadarė). Be to, pažymėjo, kad nuo nusikaltimo padarymo (2001 m. spalio 18 d.) iki bylos išnagrinėjimo kasacinės instancijos teisme (2011 m. balandžio 12 d.) praėjo devyneri metai ir beveik penki mėnesiai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tai iš tiesų yra ilgas laikotarpis teisingumo vykdymo prasme, todėl konstatavo, kad nėra pagrindo paneigti apeliacinės instancijos teismo išvados, jog laisvės atėmimo bausmės paskyrimas šiuo atveju turėtų didesnę neigiamą poveikį, nei leistų pasiekti bausmės paskirtį, įtvirtintą LR BK 41 straipsnyje. Teisėjų kolegija konstatavo, kad, *„atsižvelgiant į byloje nustatytą aplinkybių, susijusių su padarytos veikos ir ją padariusio asmens pavojingumu, visumą bei pernelyg ilgą baudžiamojo proceso trukmę, dėl kurios buvo pažeista asmens teisė į įmanomai trumpiausią bylos procesą (EŽTK 6 straipsnio 1 dalis), nagrinėjamas atvejis gali būti vertinamas kaip išimtinis ir pateisinantis apeliacinės instancijos teismo sprendimą taikyti BK 54 straipsnio 3 dalį“*¹⁷³. Šioje situacijoje, atsižvelgus į bylos aplinkybių visumą (asmenybės, nusikalstamos veikos pavojingumą bei ilgą baudžiamojo proceso trukmę), proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimas yra būtent ta išimtinė aplinkybė, lemianti LR BK 54 straipsnio 3 dalies taikymą ir kaltininkui bausmės švelninimą. Iš to galima spręsti, kad išimtiniais atvejais, nepateisinamai ilga baudžiamojo proceso trukmė, gali lemti ir su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės paskyrimą. Tokiu būdu teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas lemia ir viešojo, visuomeninio intereso pažeidimą ta prasme, kad visuomeninis interesas, be kita ko, reikalauja tinkamos ir teisingos bausmės paskyrimo kaltininkui. Tai ir parodo būtinybę kompetentingoms valdžios institucijoms imtis visų įmanomų veiksmų, kad per kuo trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas bei išnagrinėta baudžiamoji byla teisme. Galima teigti, kad pernelyg ilga baudžiamojo

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192/2011.

proceso trukmė kenkia ne tik kaltininko interesams, bet, pavyzdžiui, didėja proceso išlaidos, nukenčia įrodymų kokybė bei patikimumas, mažėja visuomenės pasitikėjimas teisėsaugos institucijų veikla. Be to, proceso per kuo trumpiausią laiką pažeidimas kenkia ir bausmės skyrimo tikslui, nes jos tikslas pasiekiamas geriau, kai ji skiriama iš karto po nusikalstamos veikos padarymo.

Verta atkreipti dėmesį, kad galimybė švelninti bausmę dėl pernelyg ilgos baudžiamojo proceso trukmės siejama ne apskritai su proceso ilgumu, kaip tokiu, bet su konkrečios bylos aplinkybėmis. Teismui įvertinus konkrečios bylos aplinkybes bei EŽTT praktikoje taikomų vertinamųjų kriterijų visumą, nėra pagrindo taikyti bausmės švelninimą, jeigu baudžiamasis procesas užtruko dėl nuo ikiteisminio tyrimo ir teismo nepriklausančių aplinkybių. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 23 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-699/2015¹⁷⁴. Kasatorius skunde teigė, kad teismai dėl nepateisinamai ilgos baudžiamojo proceso trukmės turėjo vadovautis LR BK 54 straipsnio 3 dalimi ir nuteistajam paskirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. Skunde atkreipiamas dėmesys į tai, kad iki šiol trunka 2004 m. prasidėjęs baudžiamasis procesas, kuris jau viršija baudžiamajame įstatyme nustatytus senaties terminus už nuteistajam inkriminuotus nusikaltimus. Be to, kasatorius nurodė, kad baudžiamasis procesas užsitęsė ir dėl teisėsaugos institucijų veiksmų, nes Lietuvos generalinis prokuroras į Interpolą su teisinės pagalbos prašymu kreipėsi 2007 m. sausio 19 d., tačiau perdavimo procedūra nebuvo pradėta, nes prokuratūra neatsiuntė tinkamo Europos arešto orderio. Europos arešto orderis buvo pateiktas tik 2010 m. gegužės 24 d., pripažintas tinkamu ir pradėta asmens perdavimo procedūra. Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę ir įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimo aplinkybes, nustačius, jog yra pagrindas konstatuoti, kad pernelyg ilga proceso trukmė yra išimtinė aplinkybė, dėl kurios straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, gali būti skiriama švelnesnė bausmė. Buvo įvertinta atliktų tyrimo veiksmų apimtis ir jų sudėtingumas (byloje buvo apklausti net 27 liudytojai, specialistė, pateikta specialisto išvada, kaltinamajame akte nurodyti kaltinimai dėl trijų nusikalstamų veikų padarymo (sukčiavimo, nusikalstamo bankroto, apgaulingo apskaitos tvarkymo) ir visa bylos medžiaga (aplinkybė, kad nuteistasis nuo 2004 m. rugsėjo 11 d. iki 2012 m. gegužės 23 d. slapstėsi užsienyje). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog „*nėra pagrindo nesutikti su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nagrinėjamoje byloje ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas užtruko dėl nuo ikiteisminio ir teismo nepriklausančių aplinkybių. Taigi*

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-699/2015.

konstatuoti, kad teismai, netaikydami BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatų, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, teisėjų kolegija neturi teisinio pagrindo“¹⁷⁵. Tai dar kartą pabrėžia, kad būtent teisėsaugos institucijų pareigūnų atliekamų veiksmų intensyvumas gali turėti įtakos teismų priimamiems sprendimams, kaltu pripažinto asmens teisinei padėčiai baudžiamosios atsakomybės individualizavimo prasme.

Pažymėtina, kad, norint taikyti teisingumo principą ir skirti švelnesnės bausmės rūšį dėl pernelyg ilgos proceso trukmės, teismas privalo išaiškinti ir nustatyti ar tam yra pagrindas. Teismas turi pagrįstai įvertinti konkrečios bylos aplinkybes, atsižvelgdamas į visus, jau minėtus, EŽTT nustatytus vertinamuosius kriterijus ir konstatuoti priežastis, lėmusias ilgą bylos procesą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. vasario 18 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2014 panaikino Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 5 d. nuosprendį ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka dėl to, kad apeliacinės instancijos teismo motyvai nepateikė išsamaus ir argumentuoto atsakymo į apeliaciniuose skunduose išdėstytus teiginius dėl bylos per ilgo proceso trukmės ir teisingumo principo taikymo, o tai buvo pagrindinis trūkumas laikytinas esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu, kuris sukliudė teismui išnagrinėti apeliacinio skundo argumentus bei priimti pagrįstą ir teisingą sprendimą¹⁷⁶. Byloje nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas nuteistųjų skundų argumentus dėl per ilgo bylos proceso, konstatavo, jog ikiteisminis tyrimas byloje truko ketverius metus, o bylos nagrinėjimas teisme iki nuosprendžio priėmimo šiek tiek daugiau kaip ketverius ir aštuonis mėnesius apeliacinės instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija motyvuose nurodė, kad aštuonerių metų laikas yra ilgas, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad byla daugiaepizodė, keletas kaltinamųjų, byla buvo atidedama ir dėl kaltinamųjų ligos, kaltinamųjų gynėjų prašymų nagrinėjimo, todėl nenustačius nepateisinamo institucijų delsimo ar kitokių nekvalifikuotų veiksmų kolegija pripažino, kad nėra pagrindo švelninti bausmę remiantis šia aplinkybe. Šiuo atveju kasacinis teismas konstatavo, kad „Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet tokius teismo sprendimus, kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija [...]. Baudžiamosios teisės paskirties (BK 1 straipsnis) kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-699/2015.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2014.

šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija)¹⁷⁷. Tai dar kartą pabrėžia būtinybę, nustatyti visas priežastis, lėmusias ilgą bylos procesą. Kasacinis teismas vertindamas apeliacinio teismo argumentus dėl ilgos proceso trukmės, konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas lakoniškai nurodė, jog bylos proceso metu nebuvo nustatyta institucijų delsimo faktų vykdant proceso veiksmus, taip pat nenurodė argumentų, patvirtinančių, jog nuteistieji stengėsi vilkinti bylos procesą, o tokios išvados negali būti pripažintos išsamiais ir atskleidžiančiomis ilgo proceso priežastis. „*Tai, kad proceso dalyviai aktyviai naudojami procesinių veiksmų apskundimo teise, negali būti pagrindu pripažinti, jog dėl jų kaltės užsitęsė bylos tyrimas ir nagrinėjimas teisme. [...] Nebuvo nustatyta, ar ilgą bylos tyrimą lėmė didelis skaičius sudėtingų procesinių veiksmų, nesiaiškinta, ar jie buvo atliekami operatyviai ir racionaliai pagal būtinumą, ar atlikti proceso veiksmai, dėl kurių užtruko procesas, buvo reikšmingi priimant nuosprendį. Nebuvo nustatyta, ar bylos nagrinėjimas teisme vyko glaustu grafiku, ar nebuvo nepagrįstų atidėjimų, labai ilgų intervalų tarp posėdžių ir pan.*“¹⁷⁸. Kitaip tariant, teismui nepakanka abstrakčiai teigti, jog yra ar nėra pagrindo taikyti švelnesnės bausmės baudžiamajam procesui užsitęsęs pernelyg ilgai. Teismas vykdydamas teisingumą privalo ne tik atsižvelgti į konkrečios bylos aplinkybes bei EŽTT vertinamųjų kriterijų visumą, bet ir tinkamai išaiškinti priežastis, lėmusias vienokį ar kitokį jo sprendimą. Kitas svarbus momentas, kad proceso per kuo trumpiausią laiką reikalavimo užtikrinimas negali suvaržyti proceso dalyvių naudojimąsi jiems suteiktomis procesinėmis teisėmis. Todėl toks laikotarpis, kur proceso dalyviai (pavyzdžiui, kaltinamieji ar jų gynėjai) aktyviai naudojami procesinėmis teisėmis, negali būti vertinamas kaip kaltininko elgesys, lemiantis ilgą proceso trukmę.

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad teismui nustatčius teisės į įmanomai trumpiausią laiką pažeidimą, dar nereiškia, kad bausmė bus sušvelninta būtent taip kaip to prašo asmuo, kurio teisė yra pažeista. Kaip jau minėta, teismų praktikoje LR BK 54 straipsnio 3 dalis taikomas tik išimtiniais atvejais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. kovo 17 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2015, nagrinėjo baudžiamojo proceso trukmės klausimą dėl organizuotos grupės apgaule savo naudai įgijus didelės vertės svetimą turtą, taip pat dėl vieno iš nuteistųjų neteisėto panaudojimo tikrus mokėjimo instrumento identifikavimo duomenis, atliekant finansines operacijas svetimu mokėjimo instrumentu bei neteisėtą įgijimą, laikymą ir panaudojimą svetimo mokėjimo instrumento finansinei operacijai inicijuoti. Vienas iš nuteistųjų kasaciniame skunde teigė, kad ilgiau nei šešerius metus trunkantis procesas buvo stiprus dvasinis išgyvenimas, dėl kurio jis patyrė neigiamų padarinių. Todėl jo nuomone, teismas, pripažinęs, kad dėl pernelyg

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2014.

¹⁷⁸ *Ibid.*

ilgos proceso trukmės buvo pažeista jo teisė į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, privalėjo bent iš dalies šį pažeidimą ištaisyti, pritaikydamas BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas, be to, paskirti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę arba bent jau sutrumpinti numatytos laisvės atėmimo bausmės laiką ir paskirti minimalią laisvės atėmimo bausmę. Anot kasatoriaus, apeliacinės instancijos teismo paskirta subendrinta bausmė gerokai viršija griežčiausios skirtinos bausmės minimalią ribą ir tokia bausmė ne tik, kad net iš dalies nekompensuoja dėl tokios ilgos proceso trukmės jo patirtų dvasinių išgyvenimų, bet ir paskirta pažeidžiant BK 54 straipsnyje numatytas bausmės skyrimo taisykles, todėl yra neteisinga. Prokuroras atsiliepime į kasacinį skundą nurodė, kad teismas, spręsdamas šių nuostatų taikymo klausimą, tinkamai įvertino visus kriterijus, pagrindžiančius švelnesnės nei sankcijoje numatytos bausmės skyrimą, ir argumentuotai nurodė, kad vien tik ilgos proceso trukmės požymis, šioje byloje yra nepakankamas. Kasacinis teismas nurodė, kad nagrinėjamoje byloje ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme truko šešerius metus (t. y. ketverius metus truko ikiteisminis tyrimas, dvejus metus – bylos procesas teisme). Vertindamas kasatoriaus argumentus, pažymėjo, kad kasaciniame skunde kasatorius iš esmės pakartojo tuos pačius argumentus, kuriuos buvo nurodęs ir apeliaciniame skunde. Vertindamas apeliacinės instancijos teismo motyvus nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas išsamiai išanalizavo bylos medžiagą, visas bylos aplinkybes ir konstatavo, kad šioje baudžiamojoje byloje buvo nepagrįstų delsimų, už kuriuos atsakingos valstybės institucijos. Ikiteisminio tyrimo metu didžioji dalis procesinių veiksmų, įskaitant ir specialistų tyrimus, kurie paprastai trunka ilgai, buvo atlikti 2008 metais, o byla į teismą buvo perduota tik 2011 metais. Iš bylos medžiagos matyti, kad 2009 ir 2010 metais ikiteisminio tyrimo veiksmai iš esmės nebuvo atliekami. Todėl apeliacinės instancijos teismas nurodė, jog jau ikiteisminio tyrimo stadijoje buvo pažeista nuteistųjų teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Kasacinis teismas konstatavo, kad teismų praktikoje suformuota nuostata, jog ilga proceso trukmė gali lemti ne vien tik švelnesnės už sankcijos vidurkį bausmės taikymą, bet gali būti pagrindas skirti švelnesnę už sankcijoje numatytą minimalią bausmę¹⁷⁹.

„Išvada dėl galimybės švelninti bausmę, atsižvelgiant į pernelyg ilgą procesą konkrečioje baudžiamojoje byloje, daroma įvertinus bausmės skyrimui reikšmingas aplinkybes kartu su įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimo aplinkybėmis. [...] Tokia išvada savaime nelemia BK 54 straipsnio 3 dalies taikymo. Be to, teisėjų kolegija pažymėjo, jog teisės į įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo nustatymas nereiškia, kad bausmė bus sušvelninta būtent taip, kaip prašo asmuo, kurio teisė pažeista. [...] bausmė laikoma teisinga tada, kai ji atitinka padarytos veikos ir kaltininko asmenybės pavojingumą. Taikant BK 54 straipsnio 3 dalį svarbu

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 17 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2015.

*ir tai, kad kaltininko asmenybės ir (ar) jo padarytos veikos vertinimas suponuotų išvadą, jog sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas už nusikaltimą, padarytą byloje nustatytais aplinkybėmis, nebūtų teisingas*¹⁸⁰. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas, paskirdamas kaltinamajam pagal LR BK 182 straipsnio 2 dalį gerokai mažesnę už sankcijoje numatytos bausmės vidurkį laisvės atėmimo bausmę, o pagal LR BK 214 straipsnio 1 dalį ir 215 straipsnio 1 dalį laisvės atėmimo bausmės, artimas sankcijos minimumui, įvertino pernelyg ilgos proceso trukmės faktą, nuteistojo asmenybę bei jo padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą. Šiuo atveju buvo konstatuota, kad pagal byloje nustatytų aplinkybių visumą, laisvės atėmimo bausmė yra teisinga ir vienintelė atitinka bausmės paskirtį. Šioje byloje LR BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatų taikymas prieštarautų teisingumo principui. Taigi papildomai kasatoriui bausmė nebuvo švelninama.

Tai dar kartą įrodo, kad teisėsaugos pareigūnų neveiklumas, kuomet ilgesnį laiką nepagrįstai neatliekami jokie proceso veiksmai, turi įtakos kaltininkui skiriant bausmę. Tačiau kokia apimtimi bus švelninama bausmė priklauso individualiu atveju, teismui įvertinus reikšmingas konkrečios bylos aplinkybes – nuteistojo asmenybę, jo padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą bei įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą.

Taigi, atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima teigti, kad ilga baudžiamojo proceso trukmė įtakos turi ne tik užtikrinant baudžiamajon atsakomybėn patekusio asmens teisę į procesą per kuo trumpiausią laiką, bet ir sprendžiant jo baudžiamosios atsakomybės klausimą, taip pat sukelia neigiamą visuomenės požiūrį į teisėsaugos institucijų veiklą. Bausmės švelninimas, atsižvelgiant į įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą, laikomas tinkama ir pakankama teisinės gynybos priemone, dėl to ja pasinaudojęs kaltinamasis veiksmingai užtikrina savo pažeistas teises valstybės viduje. Tačiau kokia apimtimi ši priemonė bus taikoma, priklauso ne tik nuo tokio pažeidimo nustatymo, bet ir konkrečios bylos aplinkybių. Kitaip tariant, principas per kuo trumpiausią laiką įgyvendinamas kiekvienu individualiu baudžiamosios bylos atveju, įvertinus visas teisiškai reikšmingas aplinkybes, todėl teismas privalo nuosekliai ir išsamiai nustatyti aplinkybių visumą, lėmusią įmanomai trumpiausio laiko pažeidimą.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 17 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2015.

IŠVADOS

Atliktu tyrimu atskleidus Europos teisės veikimo mechanizmą nacionaliniam baudžiamajam procesui bei išanalizavus EŽTT ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką kontekste, darytinos tokios išvados:

1. Europos teisę bendrąją prasme galima suprasti kaip tarptautinę ir regioninę, tarptautinių Europos organizacijų, siauresne prasme – Europos Tarybos, ES ar nacionalinių valstybių teisę. Europos teisinę sistemą ir jos daromą įtaką baudžiamojo proceso teisei galima suskirstyti į keletą etapų: Europos Tarybos teisę, EŽTK teisę, pastarąją išskiriant į atskirą etapą, kadangi jos įtaka baudžiamojo proceso teisei juntama labiausiai, ir ES teisę.
2. Lietuvos baudžiamojo proceso teisės vystymąsi lėmė narystė Europos Taryboje, EŽTK ratifikavimas, įstojimas į ES. Kitaip sakant, visa baudžiamojo proceso raida turi būti vertinama, atsižvelgiant į Konstituciją, tarptautinius teisės aktus, susijusius su žmogaus teisių apsauga, ES teisės aktus bei teismų praktiką. Siekis sukurti bendrą mechanizmą, garantuojantį ir ginantį žmogaus teises ir laisves, suderinti LR BPK nuostatas su ES teise ir kitais tarptautiniais įsipareigojimais, užtikrinti valstybių narių bendradarbiavimą konkrečioje baudžiamosios justicijos srityje, lemia nuolat vykstančius nacionalinėje teisėje teisėkūros ir atitinkamus teisės taikymo procesus.
3. Svarbų vaidmenį Lietuvos baudžiamajam procesui ir teisėkūrai atlieka Europos Tarybos priimami privalomieji ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, kurių gausa tiek baudžiamojo proceso srityje, tiek skirta EŽTK įgyvendinimui, skatina tobulėti teisinėje erdvėje, stiprina EŽTK sistemos veiksmingumą, žmogaus teisių apsaugą, o tai mažina EŽTT paraiškų šiuo klausimu skaičių. EŽTK taikymo ir veikimo ypatumai nacionalinio baudžiamojo proceso srityje yra svarbūs tuo, kad jie lėmė atitinkamų teisės aktų pasikeitimus. EŽTK Lietuvos teisėje yra taikoma tiesiogiai ir kaip tarptautinė sutartis turi viršenybę prieš LR BPK ir kitus įstatymus, ji ypač reikšminga baudžiamajam procesui, kadangi jos nuostatomis remiamasi ne tik bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose, bet ir Konstitucinio Teismo nutarimuose. ES teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui pasireiškia per siekį suvienodinti nacionalinę teisę su ES teise, nustatant tam tikrus minimalius standartus baudžiamojo proceso srityje, per siekį plėsti abipusio pripažinimo principą, tokiu būdu stiprinant veiksmingą valstybių narių teisinio bendradarbiavimo mechanizmą bei užtikrinant pagrindinių teisių apsaugą.
4. Viena iš pagrindinių asmens teisių yra laikoma teisė į teisingą teismą, kuri kyla ne tik iš Konstitucijos, bet yra įtvirtinta EŽTK, kas leidžia teigti, kad ši teisė tiesiogiai kildinama iš Europos teisės. Daugiausia įtakos nacionaliniam baudžiamajam procesui padarė EŽTK ir EŽTT, kurių reglamentavimo ir teismo nagrinėjimo dalykas tiesiogiai siejami su teise į

teisingą baudžiamąjį procesą. Iš teisės į teisingą teismą kylančių teisės aiškinimo ir taikymo problemų įgyvendinimas lemia Lietuvos teismų ir kitų valdžios institucijų atitinkamus veiksmus. Vieno iš šios teisės elementų – proceso per kuo trumpiausią laiką principo analizė leidžia pažvelgti į EŽTK ir jos oficialaus aiškintojo EŽTT, daromą įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui.

5. Procesas per įmanomai trumpiausią laiką – bene tiksliausiai nusakantis šį principą pavadinimas. Teisingas bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, užtikrina savalaikį baudžiamojo proceso veiksmų atlikimą visose bylos stadijose, apsaugo įtariamųjų ar kaltinamųjų emocinę būklę nuo ilgo nežinojimo apie savo tolimesnį likimą, suteikia asmenims pasitikėjimo visa teisine sistema bei užkerta kelią EŽTK pažeidimams. Šio principo turinys atskleidžiamas konkrečios baudžiamosios bylos aplinkybių analizės metu, atsižvelgiant į EŽTT praktikoje nusistovėjusius baudžiamojo proceso trukmės vertinimo kriterijus, žinoma, nepamirštant šio principo galiojimo ribų.
6. EŽTT proceso trukmę vertina pagal pakankamai aiškiai suformuluotus ir jurisprudencijoje nustatytus kriterijus: bylos sudėtingumą, kompetentingų valdžios institucijų elgesį, pareiškėjo elgesį ir proceso įtaką pareiškėjui. Nors ir vertinamų kriterijų turinys nėra galutinis ir priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, tačiau EŽTT praktikos išmanymas ir tinkamas pritaikymas kiekvienu atveju, neturėtų lemti reikalavimo, atlikti procesą per įmanomai trumpiausią laiką, pažeidimo.
7. Proceso per įmanomai trumpiausią laiką principas yra įtvirtintas Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme, kuris taikomas ir įgyvendinamas ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu, numatant konkrečius ikiteisminio tyrimo, atskirų proceso veiksmų atlikimo terminus, taikant prevencinio pobūdžio priemonę, taip pat šį principą netiesiogiai įtvirtinant kituose LR BPK straipsniuose. Be to, šio principo raišką praktikoje galima sieti ir su ikiteisminių tyrimų skirstymu į prioritetinius ar siekiu teisėsaugos institucijoms pereiti prie integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos.
8. Išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, galima daryti išvadą, kad ilga baudžiamojo proceso trukmė įtakos turi ne tik užtikrinant baudžiamojon atsakomybėn patekusio asmens teisę į procesą per kuo trumpiausią laiką, bet ir sprendžiant jo baudžiamosios atsakomybės klausimą, taip pat sukelia neigiamą visuomenės požiūrį į teisėsaugos institucijų veiklą. Bausmės švelninimas, atsižvelgiant į įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą, laikomas tinkama ir pakankama teisinės gynybos priemone, dėl to ja pasinaudojęs kaltinamasis veiksmingai užtikrina savo pažeistas teises valstybės viduje. Tačiau kokia apimtimi ši priemonė bus taikoma, priklauso ne tik nuo tokio pažeidimo nustatymo, bet ir konkrečios bylos aplinkybių.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymą Nr. I-300 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymo Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ 14 punktą ir išdėstyti taip: „14. *Ikiteisminio tyrimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo galimo įtariamojo nustatymo momento ir skaičiuojamas iki ikiteisminio tyrimo nutraukimo ar pabaigimo kaltinamojo akto, prokuroro pareiškimo dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo ar dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka, prokuroro nutarimo perduoti bylą teismui spręsti dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo surašymu*“. Tai reiškia, ikiteisminio tyrimo terminas skaičiuojamas nuo to momento, kai asmuo sužinojo, kad yra įtariamas padaręs nusikalstamą veiką (t. y. kaltinimo sąvoką suprantant plačiau, pagal EŽTT praktiką).
2. Siūloma papildyti LR BPK 215 straipsnį nauja 3 dalimi: „*Nagrinėjant skundą ikiteisminio tyrimo teisėjas turi atsižvelgti į svarbių bylos aplinkybių visumą: bylos sudėtingumą, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno atliekamų procesinių veiksmų intensyvumą, įtariamojo elgesį bei jo padėtį proceso metu*“.
3. Siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymo Nr. I-179 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. I-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo 7 punktą ir išdėstyti taip: „7. Surašyti kaltinamąjį aktą, kai yra atlikti LR BPK 218 straipsnyje numatyti veiksmai, prokuroras privalo per 5 darbo dienas. *Šį terminą dar 5 darbo dienoms rezoliucija gali pratęsti prokuroro vadovas, bet ne daugiau kaip du kartus*. Tuo atveju, kai LR BPK 218 straipsnio 1 ir 2 dalyje numatytus veiksmus atliko ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kaltinamojo akto surašymo terminas skaičiuojamas nuo ikiteisminio tyrimo medžiagos gavimo prokuratūroje dienos. Jeigu proceso dalyviai susipažinę su ikiteisminio tyrimo medžiaga, pateikė prašymus papildyti ar nutraukti ikiteisminį tyrimą, kaltinamojo akto surašymo terminas skaičiuojamas nuo tokių prašymų atmetimo dienos“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014, su vėlesniais pakeitimais.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 113-5748.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 124-6289.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 102, 233, 240, 243, 244, 261, 273, 314, 323, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-03406.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-05570.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 68¹ straipsniu ir kodekso priedo pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-16788.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1, 73, 121, 122, 342 straipsnių ir priedo pakeitimo ir kodekso papildymo 365⁵ straipsniu įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-17304.
9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas, *Valstybės žinios*. 1999, Nr. VIII-1248.
10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymas Nr. I-179 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. I-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos ir rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 134-5443.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir nacionalinės teismų administracijos direktoriaus 2012 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 1V-702/I-294/6P-101-(1.1) „Dėl integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 115-5846.
12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. I-300 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymo Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 118-5966.

13. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos generalinio komisaro 2014 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. 207/5-V-1061 „Dėl policijoje atliekamų ikiteisminių tyrimų prioritetų nustatymo aprašo patvirtinimo“. Lietuvos kriminalinės policijos biuras. *Teisės aktai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-10]. <http://lcpb.policija.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=2>.
14. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 20897.
15. Teisėjų Tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimas Nr. 13P-52-(7.1.2) „Dėl Teismų Tarybos 2004 m. spalio 8 d. nutarimo Nr. 276 „Dėl teismų veiklos statistinių rodiklių skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-11]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teiseju-taryba/nutarimai/173/2015-01/p760>>.

Tarptautiniai teisės aktai

16. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390.
17. Protokolas Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (2013 m. birželio 24 d.). *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-22]. <http://rv-atstovas-eztt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_15_vertimas.pdf>.
18. Protokolas Nr. 16, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (2013 m. spalio 2 d.). *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-22]. <http://rv-atstovas-eztt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_16_vertimas.pdf>.
19. Europos Tarybos statutas (1949). *Valstybės žinios*. 2002-02-06, Nr. 13-481.
20. Europos konvencija dėl ekstradicijos (su papildomais protokolais) (1957). *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819.
21. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (su papildomais protokolais) (1959). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 33-762.
22. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo (1972), *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 10-241.
23. Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo (1977). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 18-459.
24. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. REC (2002) 13 „Dėl Europos Žmogaus teisių konvencijos teksto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos skelbimo ir

- platinimo valstybėse narėse“, *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/europos-tarybos-ministru-komiteto-rekomendacijos>>.
25. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. REC (2004) 6 „Dėl vidaus teisinių gynybos priemonių tobulinimo“, *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Autentiškas vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/europos-tarybos-ministru-komiteto-rekomendacijos>>.
26. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgements of the European Court of Human Rights (adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008). *Council of Europe* [interaktyvus]. 2014, [žiūrėta 2015-01-19]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=COE>>.
27. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings (adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010). *Council of Europe* [interaktyvus]. 2014, [žiūrėta 2015-01-19]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>.
28. Braitoto deklaracija (2012 m. balandžio 20 d.). *Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme* [interaktyvus]. Neoficialus vertimas [žiūrėta 2015-01-19]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/deklaracijos-del-europos-zmogaus-teisiu-teismo-ateities>>.
29. Amsterdamo sutartis (1997). *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>.
30. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis) (1992). *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>.
31. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. [2007] OL C 306. (Išsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.). *Europos Sąjunga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2015-01-25]. <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_lt.htm>.
32. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2010). [2010] OL C 83/389.
33. Europos Sąjungos sutarties ir dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija (2012). [2012] OL C 326.
34. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 2002/584.
35. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/909/TVR, dėl nuosprendžių baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo taikymo skiriant laisvės atėmimo bausmes ar su laisvės atėmimu susijusias priemones, siekiant jas vykdyti Europos Sąjungoje [2008] OL L 327, iš

- dalis pakeistas 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR. [2009] OL L 81.
36. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto gauti daiktus, dokumentus ir duomenis siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose. [2008] OL, L 350/72.
 37. Tarybos pamatinis sprendimas 2009/829/TVR dėl tarpusavio pripažinimo principo taikymo sprendimams dėl kardomųjų priemonių Europos Sąjungos valstybėse narėse kaip alternatyvos kardomajam kalinimui. [2009] OL L 294/20.
 38. Tarybos pamatinis sprendimas 2009/948/TVR, dėl jurisdikcijos įgyvendinimo kolizijų baudžiamuosiuose procesuose prevencijos ir sprendimo. [2009] OL L 328/42.
 39. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese. [2012] OL L 142/1.
 40. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimą žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese. [2010] OL L 280/1.
 41. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu. [2013] OL L 294/1.
 42. Europos Komisijos rekomendacija 2013/C 378/03 dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese. [2013] OL C 378/03.
 43. Europos Komisijos rekomendacija dėl procesinių garantijų pažeidžiamiems asmenims, įtariamais ar kaltinamiems baudžiamosiose bylose. [2013] OL C 378/02.
 44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 59-1660.
 45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės ekstradicijos sutartis. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-559.
 46. Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinės, šeimos ir baudžiamosiose bylose. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 7-189.
 47. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-20]. <<http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-1997-89-555-u>>.
 48. Tarybos 2009 m. lapkričio 30 d. rezoliucija 2009/C 295/01 dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti. [2009] OL C 295/01.
 49. Europos Vadovų Taryba. Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labai ir saugumui (2010/C 115/01). [2010] OL C 115/1.

50. *Žalioji knyga. Tarpusavio pasitikėjimo Europos teisingumo erdvėje didinimas. Žalioji knyga dėl ES baudžiamojo teisingumo teisės aktų taikymo laisvės atėmimo srityje* (pateikta Europos Komisijos). Briuselis 2011-06-14. KOM (2011) 327 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-28]. <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/LT/1-2011-327-LT-F1-1.Pdf>>.
51. Europos Vadovų Tarybos 2014 m. birželio 26–27 d. išvados [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-26]. <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2079%202014%20INIT#page=15>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

52. 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
53. 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 80-2423.
54. 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas „Dėl prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. įstatymo Nr. I-947 redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos Respublikos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 2.4 neprieštarauja Lietuvos Respublikos konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 4 punktui ir 6 straipsnio 1 dalies 13 punktui“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1679.
55. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies, 234 straipsnio 5 dalies, 244 straipsnio 2 dalies, 407 straipsnio, 408 straipsnio 1 dalies, 412 straipsnio 2 ir 3 dalių, 413 straipsnio 5 dalies, 414 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
56. 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos

Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos respublikos žemės įstatymo nuostatomis“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 30-1050.

57. 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 119-6005.

Specialioji literatūra

58. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2014.
59. Birmontienė, T. Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė doktrina. *Regnum Est. 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. *Mykolo Romerio universitetas* [interaktyvus]. 2015, [žiūrėta 2015-01-20]. <<http://ebooks.mruni.eu/reader/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166/381>>.
60. Goda, G. Protingumo kriterijus baudžiamajame procese. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų, recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
61. Goda, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
62. Jarašiūnas, E., et. al. *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

63. Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 17-27.
64. Jurka, R. Europos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
65. Jurka, R. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*. 2009, Nr. 1 (63): 54-74.
66. Jurka, R., et. al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
67. Jurka, R.; Melničenko, S.; Randakevičienė, I. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
68. Katuoka, S. Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės santykio klausimu. *Jurisprudencija*, 2013, 20(3): 841-851.
69. Levon, J.; Veršekys, P. Įtariamųjų ir kaltinamųjų teisių Lietuvos baudžiamajame procese stiprinimas: perspektyvinė analizė Europos Sąjungos teisėkūros kontekste. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
70. Merkevičius, R. Įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką, užtikrinimas. *Teisė*. 2011, 80: 34-52.
71. Nevera, A.; Jurgelaitienė, G. Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, t. 4: 160-184.
72. Štarienė, L., *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
73. Švedas, G. Europos Tarybos baudžiamosios teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai justicijai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2014.
74. Trechsel, S.; Summers, J. S., *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
75. Urbaitė, L., Valstybės pozityvių pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3): 123-144.
76. Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *VU mokslo darbai. Teisė*. 2014, 90: 188-210.
77. White, R. C. A.; Ovey C., *The European Convention of Human Rights. Fifth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
78. Zappala, S. *Human Rights in International Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

79. *Adolf v. Austria*, no. 8269/78, ECHR 1982.
80. *Colozza v. Italy*, no. 9024/80, ECHR 1985.
81. *Deweer v. Belgium*, no. 6903/75, ECHR 1980.
82. *Eckle v. Germany*, no. 8130/78, ECHR 1982.
83. *Foti and others v. Italy*, no. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77, ECHR 1982.
84. *Grauslys v Lithuania*, no. 36743/97, EŽTT 2000. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-07]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/GRAUSLYS_2000_sprendimas.pdf>.
85. *Impar Ltd v. Lithuania*, no. 13102/04, ECHR 2010. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/IMPAR_2010_sprendimas.pdf>.
86. *Jėčius v. Lithuania*, no. 34578/97, EŽTT 2000. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-07]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/JECIUS_2000_sprendimas.pdf>.
87. *Josifas Fišmanas and GRIFLIT Ltd v. Lithuania*. no. 23523/05, ECHR 2013.
88. *Kowalenko v. Poland*. no. 26144/05, ECHR 2010.
89. *Kravtas v. Lithuania*, no. 12717/06, ECHR 2011. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KRAVTAS_2011_sprendimas.pdf>.
90. *Kudla v. Poland*, no. 30210/96, ECHR, 2000.
91. *Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius v. Lithuania*, no. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, ECHR 2008. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-10]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUOLELIS_BASRTOSEVICIUS_BUROKEVICIUS_2008_sprendimas.pdf>.
92. *Maneikis v. Lithuania*. no. 21987/07, ECHR 2011. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-12]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MANEIKIS_2011_sprendimas.pdf>.
93. *McFarlane v. Ireland*. no. 31333/06, ECHR 2012.
94. *Neumeister v. Austria*, no. 1936/63, ECHR 1968.
95. *Norkūnas v. Lithuania*. no. 302/05, ECHR 2009. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-10]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/NORKUNAS_2009_sprendimas.pdf>.
96. *Sizov v. Russia (No. 2)*. no. 58104/08, ECHR 2012.
97. *Slezėvicius v. Lithuania*, no. 55479/00, ECHR 2001. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-04]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SLEZEVICIUS_2001_sprendimas.pdf>.
98. *Smirnova v. Russia*, no. 46133/99; 48183/99, ECHR 2003.
99. *Stasevicius v. Lithuania*. no. 43222 /04, ECHR 2011.

100. *Šulcas v. Lithuania*, no. 35624/04, ECHR 2010. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-11]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/SULCAS_2010_sprendimas.pdf>.

Europos Teisingumo Teismo sprendimai

101. Byla C-26/62, *Van Gend en Loos* [1963] ECR 1.
102. Byla C-6/64, *Costa v Enel* [1964] ECR 585.
103. Byla C-106/77, *Amministrazione delle Finanze v Simmenthal Spa* [1978] ECR 0629-46.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija ir praktikos apibendrinimai

104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 6 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181/2007.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192/2011.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2014.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-699/2015.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 17 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-942/2015.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 42 “Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui“. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 42.

Kita literatūra

110. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 102, 243, 244, 261, 273, 314, 361, 362, 362¹, 364, 367, 440, 441, 442 pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 242¹ straipsniu įstatymo projektas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17] <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/130531/07.pdf>.
111. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166, 168, 171, 176 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto ir Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“. *Valstybės žinios*. 2010. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-17] <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372715>.
112. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2014-12-12 raštas Nr. (1.5.) 2T-1519 “Dėl Protokolo Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos

- konvencija, ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 16 ratifikavimo. *Lietuvos Respublikos Vyriausybė* [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-22]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2015/150114/06.pdf>.
113. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Teisės departamento 2013-12-02 pažyma Nr. NV-2177 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-28]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/131211/02.pdf>.
114. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Užsienio ir Europos Sąjungos reikalų skyriaus 2014-04-29 pažyma Nr. NV-1195 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo dėl LR įstatymo „Dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo“ LR baudžiamojo proceso kodekso 1, 73, 121, 122, 342 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo bei kodekso papildymo 365⁵ straipsniu įstatymo, LR baudžiamojo kodekso 9¹ straipsnio ir kodekso priedo pakeitimo įstatymo ir LR bausmių vykdymo kodekso 109 straipsnio ir kodekso 3 priedo pakeitimo įstatymų projektų pateikimo LR Seimui [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-26]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2014/140507/01.pdf>.
115. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-16]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/atstovo-veiklos-ataskaitos>>.
116. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-31]. <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/atstovo-veiklos-ataskaitos>>.
117. ES žodynas – Eurovac. *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus]. Seimo kanceliarija, 2008, [žiūrėta 2014-11-26]. <<http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Tyrimo esmė yra atskleisti Europos teisės veikimo mechanizmą nacionaliniame baudžiamajame procese, nagrinėjant atskirų Europos teisės etapų daromą įtaką. Tyrimo tikslas, susijęs su siekiu atskleisti Europos teisės įtaką Lietuvos baudžiamajam procesui per atskirų šio proceso principų analizę, konkrečiai analizuojant vieną iš teisės į teisingą teismą elementų – teisę į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Tyrime įvertinama šio principo daroma įtaka Lietuvos baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui bei analizuojant EŽTT ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, nustatomas tinkamas baudžiamojo proceso trukmės užtikrinimas.

Baudžiamojo proceso trukmė užtikrina ne tik asmens, kurio atžvilgiu vykdomas baudžiamasis procesas, teisę, kad jo byla būtų iširta ir išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką, bet turi įtakos teismų priimamiems sprendimams, kaltu pripažinto asmens teisinei padėčiai baudžiamosios atsakomybės individualizavimo prasme, taip pat sukelia neigiamą visuomenės požiūrį į teisėsaugos institucijų veiklą. Todėl svarbu yra suvokti EŽTK ir ją aiškinančios EŽTT praktikos svarbą baudžiamajam procesui, tinkamai užtikrinti baudžiamojo proceso trukmę bei atsiradus EŽTK pažeidimams juos pašalinti dar Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: Europos teisė, baudžiamasis procesas, baudžiamojo proceso trukmė.

The essence of the study is to reveal the European law mechanisms to the national criminal process, in the context of the European law individual periods influence. The objective is closely related to reveal the European law influence of criminal proceedings in Lithuania by the individual principles analysis, especially research one of the right to a fair trial element – the right to a trial within a reasonable time. This work goes on to explore this principle influence the legal regulation of the Lithuanian criminal proceedings, also analysis the European Court of Human Rights and Lithuanian Supreme Court jurisprudence allows to determination reasonable time of criminal proceeding.

Duration of criminal proceeding ensures not only the right of the suspect or accused to have his case investigated and analyzed within a reasonable time, but it also have influence on the decisions of the courts, and on the legal situation of the accused in terms of criminal responsibility customization, as well it causes negative public approach to law enforcement agencies. Therefore, it is important to understand the European Convention on Human Rights and the importance of European Court of Human Rights in criminal proceedings, it is important to ensure appropriate length of the criminal proceeding and if breaches of the ECHR will appear to remove them in Lithuania.

Keywords: European law, criminal proceeding, duration of criminal proceeding.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Europos teisės įtaka baudžiamajame procese

Natūralu, kad Lietuvai ratifikavus EŽTK bei įstojus į ES, atitinkamai formavosi ir nacionalinis baudžiamasis procesas. Tam reikšmės turėjo ir nusikalstamumas, kuris vis sparčiau plito tarptautiniu mastu. Baudžiamajam procesui įtakos turi ir kiti Europos Tarybos parengti teisės aktai, kurie padeda valstybėms narėms atitinkamai derinti savo vidaus įstatymus. Tačiau bene didžiausią įtaką nacionalinio baudžiamojo proceso plėtrai, tiek formaliąja, tiek materialiąja prasme turi EŽTK bei jos oficialaus aiškintojo EŽTT priimami sprendimai. Todėl Europos teisės veikimo mechanizmas leidžia atskleisti atskirų Europos teisės etapų įtaką nacionaliniam baudžiamajam procesui.

Magistriniame darbe analizuojant vieną iš teisės į teisingą teismą elementų - teisę į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, kurią įtvirtinta EŽTK 6 straipsnio 1 dalis, atskleidžiama šio principo samprata, turinys, supažindinama su proceso per kuo trumpiausią laiką vertinimu EŽTT jurisprudencijoje. Teisingas bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, užtikrina savalaikį baudžiamojo proceso veiksmų atlikimą visose bylos stadijose, apsaugo įtariamųjų ar kaltinamųjų emocinę būklę nuo ilgo nežinojimo apie savo tolimesnį likimą, suteikia asmenims pasitikėjimo visa teisine sistema bei užkerta kelią EŽTK pažeidimams.

Darbe analizuojama EŽTT ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kas leidžia apibrėžti kokiais atvejais konstatuojami teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, pažeidimai, kokios aplinkybės juos lemia, kokias tai sukelia pasekmes. Analizuojama šio principo įtaka nacionaliniam baudžiamojo proceso teisiniam reguliavimui. Darbe stengiamasi atrasti originalių sprendimo būdų kaip būtų galima patobulinti įstatyminių reglamentavimų principo per kuo trumpiausią laiką kontekste.

Svarbu tinkamai užtikrinti baudžiamojo proceso trukmę, nes priešingu atveju, atsižvelgiant į įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą bei konkrečios bylos aplinkybes, teismui randasi būtinybė taikyti veiksmingą teisinės gynybos priemonę – kaltininkui skirtinos bausmės švelninimą. Tokiu būdu teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas lemia ir viešojo, visuomeninio intereso pažeidimą ta prasme, kad visuomeninis interesas, be kita ko, reikalauja tinkamos ir teisingos bausmės paskyrimo kaltininkui.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The influence of European law in criminal proceedings

When Lithuania ratified the ECHR and joined to the EU it is natural that the national criminal proceeding was forming respectively. It was also influenced by rapid spread of the international crime. Criminal proceeding is also influenced by other legislation enacted by the European Council to help Member States to combine their domestic laws. But perhaps the greatest influence on the development of the national criminal proceeding, in both the formal and the material senses, have the ECHR and its official interpreter European Court of Human Rights. Therefore, the mechanism of action of the European law allows to reveal the influence of different European law stages on the national criminal proceeding.

The author of this work analyzes one of the rights to fair trial elements – the right to be tried within a reasonable time, which is enshrined in ECHR Article 6, paragraph 1. This work reveals the concept and the content of this principle and presents the assessment of criminal proceeding within a reasonable time in European Court of Human Rights jurisprudence. Fair trial within a reasonable time ensures timely criminal proceedings performance in all stages of the case, protects suspects or accused persons from excessive length of proceedings, gives people confidence in the overall legal system and prevents from breaches of the ECHR.

This work goes on to explore the practice of the European Court of Human Rights and the Lithuanian Supreme Court, what allows to define the cases in which breaches of the right to be tried within a reasonable time were noted, what circumstances causes these breaches and what are the consequences. Author analyzes the influence of this principle to the legal regulation of the national criminal proceeding. The author attempts to find original solutions how to improve the principle of statutory regulation in the context of the right to be tried within a reasonable time.

It is important to ensure fair length of the criminal proceedings, otherwise the court considering a breach of the right to be tried within a reasonable time and the circumstances of the particular case must apply effective remedy – to mitigate the punishment for the accused. In this way excessive length of the proceedings causes a breach of the public interest, which, among other things, requires appropriate and fair sentencing of the offender.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-04-17

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto Europos Sąjungos teisės programos studentė Eglė Paliokaitė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Europos teisės įtaka baudžiamajame procese“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)